

**STRATEGIJA
RAZVOJA OPĆINE JABLANICA
(Prilagođena i revidirana za period
2021-2027 godina)**

I. UVOD	4
I.1. METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE	5
II. STRATEŠKA PLATFORMA	6
II.1. SITUACIONA ANALIZA	6
II.1.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE KARAKTERISTIKE OPĆINE JABLANICA	6
II. 1.1.1. <i>Historijski aspekti razvoja općine Jablanica</i>	7
II. 1.1.2. <i>Prirodni resursi općine Jablanica</i>	8
II.1.2. STANOVNIŠTVO OPĆINE JABLANICA	9
II. 1.2.1. <i>Ukupan broj stanovnika, struktura stanovništva Općine Jablanica</i>	9
II. 1.2.2. <i>Prostorni raspored stanovništva</i>	10
II. 1.2.3. <i>Prirodni priraštaj stanovništva</i>	11
II. 1.2.4. <i>Migracije stanovništva</i>	12
II.1.3. PREGLED STANJA I KRETANJA U LOKALNOJ EKONOMIJI	14
II. 1.3.1. <i>Broj i struktura preduzeća i preduzetničkih radnji</i>	14
II. 1.3.2. <i>Bruto domaći proizvod i plaće</i>	16
II. 1.3.2.1. <i>Analiza strukture ekonomije Općine Jablanica</i>	16
II. 1.3.3. <i>Spoljnotrgovinska razmjena</i>	18
II. 1.3.4. <i>Investicije u privredi</i>	18
II. 1.3.5. <i>Turistički potencijal i turistička infrastruktura</i>	21
II. 1.3.6. <i>Poljoprivreda</i>	23
II.1.4. PREGLED STANJA I KRETANJA NA TRŽIŠTU RADA	26
II. 1.4.1. <i>Zaposlenost</i>	26
II. 1.4.2. <i>Nezaposleni</i>	26
II. 1.4.3. <i>Cijena rada</i>	27
II. 1.4.4. <i>Penzioneri</i>	28
II.1.5. EKONOMSKA KRETANJA U KONTEKSTU PANDEMIJE COVID-19	30
II.1.6. PREGLED STANJA I KRETANJA U OBLASTI DRUŠTVENOG RAZVOJA	32
II. 1.6.1. <i>Obrazovanje</i>	32
II. 1.6.1.1. <i>Predškolsko obrazovanje</i>	32
II. 1.6.1.2. <i>Osnovno obrazovanje</i>	32
II. 1.6.1.3. <i>Srednje obrazovanje</i>	33
II. 1.6.2. <i>Kultura</i>	36
II. 1.6.3. <i>Sport</i>	37
II. 1.6.4. <i>Zdravstvena zaštita</i>	38
II. 1.6.5. <i>Socijalna zaštita</i>	38
II. 1.6.6. <i>Osjetljive /ranjive grupe</i>	40
II. 1.6.7. <i>Civilna zaštita</i>	41
II. 1.6.8. <i>Sigurnost građana</i>	44
II. 1.6.9. <i>Analiza stanja mladih</i>	44
II. 1.6.10. <i>Organizacije civilnog društva</i>	45
II.1.7. STANJE JAVNE INFRASTRUKTURE I JAVNIH USLUGA	48
II. 1.7.1. <i>Cestovna mreža</i>	48
II. 1.7.2. <i>Telekomunikacijska infrastruktura</i>	49
II. 1.7.3. <i>Javna rasvjeta, pokrivenost elektromrežom</i>	50
II. 1.7.4. <i>Vodosnabdijevanje</i>	52
II. 1.7.5. <i>Kanalizaciona infrastruktura</i>	53
II. 1.7.6. <i>Groblja na području općine</i>	54
II. 1.7.7. <i>Stanje administrativnih usluga lokalne samouprave</i>	55
II.1.8. STANJE OKOLIŠA	58
II. 1.8.1. <i>Kvalitet zraka</i>	58
II. 1.8.2. <i>Upravljanje vodama</i>	58
II. 1.8.3. <i>Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem</i>	59
II. 1.8.4. <i>Korištenje, zaštita i upravljanje šumama</i>	59
II. 1.8.5. <i>Upravljanje otpadom</i>	60
II. 1.8.6. <i>Biodiverzitet, prirodno naslijeđe</i>	61
II. 1.8.7. <i>Energetska efikasnost i obnovljivi izvori energije</i>	61
II.1.9. PROSTORNO PLANSKA DOKUMENTACIJA	63
II.1.10. BUDŽET	64
II.2. STRATEŠKO FOKUSIRANJE	68
II. 2.1. <i>SWOT analiza</i>	68
II. 2.2. <i>Strateški fokusi</i>	70

II.3. VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA.....	71
II. 3.1. Osnove usaglašenosti strateških ciljeva sa Okvirom ciljeva održivog razvoja sa utvrđenim akceleratorima i pokretačima u Bosni i Hercegovini	74
III. PRIORITETI I MJERE ZA OSTVARENJE STRATEŠKIH CILJEVA	75
III.1. PREGLED PRIORITETA I PRIPADAJUĆIH MJERA ZA STRATEŠKI CILJ 1.....	75
III. 1.1. Pregled mjera za prioritet 1.1. Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina.....	76
Mjera 1.1.1. Unaprijeđenje sektora obrade kamena	77
Mjera 1.1.2. Istraživanje potencijala eksploatacije prirodnih resursa	77
III. 1.2. Pregled mjera za prioritet 1.2. Razviti poduzetništvo i sektora MSP.....	77
Mjera 1.2.1. Podrška poslovanju i inovacijama	77
Mjera 1.2.2. Razvoj konkurentnosti radne snage	78
Mjera 1.2.3. Privlačenje investicija	78
III. 1.3. Pregled mjera za prioritet 1.3. Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma	78
Mjera 1.3.1. Razvoj turističke infrastrukture i kapaciteta	78
Mjera 1.3.2. Podrška poljoprivredi u funkciji doprinosa razvoju turizma	79
III.2. PREGLED PRIORITETA I PRIPADAJUĆIH MJERA ZA STRATEŠKI CILJ 2.....	79
III. 2.1. Pregled mjera za prioritet 2.1. Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaj	81
Mjera 2.1.1. Unaprijeđenje kulturnih sadržaja	81
Mjera 2.1.2. Unaprijeđenje sportskih sadržaja.....	81
III. 2.2. Pregled mjera za prioritet 2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlja građana i djece	81
Mjera 2.2.1. Jačanje kapaciteta subjekata zaštite i spašavanja.....	82
Mjera 2.2.2. Smanjenje rizika od katastrofa u obrazovnim ustanovama	82
Mjera 2.2.3. Pобоljšanje stanja javne infrastrukture	82
Mjera 2.2.4. Pобоljšanje opremljenosti ustanove zdravstvene zaštite.....	82
III. 2.3. Pregled mjera za prioritet 2.3. Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti.....	82
Mjera 2.3.1. Unaprijeđenje socijalne zaštite i socijalne uključenosti	83
Mjera 2.3.2. Podrška obrazovanju.....	83
III. 2.4. Pregled mjera za prioritet 2.4. Unaprijediti ambijent djelovanja mladih	83
Mjera 2.4.1. Podrška mladim i porodicama	83
Mjera 2.4.2. Jačanje stambene politike mladih	83
III. 2.5. Pregled mjera za prioritet 2.5. Efikasnija uprava i upravljanje lokalnim razvojem	83
Mjera 2.5.1. Unaprijeđenje efikasnosti javne uprave.....	84
Mjera 2.5.2. Podrška uspostavi saradnje lokalnih zajednica	84
III.3. PREGLED PRIORITETA I PRIPADAJUĆIH MJERA ZA STRATEŠKI CILJ 3.....	84
III. 3.1. Pregled mjera za prioritet 3.1. Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš	85
Mjera 3.1.1. Unaprijeđenje komunalnih usluga i odvoza čvrstog otpada	85
Mjera 3.1.2. Restruktiranje komunalnog preduzeća i uvođenje korporativnog upravljanja.....	86
III. 3.2. Pregled mjera za prioritet 3.2. Povećati energetska efikasnost	86
Mjera 3.2.1. Podrška efikasnosti korišćenja energije	86
III. 3.3. Pregled mjera za prioritet 3.3. Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem	86
Mjera 3.3.1. Razvoj prostorno-planske dokumentacije	86
Mjera 3.3.2. Uređenje javnih površina i objekata	86
IV. KLJUČNI STRATEŠKI PROJEKTI	87
V. USKLAĐENOST SA DRUGIM RELEVANTNIM DOKUMENTIMA	89
VI. INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR	91
VII. SAŽETI PREGLED STRATEGIJE RAZVOJA	94
VIII. OKVIR ZA PROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE	106
IX. PRILOZI:.....	108
IX.1. DETALJAN PREGLED MJERA	108
IX.2. DODATNI PRILOZI.....	125

Strategija razvoja je pripremljena uz podršku Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDP), koji predstavlja zajednički projekat Vlade Švicarske i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP).

Sadržaj Strategije razvoja, kao i nalazi prikazani u njoj, ne odražavaju nužno stavove ILDP-a, Vlade Švicarske ili UNDP-a.

I. UVOD

Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Zakon) i Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Uredba) uspostavljen je novi normativno-pravni okvir i metodologija razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine, kantonima i jedinicama lokalne samouprave. Do usvajanja pomenutog normativno-pravnog okvira, razvojno planiranje u Općini Jablanica je poduzimano na principima planiranja usklađenim sa MIPRO metodologijom.

Strategija razvoja Općine Jablanica 2014-2023 (revidirana za period 2019-2023) podrazumijevala je proces izrade vođen prema principima planiranja u skladu sa MIPRO metodologijom. Stupanjem na snagu novog normativno-pravnog okvira razvojnog planiranja ukazala se potreba usklađivanja i revidiranja strateškog dokumenta. Na osnovu utvrđenog normativno-pravnog i metodološkog okvira Načelnik Općine Jablanica donio je Odluku o pokretanju procesa izrade strateškog planiranja Općine Jablanica broj: 01-06-2324/20 od 03.11.2020. godine kojom je pokrenut proces izrade Strategije razvoja Općine Jablanica za period 2021-2027 godina (u daljem tekstu: Strategija razvoja Općine Jablanica) što obuhvata procese usklađivanja i revidiranja Strategije razvoja Općine Jablanica.

Strategija razvoja Općine Jablanica je integrirani, multisektorski strateški dokument koja definira javne politike, usmjerava razvoj teritorije i zacrtanim strateškim ciljevima i prioritetima predstavlja putokaz za sveukupni društveni razvoj. Strategijom razvoja Općine Jablanica se utvrđuju ciljevi i prioriteti razvoja, način njihovog ostvarivanja, finansijski i institucionalni okvir za provedbu, praćenje, evaluaciju i izvještavanje.

U sklopu procesa izrade Strategije razvoja Općine Jablanica za period 2021-2027 godina (usklađene i revidirane) Načelnik Općine je Rješenjem broj: 01-06-2324-1/20 od 03.11.2020. godine je uspostavio Općinski razvojni tim (ORT) za vođenje participatornog procesa izrade strateškog dokumenta zasnovano na principima održivog razvoja, socijalne uključenosti i metodologijom utvrđenom novim normativno-pravnim okvirom razvojnog planiranja.

Proces izrade Strategije razvoja Općine Jablanica u svim fazama karakterisalo je ostvarivanje zakonskih principa razvojnog planiranja koji obuhvataju: otvoreni metod koordinacije, ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti za sve građane, vertikalna i horizontalna koordinacija, partnerstvo, javnost i transparentnost u procesu razvojnog planiranja.

U okviru ostvarivanja zakonskih okvira razvojnog planiranja kroz fazu revidiranja i prilagođavanja izrade strateške platforme potvrđena je aktuelnost utvrđene vizije razvoja zasnovane na specifičnostima Općine Jablanica.

Vizija razvoja Općine Jablanica

Mjesto trajne inspiracije humanosti, izvrsnosti u obradi kamena, bogatog kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa i prepoznatljive gastronomske ponude – čarolija Neretve, sunca i kamena – MOJA JABLANICA

Ostvarivanje vizije razvoja Općine Jablanica podrazumjeva uspostavu mehanizama u okviru čega su definisana tri relevantna strateška cilja koji osiguravaju sinergijske efekte između ekonomije, okoliša i društva. Strateški ciljevi su ujedno osnova za utvrđivanje prioriteta i mjera i dalje korake razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u Općini.

Strateški ciljevi razvoja Općine Jablanica

- 1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma***
- 2. Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana***
- 3. Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša***

Proces izrade Strategije razvoja Općine Jablanica u svim fazama je usmjeravan i obezbjedio je usklađenost sa drugim relevantnim strateškim dokumentima, prije svega Strategijom razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021-2027. godina i Strategijom razvoja Hercegovačko-neretvanskog kantona 2021-2027. godina. Pored koordinacije i usaglašavanja razvojnih prioriteta i politika u odnosu na pomenuti strateški okvir, Strategija razvoja Općine Jablanica istovremeno odražava i globalno prihvaćene ciljeve održivog razvoja utvrđene kroz Okvir za implementaciju ciljeva održivog razvoja za BiH. Izradu Strategije razvoja Općine Jablanica za period 2021-2027. godina karakterisala je pojava i negativni efekti uticaja pandemije COVID-19, što je izuzetno relevantno u procesima razvojnog planiranja.

1.1. Metodologija izrade Strategije

Uredbom je uspostavljena metodologija koja propisuje korake u procesu izrade i strukturu strateškog dokumenta. Odlukom o pokretanju procesa izrade strateškog planiranja Općine Jablanica za period 2021-2027. godine određeno je da proces podrazumjeva usklađivanje i prilagođavanje: perioda važenja Strategije razvoja općine Jablanica sa novim planskim ciklusom; terminologije Strategije sa terminologijom normativno-pravnog okvira; strateške platforme sa novim metodološkim pristupom i konteksta u mjeri u kojoj je relevantno; programskog dijela Strategije razvoja Općine Jablanica sa novim metodološkim pristupom.

Izrada Strategije razvoja Općine Jablanica (revidirana i prilagođena) je prošla kroz naznačene procese i faze počevši od revidiranja i prilagođavanja strateške platforme i situacione analize, zatim u tom procesu prilagođavanje prioriteta i mjera, identifikaciju strateških projekata, provjeru međusobne usklađenosti strateških dokumenata, revidiranje i usklađivanje indikativnog finasijskog okvira za implementaciju, definisanje načina implementacije, praćenja, izvještavanja i evaluacije, do zadnje faze koja podrazumjeva usvajanja strateškog dokumenta.

Značajnu podlogu procesu pružila je Strategija razvoja Općine Jablanica za period 2014-2023. godina (revidirana za period 2019-2023), Srednjoročna evaluacija Strategije razvoja Općine Jablanica (2018), analiza postojećih relevantnih strateških dokumenata i dostupni podaci na nivou Općine. Na bazi pomenutih podloga, prikupljenih ažurnih podataka i provedenih konsultacija utvrđen je Nacrt Strategije razvoja Općine Jablanica kao osnova koja je prošla daljnju proceduru do faze usvajanja od strane Općinskog vijeća. U postupku izrade i usvajanja provedene su javne konsultacije u kojima su učešće uzeli socio-ekonomski partneri, vijećnici i zaduženi općinski službenici. Specifičnost je što je izbijanjem pandemije COVID-19 proces konsultacija najvećim dijelom proveden putem web stranice Općine Jablanica i dostavljanjem komentara. U cilju razmatranja revidiranih i usklađenih nalaza socio-ekonomske analize, strateške platforme, prioriteta i mjera kao i razmatranje utvrđenog nacrta održani su radno-konsultativni sastanci uključujući i online platforme.

Rješenjem općinskog Načelnika uspostavljen je Općinski razvojni tim (ORT) zadužen za operativno vođenje svih faza izrade dokumenta. Imenovani članovi Razvojnog tima su pomoćnici načelnika, državni službenici iz organa lokalne samuprave, predstavnici privrednih subjekata, predstavnici poljoprivrednog sektora, predstavnici javnih preduzeća i ustanova, predstavnici interesnih MZ. Općinski razvojni tim je vodio procese izrade, poštujući principe razvojnog planiranja i upravljanja razvojem iz člana 4. Zakona. U procesu usvajanja stvoreni su mehanizmi za građansko učešće u planiranju lokalnog razvoja kroz rad Partnerske grupe – konsultativnog tijela kojeg su činili predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora. Ekspertnu i finansijsku podršku procesu pružio je Projekat integriranog lokalnog razvoja (ILDLP) zajednički projekat Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP BIH) i Švicarske Vlade.

Strategija razvoja Općine Jablanica za period 2021-2027. godina (usklađena i revidirana) je kreirana i sadrži sve elemente metodologije utvrđene normativno-pravnim okvirom u Federaciji BiH. Na bazi usklađenosti sa širim strateškim okvirom Općina Jablanica je u svojim strateškim opredjeljenjima dio ukupnog procesa razvoja u BiH. Konačno, još jednom je potvrđena aktuelnost definisanih strateških ciljeva i izvedenih prioriteta i mjera, kao osnova za daljnji proces implementacije i primjene normativnog okvira razvojnog planiranja.

II. STRATEŠKA PLATFORMA

II.1. Situaciona analiza

II. 1.1. Geografski položaj i prirodne karakteristike Općine Jablanica

Općina Jablanica sa svojih 301 km² površine i 9.658 stanovnika spada u red manjih općina u Federaciji Bosne i Hercegovine. Gustina naseljenosti iznosi 32,08 km². Smještena je u kotlini rijeke Neretve, između planina Prenja i Čvrsnice, koje svojom prelijepom dolinom otvaraju litičasti kanjon dug više od 30 kilometara. Sam grad je smješten na nekoliko terasa na nadmorskoj visini od 202 metra.

Općina Jablanica je jedna od 9 općina Hercegovačko-neretvanskog kantona. Smještena je u sjevernom dijelu gornje ili visoke Hercegovine. Nalazi se na raskrsnici magistralnih puteva Sarajevo-Mostar i Mostar Banjaluka, te regionalnih puteva Jablanica-Posušje i Ostrožac-Fojnica. Kroz Jablanicu prolazi i željeznička pruga Sarajevo-Ploče. Jablanica je od Mostara udaljena 45, a od Sarajeva 80 kilometara. U narednoj tabeli su prikazani uporedni pokazatelji o površini u km² za Bosnu i Hercegovinu, Federaciju Bosne i Hercegovine, Hercegovačko-neretvanski kanton i Općine Jablanica.

Bosna i Hercegovina	51.209,20
Federacija Bosne i Hercegovine	26.110,00
Hercegovačko -neretvanski kanton	4.401,00
Općina Jablanica	301,00

Slika 1. Karta Hercegovačko-neretvanskog kantona

Na području općine Jablanica se prepliću izmjenjeno mediteranski i kontinentalni klimatski uticaji. Prostor pripada izmjenjenoj mediteranskoj klimi, sa izuzetkom visokih planina kojima odgovara kontinentalni i planinski tip klime. Prosječna godišnja temperatura na širem području grada iznosi 12 do 13 stepeni Celzijusa. Prosječne julske temperature su od 20° do 24° C, a januarske do 5°C. Srednje temperature za vegetacijski period pokazuju da sa aspekta poljoprivredne proizvodnje ovaj prostor po svom termičkom režimu spada u srednje povoljno do povoljno područje unutar BiH.

Godišnja količina padavina iznosi 125 do 1.500 mm, što je dosta ujednačeno. Oblačnost je ujednačena i kreće se između 46% i 53% tako da ovo područje možemo smatrati dosta sunčanim.

Najniže temperature se javljaju u periodu decembar-februar, a najviše u periodu juli-avgust. Iz pregleda srednje mjesečne količine padavina u mm za period 1931-1960. godine može se zaključiti da su najveće mjesečne padavine u periodu oktobar-mart.

Analiza srednjih veličina mjesečne vlažnosti vazduha za period 1952-1961. godine ukazuje da je najveća vlažnost vazduha u periodu oktobar-februar.

II. 1.1.1. Historijski aspekti razvoja općine Jablanica

Općina Jablanica ima značajnu kulturno-historijsku baštinu. Od istraženih i evidentiranih tragova ostataka kulturno-historijskog nasljeđa na području općine Jablanica od najstarijih početaka do danas bilježimo spomenike:

- **iz metalnog doba** - gradine (Stuparina- Dragan selo, Gradište- Ostrožac, Križ-Jablanica, gradina –Glogošnica, gradina i grad - Mrakovo);
- **iz antičkog doba** (ostaci rimskih građevina (villae rusticae) na četiri lokaliteta nekadašnjeg Ostrošca, te vrijedni ostaci kapitela i nadgrobne ploče-stele koji se i danas čuvaju u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Ostaci antičkih građevina u Donjem Papratsku i Žuglićima - sve potopljene jablaničkim jezerom);
- **iz perioda kasne antike i srednjeg vijeka** (fortifikacija i grad – administrativno sjedište općine u koju su spadala sela: Ostrožac, Radešine, Seljani, Ribići, Papratsko i Dobrigošće na kosi - brdu između Ribića i Ostrošca, "kula" Hercega Stjepana Vukčića Kosače iz 1444.godine, na Borovcu, između Draganjske planine i Cetine, Gradac na ušću Rame u Neretvu - lokalitet sadašnjeg ostrva kod Jablaničke brane).

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Mostar je po zahtjevu općine Jablanica, 1984. godine izvršio detaljno rekognosciranje terena i prikupio značajnu historijsku, tehničku i fotodokumentacionu građu, putem koje se po prvi put došlo do potpunije evidencije i uvida u brojčano stanje objekata raznih vrsta i porijekla, stanja očuvanosti i stepena dotrajalosti. Nakon urađenog inventara, utvrđeno je da je vrijednost i raznovrsnost spomeničkog fonda, u poređenju sa ranijim saznanjima kao i podacima iz stručne literature mnogo veća. Od svih spomenika najbrojniji su srednjovjekovni spomenici- stećci kojih je evidentirano 683 (271 ploča, 301 sanduk i 22 sljemenaka), na 42 lokaliteta.

Prema spomenutom istraživanju Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Mostar evidentirano je još 69 stećaka na šest lokaliteta u općini Jablanica koji su od 1945. godine do danas, uglavnom izgradnjom javnih objekata - akumulacionih jezera, komunikacija, infrastrukturnih objekata i sl., te manjim brojem privatnih intervencija, uništeni.

Što se tiče infrastrukture mostova na području Općine Jablanica, izgrađene mostove možemo podijeliti u tri grupe:

- **Iz otomanskog perioda** - stari most na jedan luk ispod sela Slatine preko Rame-potopljen Jablaničkim jezerom, Hadži Nezgodina kamena džamija u Doljanima uništena u posljednjem ratu, poslije rata obnovljena; Šaban-baša Živkovićeva džamija u Sovićima izgrađena prije 1844.godine - uništena u posljednjem ratu, poslije rata obnovljena: Grob Dive Grabovčeve na Kedžari, Risovac
- **Iz austrougarskog perioda** - ovalni kameni željeznički most u Glogošnici - najvećim dijelom potopljen Grabovičkim jezerom, u funkciji, destruiran i dograđivan betonom i asfaltom, te željeznički most na rijeci Doljanci ispod Šljunkare prema Zemljoradničkoj zadruzi.
- **Novije doba** - lokalitet i porušeni željeznički most preko Neretve koji je u fazi rekonstrukcije, spomenik iz II svjetskog rata-preostao jedan dio mosta dok je drugi u grabovičkom jezeru kao i drveni most koji je služio za prelaz i bio posebno atraktivan za posjetioce.

Državna Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, donijela je odluku da se istorijsko područje - nekropola sa 150 stećaka, lokalitet Dugo polje, općina Jablanica, Istorijsko područje-nekropola sa 21 stećkom, lokalitet Ponor općina Jablanica i Istorijsko područje-nekropola sa 41 stećkom, lokalitet Risovac, općina Jablanica proglase Nacionalnim spomenicima Bosne i Hercegovine.

Najznačajnija institucija je JU Muzej „Bitka za ranjenike na Neretvi“. Muzej „Bitka na Neretvi“ je otvoren 1978. godine. Memorijalni kompleks Bitka za ranjenike na Neretvi u Jablanici je Odlukom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH proglašeno nacionalnim spomenikom.

II. 1.1.2. Prirodni resursi općine Jablanica

Na području opštine Jablanica postoje značajni resursi mineralnih sirovina. Za neke od njih su izvršena prethodna istraživanja, za neke i detaljna, a samo za manji dio i eksploataciona istraživanja.

Najznačajnije po dosadašnjem obimu eksploatacije su sirovine koje spadaju u grupu arhitektonsko-građevinskog kamena: *gabra*, poznat više kao „*jablanički granit*“ i metamorfisani krečnjak.

Masiv stijenske mase gabra prostire se od ušća Rame u Neretvu, zahvata dijelom Čarsko brdo, prelazi na desnu stranu Neretve, uz lijevu obalu Doljanke do Tovarnice. Ova eruptivna masa izgleda u dubinskim slojevima prelazi i na desnu obalu Doljanke. Na površinskom dijelu prisutni su različiti varijeteti kamena po hemijskoj strukturi ali i po boji.

Eksploatacija *gabra* u Jablanici ima 100-godišnju tradiciju. Godišnja proizvodnja dostizala je preko deset hiljada kubnih metara bloka koji se djelimično prodavao kao sirovi blok, a većim dijelom prerađivao u pogonima Granita. Proizvodi od jablaničkog gabra davno su prešli granice Bosne i Hercegovine, Balkana, a i Evrope. Podaci o eksploatacionim rezervama stari su nekoliko desetljeća, a prema njima pretpostavljene rezerve omogućuju stogodišnju proizvodnju.

Krečnjak kao građevinski materijal ima dugu tradiciju u gradnji individualnih objekata i nadgrobnih spomenika na ovom području. Planinski masivi Prenja i Čvrsnice uglavnom su građeni upravo od ovih sedimentnih stijena. Za arhitektonsko-građevinske namjene uglavnom se eksploatišu metamorfisani slojevi sa obronaka Čvrsnice počevši od Tovarnice preko lokaliteta Bukova i Crnog Vrhla do Donje Jablanice. Iz područja Tovarnice vadi se krečnjak obojen željeznim oksidima (lokalni naziv „Kumbo“).

Na lokalitetu Bukova utvrđeno je postojanje kvalitetnog krečnjaka, ali nije vršena eksploatacija. Iz obronaka Crnog Vrhla, jugozapadno od Jelačića vršena je povremena eksploatacija ovog krečnjaka za proizvodnju nadgrobnih spomenika, a i za potrebe građevinarstva (obrađen u obliku bunje za zidove-podzida kod Srednje škole).

U Donjoj Jablanici već dvadesetak godina se eksploatišu metamorfisani krečnjak i proizvode razne vrste kamenih obloga-ploča.

Na području sela Sovići na lijevoj obali rijeke Doljanke, dijelom u zahvatu magistralnog puta Jablanica-Posušje istraživane su pojave gipsa. Potvrđen je dobar kvalitet sirovine, a dosadašnji rezultati potvrđuju opravdanost eksploatacije sa aspekta rezervi.

Detaljna istraživanja željezne rude iz Tovarnice uradio je sedamdesetih godina prošlog stoljeća Rudarsko-metalurški kombinat iz Zenice, te na osnovu toga i idejne projekte za eksploataciju.

Zbog svojih fizičkih svojstava škriljac je nepogodan za građevinske potrebe mada se u lokalnim okvirima, naročito u prošlosti, koristio kao građevinski materijal za zidanje kuća.

U naselju Slatina postoji izvor mineralne vode koji nije istražen, ni po sastavu ni po izdašnosti.

Općina Jablanica obiluje značajnim prirodnim resursima kao što je voda koja još uvijek nije u dovoljnoj mjeri iskorištena. Voda za piće je samo djelomično iskorištena za potrebe lokalnog stanovništva, a postoje značajne rezerve koje je moguće iskoristiti u komercijalne svrhe. Voda kao hidropotencijal je maksimalno iskorištena samo na rijeci Neretvi, a ostali su neiskorišteni potencijali na rijeci Doljanci i manjim pritokama.

Prirodni resursi u općini Jablanica su: Jablaničko i Grabovičko jezero, planine Prenj i Čvrsnica, rijeke Neretva, Doljanka, Šanica, Draganjka i Bijeljanjka.

Na području općine Jablanica registrovani su objekti prirodnog naslijeđa (Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture SR BiH kao prirodne rijetkosti na području općine Jablanica proglašeni su:

klisura Prenja (1957.), Hajdučka Vrata kao spomenik prirode (1966.), Vrelo Perutac -Komadinovo vrelo (1954.). Potopljeni spomenici brisani su sa liste prirodnih rijetkosti.

II. 1.2. Stanovništvo Općine Jablanica

Za analizu stanovništva općine Jablanica, osnovni izvor podataka predstavlja dijelom popis stanovništva iz 1991. godine kao i popis iz 2013. godine, kao relevantni pokazatelj demografskih podataka, kao i procjene statističkih zavoda o karakteristikama stanovništva, koje se u dovoljnoj mjeri podudaraju sa stvarnim stanjem stanovništva, pa se kao takvi mogu uzimati kao osnova za usporedbe i analize demografske strukture stanovništva.

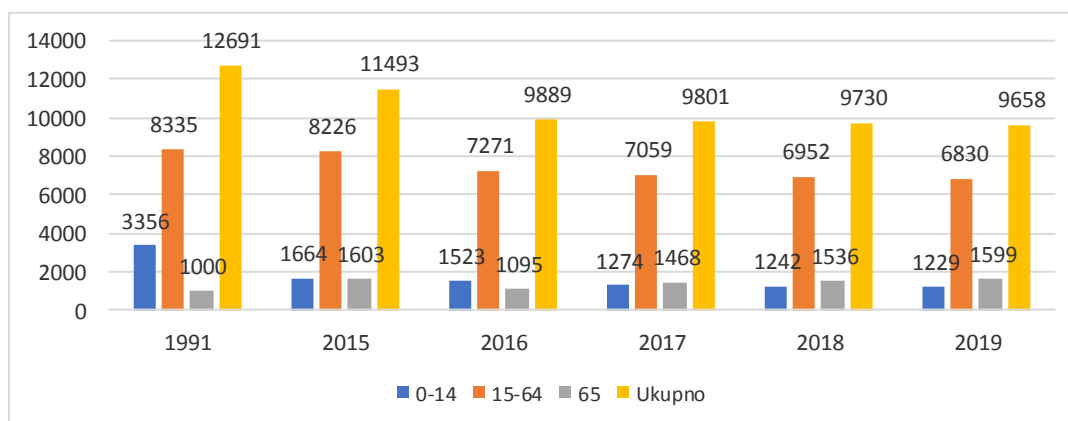
II. 1.2.1. Ukupan broj stanovnika, struktura stanovništva Općine Jablanica

Kada je riječ o stanovništvu, demografskim karakteristikama i kretanjima stanovništva, prema zvaničnim podacima Federalnog zavoda za statistiku, općina Jablanica je u 2019. godine imala 9.658 stanovnika koji žive u 4.192 domaćinstava, organizovana u 33 naseljena mjesta sa koeficijentom gustine naseljenosti od 32,1. Procjenjuje se da u urbanom dijelu općine živi oko 40% stanovnika.

Godina	1991	2013	2015	2016	2017	2018	2019
Broj stanovnika	12691	10111	11493	9889	9801	9730	9658

*Tabela 1. Pregled broja stanovnika prema popisu stanovništva iz 1991 i 2013. godine i procjeni broja stanovnika za period 2015-2019. godina
Izvor: (Federalni zavod za statistiku)*

Broj stanovnika općine Jablanica u 2019. godine manji je za 4,48% u odnosu na 2013. godinu kada je zabilježeno 10.111 stanovnika. Iako je u periodu 2014-2019 implementiran niz projekata usmjerenih ka poboljšanju kvaliteta života u Jablanici, trend smanjenja broja stanovnika u proteklih pet godina je evidentan. Ukoliko se uzme u obzir usklađivanje rezultata popisa iz 2013. godine sa procjenjenim podacima (2013-2015) i procjene nakon toga primjećuje se konstantan pad broja stanovnika u prosjeku oko 1% (2016-2019). Razlog smanjenja broja stanovnika leži u negativnom prirodnom priraštaju kao i negativnom migracijskom saldu, odnosno fluktuaciji stanovništva prema ekonomski razvijenijim centrima u BiH, regiji i Zapadnoj Evropi.

*Slika 2. Kretanje broja stanovnika općine Jablanica u periodu 1991-2019 sa starosnom strukturom
Izvor: (Federalni zavod za statistiku)*

Prema podacima za 2019. godinu (Slika 2.) procenat populacije općine mlađe od 14 godina je 12.72%, i procenat vezan za ovu strosnu grupu u odnosu na ukupan broj stanovnika je u konstantnom padu, što ukazuje na problem koji je uzrokovan negativnim prirodnim priraštajem.

Upravo od broja ove starosne dobi zavisi broj obdaništa i osnovnih škola, broj pedijatara i doktora, broj i vrsta sportskih društava koja imaju omladinske pogone, broj rekreacionih sportskih terena, broj i vrsta kulturnih i zabavnih objekata, učešće lokalne vlasti i nevladinog sektora u promociji, zaštiti i edukaciji mladih, saobraćajna infrastruktura i zaštita pješaka, posebno na kritičnim mjestima, i mnogi drugi faktori.

Uočava se da u strukturi stanovništva raste broj stanovnika starosne dobi preko 65 godina (16,55%) što je u odnosu na 2016. godinu (11,07%) povećanje od 5,48% a što je opet nepovoljan podatak koji ukazuje na povećanje starosti stanovništva. Za potrebe ovog stanovništva strategijom razvoja treba predvidjeti načine poboljšanja životnog standarda kroz poboljšanje zdravstvene zaštite, organizaciju društava koja će se baviti problemima penzionera, infrastrukturno opremanje prostora za šetnju, rekreaciju, uređenje zelenih površina-parkove, i po potrebi uređenje dodatnih smještajnih kapaciteta za iznemogle-starački dom i sl. Sa aspekta konfiguracije grada, broja zelenih površina, organizovanosti penzionera i smještajnih kapaciteta, može se reći da je općina Jablanica kvalitetno mjesto za život ove populacije.

Procenat populacije starosne strukture između 15-75 godina prema podacima za 2019. godinu je 70,71%, što se klasifikuje kao radno sposobno stanovništvo, i predstavlja povoljan odnos ove grupe stanovništva u ukupnoj strukturi stanovništva te sa adekvatnim mjerama podrške usmjerenim ka ovoj populaciji, ona može predstavljati osnovicu budućeg integriranog razvoja općine vodeći istovremeno računa o povećanju u kategoriji najstarijeg stanovništva. Sa aspekta spolne strukture prema dostupnim podacima prosječno je oko 50% muškaraca i 50% žena.

U pogledu etničke strukture stanovništva prema popisu iz 2013. godine Bošnjaci čine 89,45%, Hrvati 7,18%, Srbi 0,62% i ostali 2,74%. na osnovu čega se može zaključiti da je stanovništvo homogenizirano sa dominantnim brojem Bošnjaka.

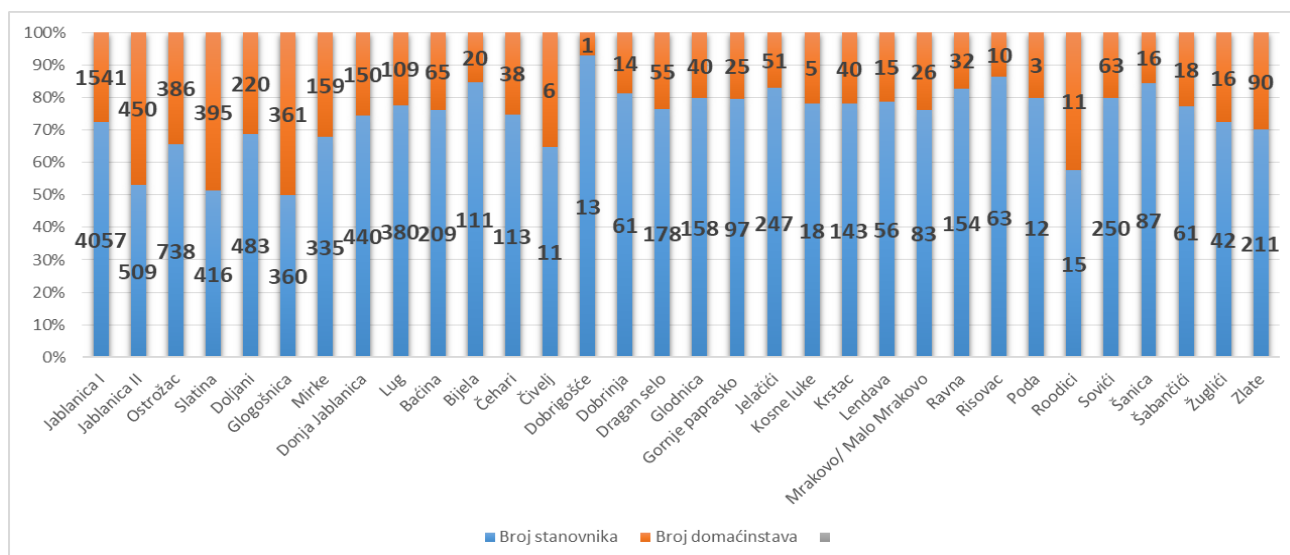
II. 1.2.2. Prostorni raspored stanovništva

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine Općina Jablanica je imala 10.111 stanovnika koji žive u 4.192 domaćinstava, organizovana u 33 naseljena mjesta sa koeficijentom gustine naseljenosti od 38,7. U skladu sa smanjenjem broja stanovnika koeficijent gustine naseljenosti pada zaključno sa 2019. godinom kada iznosi 32,1.

Godina	2013	2015	2016	2017	2018	2019
Broj naseljenih mjesta	33	33	33	33	33	33
Stanovništvo ukupno	10111	11493	9889	9801	9730	9658
Gustina naseljenosti	38,7	38,2	32,9	32,6	32,3	32,1

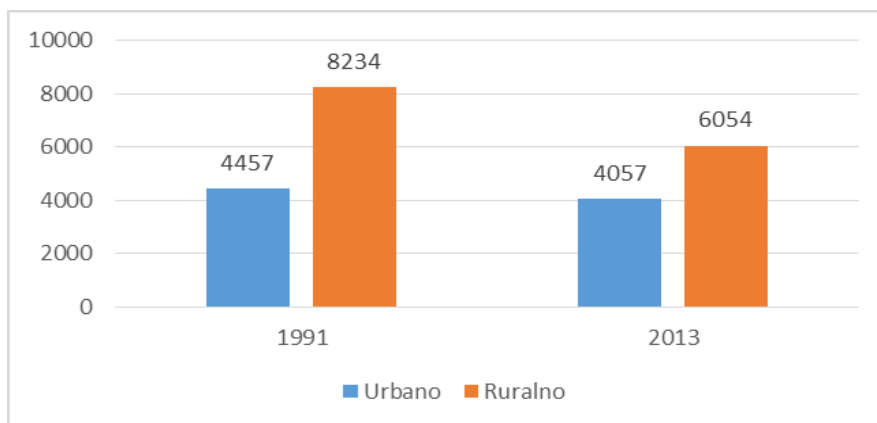
*Tabela 2. Pregled broja naselja i gustine naseljenosti stanovnika
Izvor: (Federalni zavod za programiranje razvoja)*

Općina Jablanica je organizovana kroz devet mjesnih zajednica koja ukupno obuhvataju 33 naseljena mjesta. Prema popisu stanovništva 2013. godine po obuhvatu od ukupno 10.111 stanovnika koji žive u 4.192 domaćinstava, MZ Jablanica I obuhvata najveći broj stanovništva. Najmanji broj stanovnika i domaćinstava živi u naseljima Čivelj, Dobrigošće, Dobrinja, Kosne Luke, Poda i Rodići. Uvidom u strukturu naseljenosti po naseljima mogu se uočiti područja prema kojima je potrebno razvojno intervenisati u cilju zadržavanja i povećanja naseljenosti.

Slika 3. Pregled stanovništva po naseljima i broju domaćinstava prema popisu iz 2013.godine
Izvor: (Federalni zavod za programiranje, 2019.).

Važan podatak u razmatranju prostornog rasporeda stanovništva i utvrđivanja razvojnih pravaca predstavlja utvrđivanje omjera stanovništva u ruralnim i urbanim dijelovima općine. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine 35,11% stanovništva je živio u urbanim naseljima, a prema popisu iz 2013. godine 40,12 %. Broj stanovnika u urbanim naseljima u odnosu na period između dva popisa je neznatno izmjenjen, dok je sa druge strane omjer stanovništva u ruralnim naseljima značajno smanjen. Procjena je da u periodu od zadnjeg popisa do 2019. godine stanovništvo po strukturi naselja smanjuje u skladu sa općim trendovima. Procjenjuje se da u urbanom dijelu općine živi oko 40% stanovnika. Obzirom na pomenutu gustinu naseljenosti Općina Jablanica spada u pretežito ruralno područje. Gustina naseljenosti Općine Jablanica je više od 2 puta manja od prosječne gustine naseljenosti u FBiH koja iznosi 83,9 stanovnika po km².

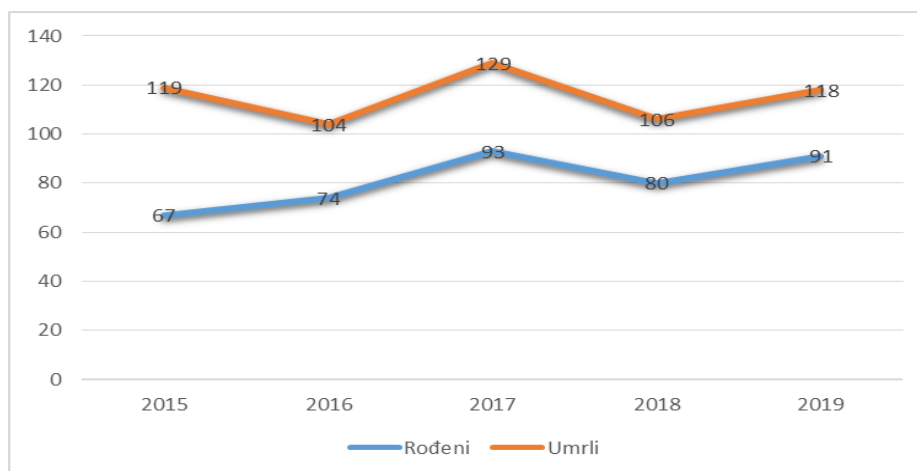

Slika 4. Pregled broja stanovnika u urbanim i ruralnim naseljima
Izvor: (Federalni zavod za statistiku)

II. 1.2.3. Prirodni priraštaj stanovništva

Prirodni priraštaj stanovništva u osnovi karakteriše blaga negativna stopa. Negativan prirodni priraštaj, koji je u 2013. godini iznosio -1,8% u 2019. godini je -2,8%. Ipak je u padu u odnosu na 2017. godinu kada je iznosio -3,7%. Prema raspoloživim podacima broj umrlih u proteklih 5 godina je na gotovo istom nivou dok se primjećuje blago povećanje broja novorođenih na području općine. Iako je zabilježen trend povećanja broja novorođenih u posmatranom periodu, on nije značajno uticao na prirodni priraštaj i trend smanjenja broja stanovništva.

Značajnim se pojavljuje činjenica da je općina 2015. godine usvojila Odluku o subvencioniranju za svako rođeno dijete, te se primjena ove odluke može dovesti u vezu sa porastom broja novorođenih, tako da u periodu 2017-2019. godina bilježimo 264 novorođenih, što je u odnosu na period 2014-2016 kada je zabilježeno 207 novorođeni rast od 21,6%.

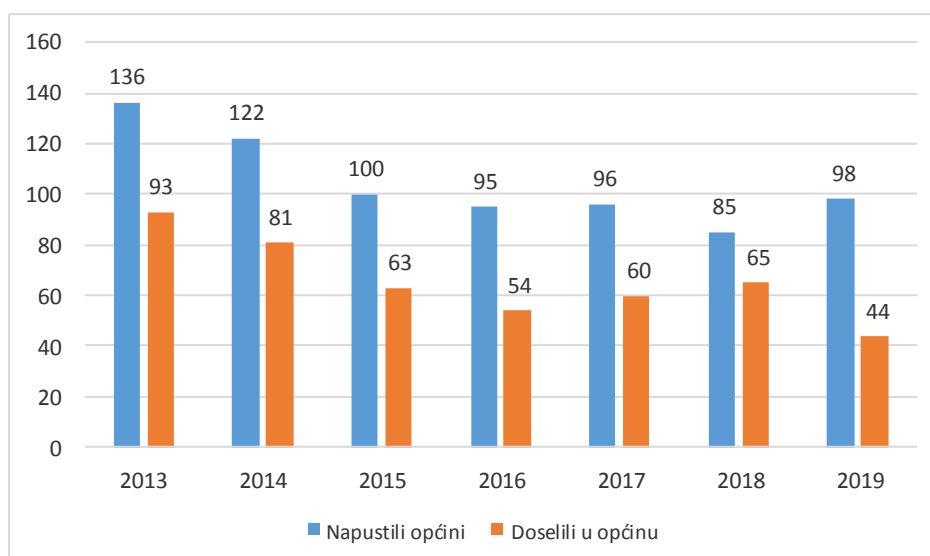

Slika 5. Kretanje broja rođenih i umrlih stanovnika općine Jablanica u periodu 2015-2019. godina
Izvor: (Federalni zavod za statistiku)

II. 1.2.4. Migracije stanovništva

Ukoliko se analizira broj stanovnika iz 1991. i uporedi sa brojem stanovnika iz 2013. godine, uzimajući u obzir broj stradalih tokom ratnih dešavanja devedesetih godina i procjene migracija stanovništva u inozemstvo, procjena općinske uprave je da se oko 2.500 ljudi sa teritorije općine Jablanica nalazi u dijaspori (prvenstveno u zemljama EU). Zbog nepostojanja mehanizma putem kojeg bi se utvrdio tačan broj dijaspori koji su porijeklom sa područja općine Jablanica, ovaj podatak će se i u buduću bazirati na procjenama općinske uprave sve dok se ne formira registar osoba koje žive u dijaspori a koji bi općina trebala uspostaviti najkasnije do 2023. godine.

Upoređujući raspoložive podatke o migracijama stanovništva na prostorima općine Jablanica vidljiv je odliv stanovništva koji je zabilježen 2013. godine sa negativnim migracijskim saldom u vrijednosti -43, dok je migracijski saldo za 2019. godinu iznosio -54.

Slika 6. Migracije stanovništva na području općine Jablanica u periodu 2013-2019. godina.
Izvor: Federalni zavod za statistiku

Zaključak u oblasti demografskih kretanja

Izazovi sa kojima se općina suočava jeste registrirani trend negativnog prirodnog priraštaja i negativan migracioni saldo. Iako je općina u posljednje tri godine implementirala mjere za poboljšanje demografske strukture na području općine, pri čemu je došlo do porasta broja novorođenih, sveukupni trend negativnog prirodnog priraštaja se nije promijenio, te se trend smanjenja broja stanovnika nastavio u posljednje tri godine. U narednom periodu općina mora razmotriti mjere koje će biti komplementarne postojećim demografskim mjerama, a koje će za razultat imati povećanje broja stanovnika i smanjenje negativnog prirodnog priraštaja (mjere poput stambenog zbrinjavanja mladih, poticaji poslodavcima za zapošljavanje mladih, otvaranje novih radnih mjesta koje uključuju subvencioniranje kamata stambenih kredita, daljni razvoj mjera pronatalitetne politike, jačanje infrastrukture i kvalitete pružanja javnih usluga u cilju poboljšanja kvalitete života, podsticanje istraživanja, razvoja i inovacija, razvoj socijalnog poduzetništva).

Uočava se trend rasta broja starije populacije (preko 65 godina) što uslovljava razvoj mjere povećanja kvalitete usluga i života starijih osoba u oblastima zdravstvene i socijalne zaštite, povećanja rekreativnih i duštvenih sadržaja i zdravog starenja, kao i mjere usmjerene na oblike povećanja stope aktivnosti.

U okviru gustine i rasporeda naseljenosti može se utvrditi neravnomjerna raspoređenost stanovništva po naseljima (urbano i ruralno). U tom dijelu pred općinom se nameće potreba razvijanja poticajnih politika za zaustavljanje procesa deruralizacije stanovništva, razvijanja javne infrastrukture i stimulisanja komunikacije sa gradskim središtem, kao i obezbjeđenje povećanja stope aktivnosti i socijalnog poduzetništva.

Dijaspora sa područja općine Jablanica, čiji broj nije zanemarljiv, može predstavljati jedan od ključnih resursa koji mogu značajno doprinijeti integriranom lokalnom razvoju općine. U ovom se kontekstu može posmatrati i aktivna uloga Općinske administracija koja svojim mjerama treba stvoriti ambijent da se mobilizuje potencijal dijaspare, privuku investicije i na taj način poboljša kvaliteta života u općini Jablanica.

Kvaliteta života stanovništva u narednom periodu zasigurno će sve više zavisiti od unaprijeđenja digitalnih vještina stanovništva (e-bankarstvo, korišćenje javnih usluga, prodaja i kupovina i sl.).

II. 1.3. Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji

Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje, primjenom ranijeg metoda izračuna indeks razvijenosti općine Jablanica u 2017. godini iznosi 88,3 što je stavljalo na 42 mjesto po razvijenosti u FBiH, a što je predstavljalo pogoršanje u odnosu na 2013.g. kada je općina Jablanica imala indeks razvijenosti 98,7 i zauzimala 29 mjesto u FBiH prema rangu razvijenosti. Primjenom novog metoda izračuna indeks razvijenosti u 2019. godini iznosi 0,87 što općinu Jablanica stavlja na 35 mjesto u FBiH, a što predstavlja pogoršanje u odnosu na 2018. godinu kada je sa indeksom 0,89 bila u FBiH rangirana na 31 mjesto. Uzroci pada u rangu razvijenosti se prije svega mogu naći u smanjenju indeksa kretanja stanovništva, odnosno smanjenju broja stanovnika.

Također je potrebno naglasiti da općina ima ruralni karakter i površinsku razućenost, ali da je prepoznatljiva po svojim prirodnim bogastvima, posebno bogastvu vodenih resursa, mineralne rude i kamena, po čemu je prepoznatljiva u regiji.

Naziv	Prihod od poreza na dohodak po 2019	Stepen zaposlenosti 2019	Kretanje stanovništva 2013-2019	Učešće starog stanovništva 2019	Stepen obrazovanja radne snage 2019	Indeks 2019	Rang	Grupa
Kiseljak	0,54	0,91	0,95	1,00	1,10	0,88	31	III
Konjic	1,04	1,05	0,71	0,87	0,65	0,88	32	III
Novi Travnik	0,59	0,74	1,06	1,16	0,96	0,88	33	III
Kupres	0,38	1,22	0,81	0,86	1,23	0,87	34	III
Jablanica	0,84	0,86	0,73	0,96	0,99	0,87	35	III
Breza	0,87	0,91	0,74	0,96	0,89	0,87	36	III
Usora	0,37	1,13	0,84	0,97	1,15	0,86	37	III

Tabela 3. Rang razvijenosti općina u 2019. godini

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

II. 1.3.1. Broj i struktura preduzeća i preduzetničkih radnji

Broj registrovanih privrednih subjekata u 2019. godine je 688 u okviru čega se dijele na pravna lica osnovana u oblicima regulisanim zakonskim okvirom u FBiH, podružnice u sastavu pravnih lica čija su sjedišta izvan općine Jablanica i fizička lica obrtnici.

Broj privrednih subjekata					
Godina	Pravna lica	Podružnice u sastavu pravnih lica	Fizička lica obrtnici	Ukupno	Broj subjekata na 1000 stanovnika
2019	242	130	316	688	71,2
2018	234	133	373	740	76,1
2017	223	133	353	709	72,3
2016	215	134	349	698	70,6
2015	204	128	402	734	63,9

Tabela 4. Pregled broja privrednih subjekata u periodu 2015-2019. godina.

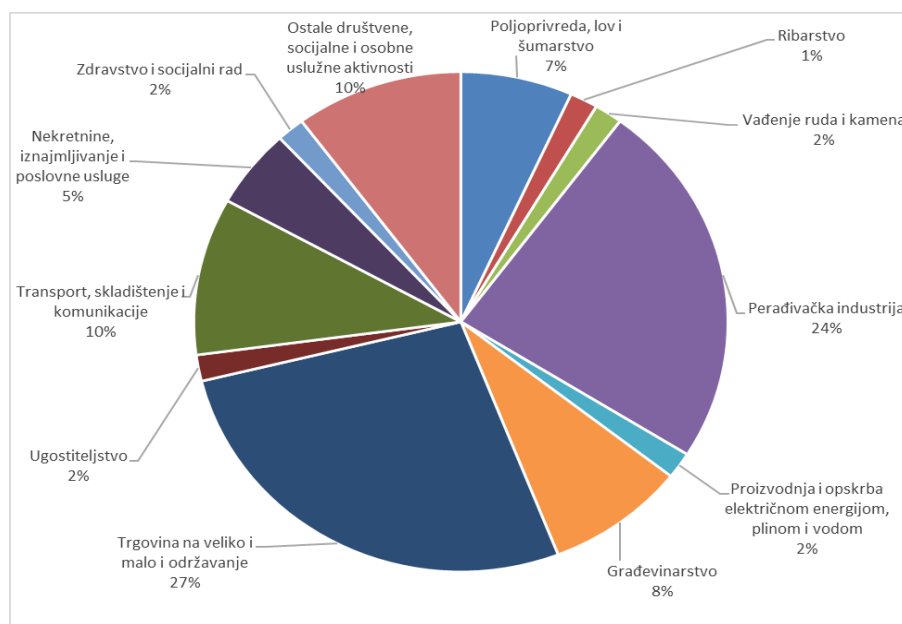
Izvor: Federalni zavod za statistiku

Uočava se da broj pravnih lica raste u periodu 2015-2019. Rast broja registrovanih pravnih lica je pozitivan trend obzirom da se stabilnost privrednih aktivnosti i obim prihoda najvećim djelom ostvaruje kroz ove oblike privrednih subjekata. Kada je riječ o strukturi preduzeća, dominiraju mala preduzeća do 9 zaposlenih.

Sa druge strane u pomenutom periodu prisutan je promjenljiv broj rasta i pada obrta po godinama sa

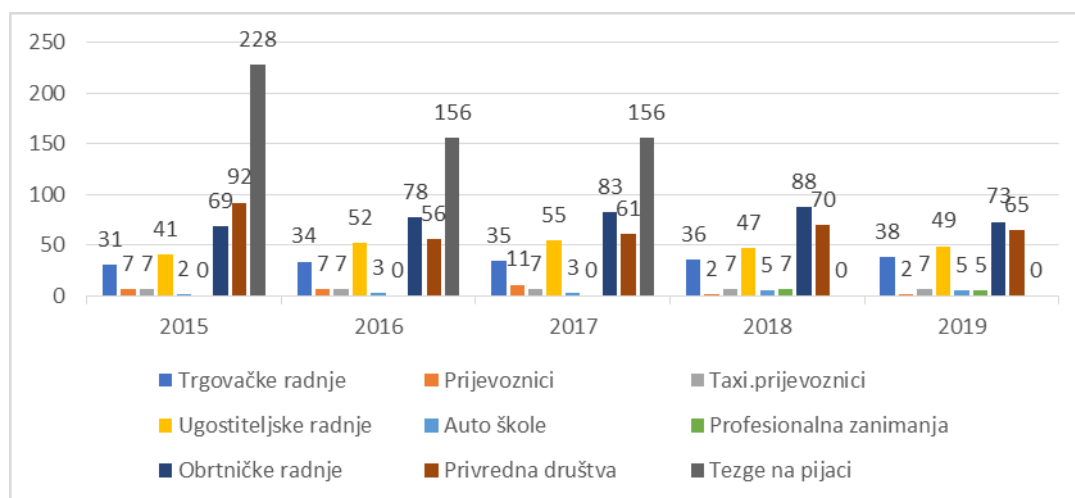
značajnijim padom u 2019. godini u odnosu na prethodnu što iziskuje intervenciju u ovom segmentu Naime, na području općine Jablanica u 2019. godini registrirano je 316 obrta, što je za 21,4% manje u odnosu na 2015. godinu kada je na području općine bilo registrirano 402 obrta. Razlog smanjenja jeste ažuriranje podataka i brisanje neaktivnih subjekata, dok je implementacija Strategije u prethodnom petogodišnjem periodu imala uticaja na razvoj malog poduzetništva.

U ukupnom broju registrovanih pravnih osoba na području općine Jablanica dominiraju pravne osobe u djelatnostima: trgovine na veliko i malo, prerađivačka industrija, transport, skladištenje i komunikacije, te ostale društvene, socijalne i osobne uslužne aktivnosti koje predstavljaju oko 71% ukupno registriranih pravnih osoba. Ukupan broj registriranih pravnih osoba je za 15,71% veći u odnosu na 2015. godinu, dijelom zbog implementacije strateških intervencija u periodu 2014-2019, a dijelom zbog tržišnih fluktuacija i poslovnih mogućnosti koje su se stvarale u okviru lokalnog ekonomskog prostora.

Slika 7. Učešće pojedinih djelatnosti u ukupnom broju registrovanih pravnih osoba u 2019. godini
(Izvor: Statistički bilten HNK)

Analizirajući broj i strukturu obrta, uočavamo trend smanjenja obrta dok su konstantno najznačajniji obrti: tezge na pijaci, obrtničke radnje i ugostiteljski objekti. U vidu pada najveći pad je kod tezgi na pijaci.

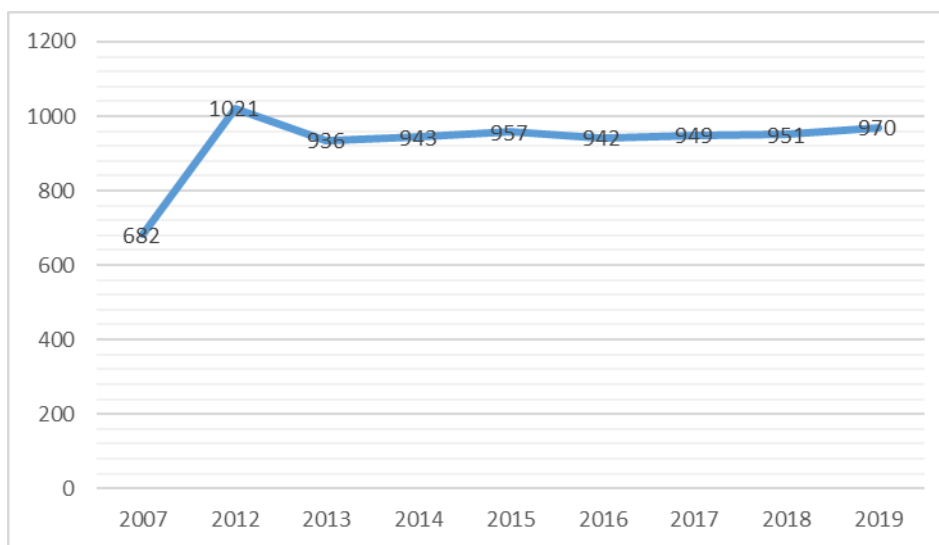
Slika 8. Broj i struktura registrovanih samostalnih djelatnosti na području općine Jablanica
Izvor: Općinska služba za opću upravu

II. 1.3.2. Bruto domaći proizvod i plaće

U periodu 2007. – 2012.g. bruto domaći proizvod (BDP) po glavi stanovnika se kretao od 6.500 do 7.700 KM, dok u periodu 2012 - 2015. godine BDP bilježi konstantan porast do vrijednosti 8.510,48 KM. Ovdje je potrebno naglasiti da se BDP od 2015. godine ne računa na nivou općina tako da nije bilo moguće izvršiti analizu za posljednje četiri godine. Iako se BDP nije mjerio u posljednje četiri godine, revizijom implementacije Strategije utvrđeno je da su implementirane strateške intervencije koje su dovele do povećanja broja zaposlenih, a samim tim se utjecalo i na povećanje BDP po glavi stanovnika.

U posljednjih 5 godina trend rasta prosječne plate je praktično stagnirao uz određeni rast te je prosječna vrijednost plate u 2019. godini za 3,51% veća u odnosu na 2013. godinu i iznosila je 970 KM, što je za 4,33% više u odnosu na prosječnu platu u FBiH (928 KM). Prosječna plata u Jablanici je veća od prosjeka federacije zbog većih primanja radnika JP EP BiH. S druge strane, plata u javnim preduzećima i privatnom sektoru je znatno manja i u posljednjem periodu neznatno raste, što za posljedicu ima ujednačen trend prosječne plate u posljednjih 5 godina.

Slika 9. Kretanje prosječne neto plaće na području općine Jablanica u periodu 2007-2019 godina [KM]

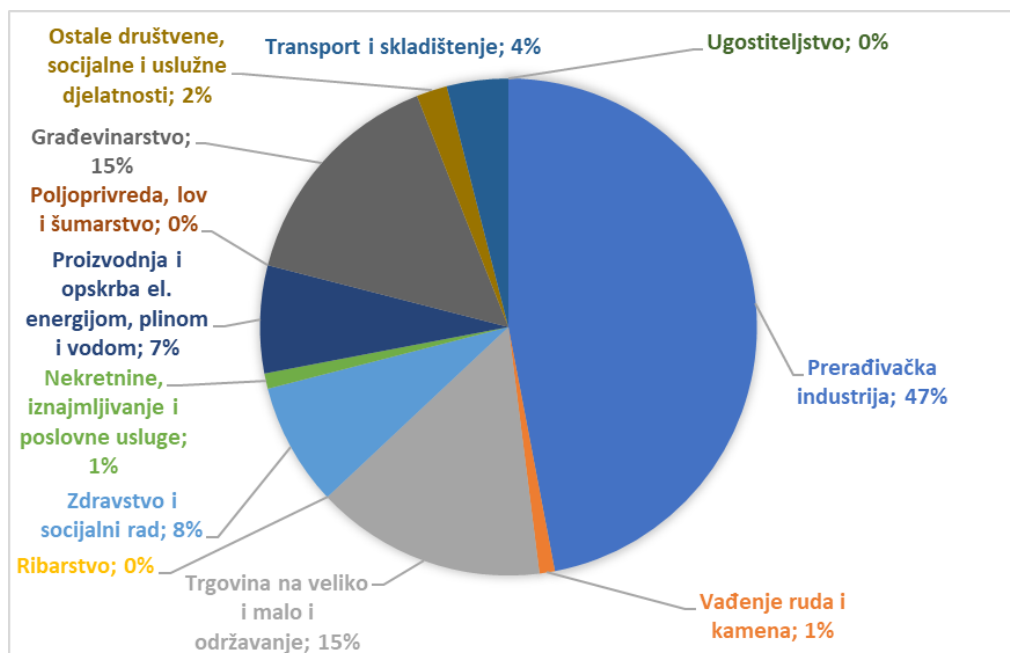
Izvor: Federalni zavod za statistiku – HNK u brojkama 2019. god

II. 1.3.2.1. Analiza strukture ekonomije Općine Jablanica

U odnosu na 242 registrovana pravna lica u 2019. godini, djelatnosti javne uprave, administrativnih poslova obrazovanja, zdravstva i socijalnog rada, umjetnosti i rekreacije čine 22,50% dok ostale uslužne djelatnosti čine 32,60% od ukupno registrovanih pravnih lica na području Općine Jablanica. Pravna lica sa privrednim djelatnostima čine 45% u okviru čega djelatnosti prerađivačke industrije čine 9,80% ukupnog broja registrovanih pravnih lica. Ohrabrujući podatak je da raste broj privrednih subjekata.

Ukoliko se analiziraju privredne djelatnosti na području općine Jablanica, uzevši u obzir da se konstantno povećava spoljnotrgovinska razmjena u predhodnim godinama prisutni su pozitivni trendovi. Na osnovu relevantnih obrađenih podataka (2019. godina) u vodećim privrednim djelatnostima broj zaposlenih je na nivou 424 uposlena: Prerađivačka industrija (329 zaposlenih), Građevinarstvo (101 zaposlena) i Trgovina na veliko i malo i održavanje (94 zaposlena) uz prisutno ciklično povećanje zaposlenih upravo u ovim djelatnostima. Ovakav omjer se nije značajno mijenjao u proteklih 5 godina. S druge strane, u djelatnosti javne uprave i obrazovanja uposleno je ukupno 166 radnika od čega je u javnoj upravi uposleno 61, a u obrazovanju 105 uposlenih.

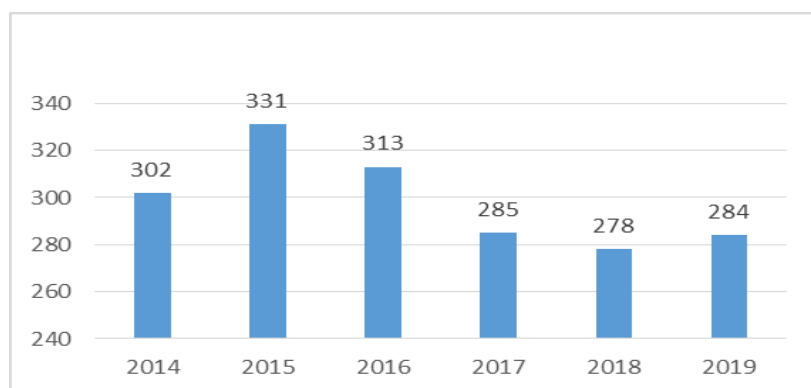

Slika 10. Analiza privrednih djelatnosti u odnosu na broj zaposlenih u 2019. godini
Izvor: Federalni zavod za statistiku – HNK u brojkama 2019. god

Potrebno je naglasiti da vodeća djelatnost u prerađivačkom sektoru predstavlja prerada i obrada kamena, koja je u 2019. godini ukupno zapošljavala 284 radnika, što čini 40,57% od svih zaposlenih u privrednom sektoru. Međutim, ovaj broj je manji u odnosu na broj radnika u sektoru prerade i obrade kamena u 2014. godini kada ih je bilo zaposleno ukupno 302 (umanjenje od 5,42%). Broj zaposlenih u 13 registriranih preduzeća na području općine Jablanica, a koja se bave preradom kamena, u posljednje tri godine je u konstantnom padu tako da je broj uposlenika u 2019. godini za 13,69% manji u odnosu na 2015. godinu. Jedan od razloga smanjenja broja radnika, odnosno zašto radnici napuštaju ovaj sektor, jesu i niske plaće koje ostvaruju radnici u ovom sektoru, a koje se nalaze značajno ispod prosjeka Federacije BiH. Upravo zbog toga preduzeća koja se bave preradom kamena suočavaju se sa nedostatkom kvalificirane radne snage. Također se bilježi neregistrirani rad radnika u građevinarstvu, što je rezultat nedovoljne aktivnosti kantonalne inspekcije rada na terenu gdje se izvode radovi.

Jedan od temelja ekonomskog razvoja općine Jablanica je proizvodnja električne energije što je odrednica i u narednom periodu uključujući i prerađivačku industriju, odnosno razvoj djelatnosti prerade i obrade kamena, te razvoj građevinskog sektora koji se bazira na ugradnji jablaničkog granita. Jasno je da industriju prerade i obrade kamena, odnosno građevinski sektor, mora da prati djelatnost vađenja kamena što direktno dovodi do razvoja rudarstva, odnosno privrednih grana vezanih za preradu mineralnih sirovina. Trenutno građevinski sektor značajnije ne raste, odnosno broj građevinskih firmi se ne mjenja niti broj zaposlenih u ovom sektoru, ali bi se poticajem sektora kamena i unaprijeđenjem finalne obrade kamena, sektor građevinarstva mogao potaknuti na rast a time i na otvaranje novih radnih mjesta.

Slika 11. Broj zaposlenih u industriji prerade kamena na području općine Jablanica u periodu 2014-2019
Izvor: Općinska služba za lokalni ekonomski razvoj i investicije, finansije i trezor

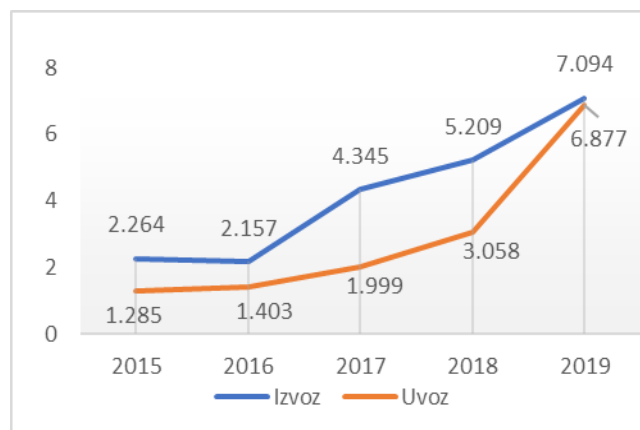
Kada je riječ o manjim obrtima u oblasti prerade kamena na području općine Jablanica registrirano je 6 obrta sa isto toliko uposlenih i oni nisu obuhvaćeni prikazanim podacima. Ukupan broj privrednih subjekata (pravna lica i obrti) koji se bave obradom i preradom kamena na području općine Jablanica iznosi 13, od kojih je najveći Granit dd Jablanica.

Postoji prostor za razvoj poljoprivredne proizvodnje zato što u Jablanici postoji tradicija konzumiranja janjetine sa raznja koja se sprema u nekoliko restorana, a koji su veliki potrošači kvalitetnih poljoprivrednih proizvoda koje nude svojim gostima. Prerađivačka industrija i poljoprivreda mogu ubrzati razvoj ostalih usluga prvenstveno ugostiteljstva transporta, djelimično i trgovine.

II. 1.3.3. Spoljnotrgovinska razmjena

U periodu 2015-2019. godina općina Jablanica bilježi porast izvoza ali i konstantan pozitivan saldo robne razmjene u KM. Naime, u 2019. godini je zabilježen izvoz u visini od 7.094.000 KM. što je za 3,13 puta više u odnosu na 2015. godinu. Iako i uvoz bilježi porast za isti posmatrani period, saldo robne razmjene je konstantno pozitivan i u 2019. je iznosio je 217.000 KM. Ovaj značajan porast izvoza prvenstveno je rezultat rasta privrednih aktivnosti i dijelom je rezultat strateških intervencija (formiranje klastera kamena, program poticaja MSP koja se bave preradom kamena, razvoj industrijskih zona itd.) u prethodnom razvojnem periodu. U kontekstu prethodno navedenog važno je istaći da je ukupno 12 preduzeća iz sektora kamena, koja se također bave izvozom, koristilo program poticaja razvoja MSP kojeg je općina provodila kao dio strateških intervencija u prethodnom razvojnem periodu.

Izuzimajući JP Elektroprivredu BiH, najveći izvoz se ostvaruje u sektoru obrade i prerade kamena, zatim u oblasti prerade i distribucije voća i povrća. Najveći izvoznici sa područja općine Jablanica u posmatranom periodu su:

Slika 12. Odnos ukupnog uvoza i izvoza sa područja općine Jablanica [x1000 KM] u periodu 2015-2019
Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

IZVOZNICI
GRANIT D.D Jablanica
D.o.o VOĆEPROMET Export Import Jablanica
GM GRANITMONT d.o.o
ALHAMMAD GROUP d.o.o Sarajevo
BABIĆ d.o.o Jablanica
SANI d.o.o Jablanica
MINERAL d.o.o Jablanica
WORLD-TRADE d.o.o Jablanica
ALFA MONT d.o.o Jablanica

Tabela 5. Vodeći izvoznici sa područja Jablanice u periodu 2015-2019. godina
Izvor: Općina Jablanica

II. 1.3.4. Investicije u privredi

Kao rezultat direktne implementacije strateških intervencija (program jačanja MSP) u periodu 2014-2019. godina su zaposlene 192 osobe najvećim obimom u sektorima trgovina, turizam, ugostiteljstvo i prerada/obrada kamena. U 2019. godini nisu realizovani definisani projekti poticaja za MSP/obrt/trgovinu i ugostiteljstvo zbog fokusiranja na kupovinu nekretnina preduzeća Granit. Također je strateškom intervencijom osnovan klaster Kamen Hercegovina sa sjedištem u Jablanici sa 8 osnivača i 19 članova.

U periodu 2013-2019. godina, dijelom kao rezultat implementacije Strategije, bilježimo proširenje poslovnih kapaciteta privredni subjekata od kojih se izdvajaju: VOĆEPROMET d.o.o, ČVRSNICA d.o.o., EURO KAMEN i d.o.o., ALHAMMAD d.o.o. U ovom periodu Općina je podržala navedene investitore na način da su zahtjeve za izdavanje dozvola riješavali u najkraćim mogućim rokovima (u skladu sa BFC

zahtjevima i kreiranim povoljnim poslovnim okruženjem). Finansijski poticaji kroz program jačanja MSP dati su za VOĆE PROMET d.o.o., ČVRSNICA d.o.o. i EURO KAMEN i druge korisnike koji su ispunjavali uslove podsticaja.

Pored navedenih privrednih subjekata u naprijed pomenutom periodu veće investicije bilježimo i kod „GLOBAL INVEST GROUP“ d.o.o. Sarajevo, koje je u fazi izgradnje poslovnog objekta u svrhu razvoja turizma (hotel sa najmanje 50 ležaja) na Jablaničkom jezeru, kao i „BABIĆ“ d.o.o. Jablanica. Vrijedno je istaći i dolazak najvećeg BH trgovačkog lanca BINGO što obogaćuje djelatnost trgovine.

Značajnu investiciju Općine Jablanica od preko 2.000.000 KM predstavlja izgradnja i uređenje nove industrijske zone UNIS-Gornja kolonija u okviru koje se izgrađuju dvije poslovne hale. Sa privrednim subjektom ABSOLUTE GROUP d.o.o. Travnik sklopljen je Ugovor o korištenju poslovnog objekta i izvršena je primopredaja istog između vlasnika i korisnika što povećava investiranje i povećava broj radnih mjesta. U narednom periodu se očekuje realizacija aktivnosti na implementaciji projekta, odnosno realizacija preuzetih obaveza od strane Investitora. Općina je također poduzela značajne aktivnosti u dijelu stavljanja u poslovnu upotrebu dijela Sportskog centra Jablanica i izvršila je kupovinu nekretnina preduzeća Granit-u stečaju na koji način je osigurano zadržavanje postojećih radnih mjesta. Privredni subjekt Granit i imovina koja je kupovinom prešla u vlasništvo Općine predstavljaju značajan potencijal u smislu pronalaženja strateškog partnera, razvoja elemenata javno-privatnog partnerstva i daljnje podrške u cilju potpunog oporavka i eksploatacije resursa. U vidu eksploatacije resursa značajan potencijal predstavlja pronalazak strateških partnera u oblasti eksploatacije gipsa i proizvodnje kamene vune.

Dana 02.06.2017. godine Općina Jablanica je dobila prestižni BFC SEE certifikat kao općina koja ispunjava međunarodne priznate uslove za povoljno poslovno okruženje. Nakon postupka certifikacije koji se vodio tokom 2016. i prvim dijelom 2017. godine, prve općine u Hercegovini koje su postale nosioci ovog prestižnog certifikata su Općina Jablanica sa 88,2% ispunjenosti kriterija (158,50 bodova) i Općina Posušje sa 81,4% ispunjenosti kriterija.

Saradnja javnog i privatnog sektora je poboljšana kroz rad Vijeća za konkurentnost budući da se ovim putem usaglašavaju sva bitna pitanja vezana za poslovni sektor kao što su: donošenje regulacionih planova privrednih zona, Donošenje Programa poticaja MSP, Donošenje Odluke o izmjenama odluke o radnom vremenu, Prezentacija kreditnih linija Razvojne banke FBiH, Izrada registra parafiskalnih nameta u saradnji sa LINK-om i slično. U dijelu saradnje između javnog i privatnog sektora pitanje angažovanja dijaspor, pored potencijala koji postoji, nije rezultiralo konkretnim aktivnostima izuzev povećanja potrošnje naručito u ljetnom periodu.

Poboljšanja koja su već evidentna nakon BFC certifikacije općinskih službi su ta da je Općina Jablanica, svjesna značaja promocije, izradila promotivne materijale, vodiče, flajere, i video prezentaciju na BHS i engleskom jeziku. Zatim, Općina Jablanica je zaključila Protokol o saradnji sa Catholic Relief Services (CRS) vezanog za implementaciju Projekta „RAST“ kojeg finansira Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID), gdje općina Jablanica dobiva podršku pri izradi grafičke knjige standarda, razvoja lokalnog akcionog plana zapošljavanja i sličnim aktivnostima.

Osim BFC, općina Jablanica je kreirala pomenuti Program poticaja MSP u Općini Jablanica. Cilj Programa je da se putem poticanja: startup i mladih preduzeća, zapošljavanja u MSP kroz projektne aktivnosti industrijske proizvodnje, obrta, trgovine, turizma i ugostiteljstva, omogući zapošljavanje i samozapošljavanje lica prijavljenih na evidenciju nezaposlenih, a radi ostvarivanja i održavanja veće stope zaposlenosti. Programi podsticaja su implemetirani u toku posmatranog perioda izuzev 2019. godine. Tako je u 2014. godini, kroz program podrške startup-ovima, jedno preduzeće dobilo poticaj i tom prilikom su zaposlene 3 osobe. U 2015. i 2016. godini, iako je bio raspisan Javni oglas, nije bilo zainteresiranih aplikanata koji su ispunjavali uslove oglasa. U 2017. godini potpisan je ugovor sa 1 korisnikom, i tom prilikom je zaposlena 1 osoba. U 2018. godini potpisan ugovor sa 2 korisnika, i tom prilikom su zaposlene 2 osobe.

U sklopu programa poticaja industrijske proizvodnje (prerada i obrada kamena) u 2014. god jedno preduzeće je primilo poticaj i tom prilikom su zaposlena 3 radnika. U 2015. godini pet (5) preduzeća je koristilo sredstva iz programa poticaja, i tom prilikom je zaposleno deset (10) radnika. U 2016. godini nije bilo aplikanata koji ispunjavaju uslove javnog poziva, dok je u 2017. godini potpisan ugovor sa 6 korisnika i tom prilikom zaposleno 16 radnika. U 2018. godini potpisan ugovor sa 2 korisnika i zaposlena 4 radnika.

U okviru programa poticanja razvoja obrta u 2014. godini 13 poduzetnika je koristilo sredstva poticaja. Tom prilikom je zaposleno 13 radnika. U 2015. godini 9 poduzetnika je koristilo sredstva poticaja, i tom prilikom je zaposleno 9 radnika. U 2016. godini 10 poduzetnika je koristilo sredstva poticaja te je zaposleno 11 radnika. U 2017. godini potpisani su ugovori sa 12 korisnika, zaposleno je 13 radnika. U 2018. godini potpisani su ugovori sa 13 korisnika i zaposleno je 13 radnika.

Kroz program poticanja trgovine i ugostiteljstva u 2014. godini je podržano 6 firmi i tom prilikom je zaposleno 7 radnika. U 2015. godini poticaj su koristila dva (2) preduzeća i jedna (1) trgovačka radnja i tom prilikom je zaposleno tri (3) radnika. U 2016. godini 9 poduzetnika primilo poticaj te je zaposleno 11 radnika. U 2017. godini potpisani su ugovori sa 14 korisnika, gdje je zaposleno 17 radnika. U 2018. godini potpisani su ugovori sa 17 korisnika, gdje je zaposleno 30 radnika.

Pored navedenog programa poticanja MSP, općina Jablanica je plasirala revolving kreditna sredstva putem Odluke o načinu korištenja Sredstava privatizacije i drugih namjenskih sredstava Općine. Ovom Odlukom se određuje način korištenja novčanih sredstava ostvarenih prodajom preduzeća iz nadležnosti Agencije za privatizaciju HNK i drugih namjenskih sredstva, te uslovi i način odobravanja i korištenja kredita koji će se dodjeljivati iz Sredstava privatizacije i drugih namjenskih sredstava Općine Jablanica za kreditiranje kao podrška srednjem i malom biznisu. Sredstva se plasiraju putem poslovne banke odabrane u postupku javne nabavke. Kredit se daje pravnim i fizičkim licima koja su registrovana za obavljanje djelatnosti te poljoprivrednicima upisanim u registar poljoprivrednih gazdinstava i registar klijenata. Kredit se se dodjeljuje po sljedećim uslovima: Kamata se utvrđuje u iznosu EURIBOR-a + 2%, maksimalno 6%, naknada za obradu kreditnog zahtjeva iznosi 1% od iznosa kredita, rok otplate kredita od 1 do 5 godina sa grejs periodom do 1 godine zavisno od vrste posla kojom se bavi korisnik kredita, koji ulazi u rok otplate kredita. U posljednje tri godine nisu plasirana sredstva putem ove kreditne linije.

Uz navedeno općina Jablanica provodi Odluku – Program o subvencioniranju volontera i zaposlenika visoke i više školske spreme na osnovu koje se subvencira zapošljavanje i u privatnom sektoru.

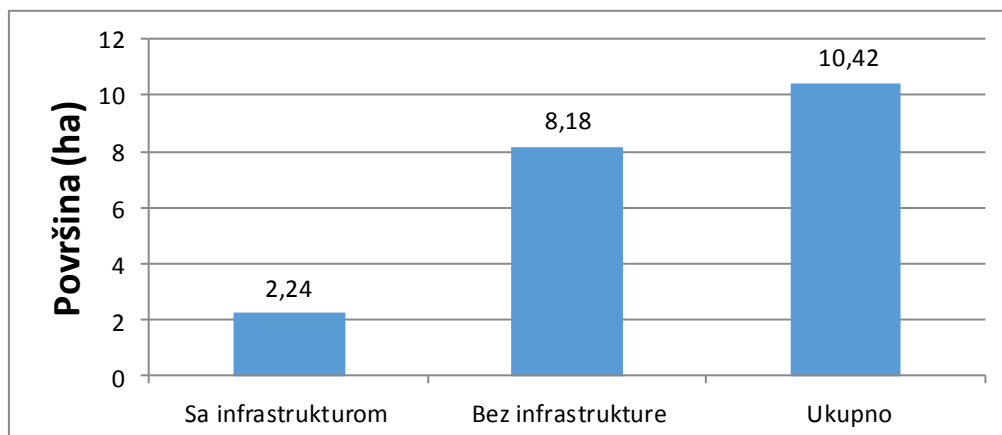
U segmentu zapošljavanja, Općina Jablanica i Služba za zapošljavanje HNK su zaključile Memorandum o saradnji, formiran je Savjet za zapošljavanje i redovno se dostavljaju informacije o stanju nezaposlenih, pri čemu se provode postupak prekvalifikacije radne snage prema zahtjevima privrednog sektora.

WEB stranica Općine Jablanica je redizajnirana – postavljen je Info panel – Info Centar za investitore na kojem se nalaze promotivni materijali, baza poslovnih subjekata, vodič za registraciju, strateški dokumenti, prostorno-planska dokumenetacija, Sistem 48, kontakti. Uz navedeno postavljen je i promotivni video Općine Jablanica, te sve ostale relevantne informacije potrebne investitorima, kao i informacije o: poticajima, saradnji javnog i privatnog sektora, taksama, privrednim zonama i ostalim javnim uslugama.

U proteklom periodu Industrijska zona Šljunkara je prema Izvještaju o implementaciji strategije završena u iznosu od 95%. Ovaj projekat je realiziran u suradnji sa Ministarstvom razvoj, poduzetništva i obrta FBiH. U proteklom razvojnom periodu nije bilo dodatnih investicionih ulaganja u IZ Šljunkara, ali je u isto vrijeme postojeći korisnik ove poslovne zone proširio svoje kapacitete.

Nakon izrade prostorno-planske dokumentacije, odnosno donošenja novog Prostornog plana Općine Jablanica za period 2016-2025. godina, te ciljanih izmjena i dopuna Prostornog plana Općine Jablanica, evidentirano je nekoliko zainteresovanih pravnih subjekata za ulaganja na području Općine Jablanica. Većinom se radi o pismima namjere za ulaganju na području Jablaničkog jezera gdje je predviđena izgradnja objekata u službi razvoja turističkih potencijala. Pandemija je uzrokovala stagnaciju i prolongiranje ovih investicija u turistički sektor.

Općina Jablanica je nakon donošenja prostornog plana ušla u aktivnosti donošenja regulacionih planova poslovnih zona. Donesen je regulacioni plan za poslovnu zonu Bijeli potok, kao i Odluka da se na lokalitetu Gornje Kolonije - Unis u skladu sa Urbanističkim planom Jablanica proglašava poslovna zona. Izgrađene su dvije poslovne hale spremne da dočekaju potencijalne investitor. Također izrađena su dva regulaciona plana i to: Regulacioni plan privredna zona Jarišta 2. i Regulacioni plan privredna zona Donja Jablanica 2. Ukupno raspoloživost zemljište za industriju je 10,42 (ha) od čega je 2,24 (ha) sa infrastrukturom ili 21,42%.

Slika 13. Raspoloživost industrijskog zemljišta sa i bez potrebne infrastrukture Općine Jablanica
Izvor: Općina Jablanica

Prethodni period je obilježila i priprema prostorno planske dokumentacije za izgradnju strateških projekata, mini HE, izgradnja turističkih kapaciteta na Jablaničkom jezeru, a potrebno je naglasiti i Izrađenu Studiju predizvodljivosti za izgradnju fabrike vode - Komadinovo vrelo.

Tokom druge polovine 2018. godine započeta je izgradnja jedne mini hidrocentrale na rijeci Doljanki čiji je investitor preduzeće Eko vat d.o.o. Jablanica. Trendovi zaštite okoliša u FBiH u dijelu izgradnje mini hidroelektrana su pojačani u vidu smanjenja ili zabrane gradnje novih mini hidrocentrala što zahtjeva redefinisane ovih oblika investiranja koje su obuhvaćene ranijim razvojnim planovima.

II. 1.3.5. Turistički potencijal i turistička infrastruktura

Općina Jablanica ima veoma dobre prirodne preduslove za razvoj turizma. Prirodni resursi u općini Jablanica su: Jablaničko i Grabovičko jezero, planine Prenj i Čvrstica, rijeke Neretva, Doljanka i Šanica. Rijeke Doljanka i Šanica su veoma interesantne za sportski ribolov i kampiranje u prirodi. Obje navedene planine imaju preko 2000 metara n/v i kao takve predstavljaju izazov mnogim planinarima. Na spomenutim planinama postoji mogućnost zimskog i ljetnog turizma. Postoje uslovi za turno skijanje što je kombinacija skijanja i planinarenja. Kada je riječ o lovu nekada je bilo mogućnosti lova na visoku divljač, a danas je fond visoke divljači desetkovan usljed krivolova i predstavlja ozbiljan problem za opstanak ugrožene vrste divojarca na ovim prostorima. Na južnim obroncima Čvrstice nalazi se Park prirode Blidinje koji dobrim dijelom zahvata jablaničku opštinu. U okviru parka je već afirmisano skijalište sa popratnim sadržajima individualnim i kolektivnim smještajnim kapacitetima. Pomenuti prirodni preduslovi su prepoznati i sastavni su dio Via Dinarice kao platforme koja služi za razvoj lokalnih zajednica u oblasti ugostiteljstva, usluga, turizma i pratećih djelatnosti. Općina Jablanica je od 2016. godine u projektu Via Dinarice i naprijed pomenuti prirodni resursi su pozicionirani na stazama Via Dinarice.

Pored toga Jablanica ima i kulturno-historijski spomenike koji su proglašeni Nacionalnim spomenicima kulture od strane Komisije za očuvanje nacionalni spomenika BiH: kompleks Bitka na Neretvi sa muzejem i četiri nekropole stećaka.

Grabovičko jezero i rijeka Neretva pružaju mogućnost bavljenja sportskim ribolovom i to prvenstveno variličarstvom te su idealna područja za organizovanje takmičenja ovoga tipa. Pored ovoga ovi lokaliteti mogu biti zanimljivi i za vožnju kajaka.

Jablaničko jezero, svakako, pruža mogućnosti za odmor posebno u ljetnoj sezoni. Naime, odmah po svršetku rata Jablaničko jezero je postalo poželjna destinacija za bh građane koji sebi nisu mogli priuštiti odlazak na more, pa je u ljeto 1996, 97. i 98. godine zabilježen veliki priliv gostiju. Ovakav trend je potakao lokalno stanovništvo na izgradnju privatnih plaža, kampova i smještajnih kapaciteta, a zemljište uz obale jezera je postalo veoma atraktivno i skupo. Ovakva pojava dovela je do toga da imamo uzrpaniju priobalnog pojasa, koji je u funkciji zaštitne zone, pa čak imamo i gradnju na samome jezeru što uveliko narušava sam ambijent.

Smještajni kapaciteti na području općine su: Park prirode „Blidinje“ (50 kreveta i 270 stolica); „Pansion Vilinac“ (restoran sa saunom i salon barom, 30 ležaja); Hajdučke Vrleti (60 kreveta, 220 stolica); Motel „Risovac“ (17 kreveta, 100 stolica); Buffet Bar (45 stolica), dok u samo gradu Jablanica su: Hotel „Jablanica“ kapaciteta 32 sobe sa 72 ležaja, motel „Maksumić komerc“u Lendavi kapaciteta 26 soba i apartmanom. Planinski kapaciteti, na skijalištu Risovac su 157 ležaja, dok u samom gradu postoje 132 ležaja. U proteklom razvojnem periodu nije došlo do povećanja smještajnih kapaciteta, ali je ulaganjem u postojeću infrastrukturu došlo do značajnog unaprijedjenja kvaliteta usluge u Hotelu „Jablanica“ koji je označen kao hotel sa tri zvjezdice. Popunjenost kapaciteta nije zadovoljavajuća i za zvanične organe je veoma teško utvrditi jer po podacima TZ-e u Jablanici podaci nisu potpuni. (primjer: dostupni podaci za 2017. godinu su 806 noćenja, dok u 2019. godine broj je 668 noćenja).

Izgradnjom koridora Vc, ski centar Risovac kao i sama Jablanica, bi trebali postati atraktivna i lahko dostupna destinacija velikom broju turista. Trend interesovanja za ulaganja i dolazak na zimski odmor na ovaj prostor je u porastu i predstavlja razvojnu šansu za općinu Jablanica.

Spomen kompleks “ Bitka na Neretvi” je prije rata bila poznata i posjećena destinacija mnogih građana ex Jugoslavije i Evrope. Ono po čemu je Jablanica u svijetu prepoznatljiva je Bitka za ranjenike kojoj je ovaj kompleks i posvećen. Pored “jablaničke jaganjetine”, ovo je najprepoznatljiviji naš brend u širim okvirima.

Lokaliteti na kojima se nalaze stećci kao i četiri nekropole koje su proglašene nacionalnim spomenicima do sada su u veoma maloj mjeri bili dio interesa turista. Ovi lokaliteti su obuhvaćeni postavljanjem i markiranjem nekropola, postavljanjem info table sa GPS koordinatama biciklističke staze dostupne za mobitele (na bosanskom i engleskom jeziku) i postavljenih klupa za sjedenje. Procijenjeni broj korisnika na godišnjem nivou je 1000 posjetilaca.

Postoji potencijal korišćenja nadaleko poznatog jablaničkog gabra u svrhu turizma. Pomenuti gabra je sastavni dio mnogih poznatih građevinskih objekata i razvojem turističkog proizvoda („spomenik gabru od gabra“, monografija i sl.) u tom smislu dodatno bi se proširio turistički proizvod.

Stanje turističke infrastrukture još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou iako se u proteklom razvojnem periodu ulagalo u unaprijedjenje iste. Ova ulaganja su se prvenstveno ogledala u renoviranju i otvaranju Hotela Jablanica, izgradnji planinarskih domova na Čvršnici i Prenju, uređenju plaža Slatina, Čivelj, Peta i Vila, te plaže Šanica. U isto vrijeme otvoren je turist info punkt (drvena kućica) Vila Ostrožac, kao i suvenirnica, te su postavljene dvije drvene prodajne kućice. Izvršeno je markiranje i uređivanje planinskih staza do planinarskih domova i ljetnih kampova na Jablaničkom jezeru. Izvršeno uređenje kulturno-historijskog lokaliteta Lokve – Zavšen projekat izgradnje puta do lokaliteta Lokve i dalje potrebni radovi na uređenju manifestacionog prostora.

Prema zvaničnim podacima TZ HNK u Jablanici je tokom 2019. godine registrirano 668 noćenja. Međutim, zbog činjenice da se na području kantona, a samim time i općine, nije kvalitetno reguliralo pitanje registracije smještajnih kapaciteta, procjene su da je ovaj broj mnogo veći, ali nije zvanično prijavljen. U dijelu posjete kompleksu Bitka na Neretvi u 2019. godini je prisutno 15 000 posjeta što je u odnosu na 250.000, registrovanih posjeta iz perioda 80-tih godina prošlog stoljeća, daleko ispod potencijala. Dodatni problem u praćenju razvoja turizma na području općine Jablanica predstavlja nedovoljno izgrađeni kapaciteti Turističkog ureda da planiraju i prate razvoj ovog sektora.

U cilju unaprijedjenja turističke ponude na području općine Jablanica, u narednom periodu planirano je uređenje plaža na području Jablaničkog jezera, lokaliteti Crnaja i Žuglići, staro korito Neretve, Šanica i Brana, čime bi se dao direktan podstrek razvoju turizma na području Općine. Također je uspostavljena Manifestacija „Okusi Jablanice,, u okviru koje je otvoren pogon za preradu voća i povrća.

U toku je reparacija porušenog mosta na Neretvi, kao jednog od glavnih istorijskih naslijeđa i simbola općine, revitalizacija Muzeja Bitka za ranjenike na Neretvi, vanjskog platoa i prilaznih staza, rekonstrukcija bunkera na lijevoj obali Neretve kao novog turističkog proizvoda, unaprijedjenje turističke infrastrukture na brdu Križ, uspostava avanturističkog centra sa pratećim sadržajima te ulaganje u turističke objekte na stazi Via Dinarica (stara škola na Risovcu).

Istovremeno se mora aktivno raditi na promociji područja općine u cilju privlačenja stranih i domaćih turista, te osiguranju održivosti turističkih lokacija uz zapošljavanje lokalnog stanovništva. Zbog toga je

potrebno izgraditi kapacitete pojedinaca koji bi kao kvalitetni i certifikovani turistički vodiči, mogli odgovoriti na sve veće zahtjeve turističkog sektora. Blizina mora, pozicija između dva centra Sarajeva i Mostara, odvojak za koridor VC, blizina Međugorja Jablanici pružaju realnu osnovu za razvoj tranzitnog turizma.

II. 1.3.6. Poljoprivreda

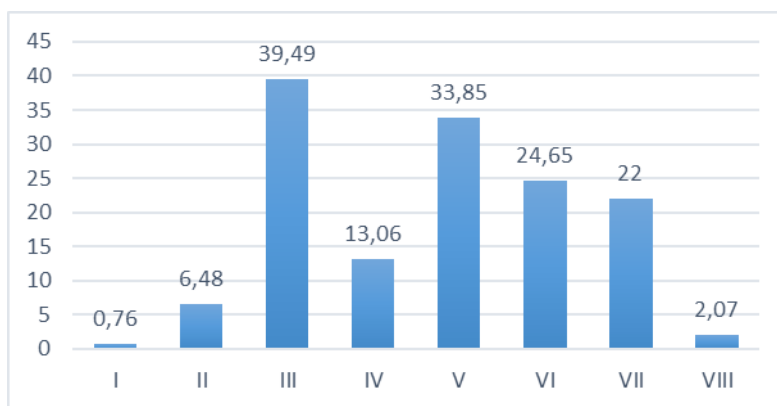
Od ukupne površine općine Jablanica (301 km²) poljoprivredno zemljište pokriva oko 15,7% ili cca 45 km². Na jednog stanovnika općine Jablanica dolazi 0,34 hektara poljoprivrednog zemljišta. U Federaciji BiH dolazi 0,56 hektara, a u Republici Srpskoj 0,90 hektara poljoprivrednog zemljišta po stanovniku. Oranice čine najmanji dio poljoprivrednog zemljišta a ostali dio zemljišta su voćnjaci, livade, pašnjaci, zapušteno zemljište. Općina Jablanica spada među općine sa najmanjim raspoloživim površinama oranica i bašti.

Jedinica mjere	Oranica	Voćnjak	Livada	Pašnjak
Ha	34.942	91.385	651.202	4.162.758

Tabela 6. Struktura poljoprivrednog zemljišta u Ha
Izvor: Općina Jablanica

U strukturi vlasništva najveći obim površine poljoprivrednog zemljišta je u vlasništvu države i prema podacima iz katastra zemljišta i zemljišnih knjiga, iznosi: 494,02 ha. Ovaj podatak vlasništva nad poljoprivrednim zemljištem postavlja zahtjev i mogućnost organizovane i usmjerene poljoprivredne proizvodnje.

Sa aspekta kvalitete zemljišta preovladava zemljište III, V i VI bonitetne klase.

Slika 14. Struktura zemljišta po bonitetnim kategorijama
Izvor: Općina Jablanica

Kada je u pitanju poljoprivreda, na području općine Jablanica najviše se pažnje posvećuje proizvodnji: bobičastog voća (malina, šumska jagoda, kupina), jabuka i kruška, povrća na otvorenom (krompir, paradajz, paprika i luk), povrća u zaštićenom prostoru (luk, salata, paprika, paradajz, špinat, blitva), proizvoda od stoke (sir, mlijeko, uzgoj kurbana i jagnjadi) i pčelarskih proizvoda (proizvodnja meda, propolisa, vosak). Proizvodnja povrća na otvorenom stagnira, dok je stočarska proizvodnja u opadanju. U periodu za koji su dostupni podaci od Općine (2015-2019) prosječna količina proizvedenih poljoprivrednih proizvoda iznosi cca 2.500,00 tona.

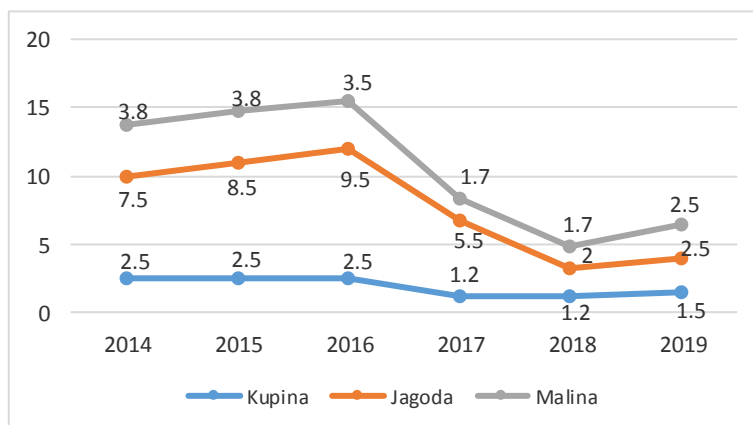
Dostupni podaci za periodu 2013.-2019. godinu pokazuju da općina Jablanica bilježi rast broja poljoprivrednih gazdinstava. Naime, u periodu do 2017. godinom uspostavljeno je 125 novih gazdinstava što je za 69% više nego u 2013. godini (56 gazdinstava). U 2018. godini registrovano je 17, a u 2019. godini 24 poljoprivredna gazdinstva. Kada su u pitanju količine proizvedenih i plasiranih poljoprivrednih proizvoda, uočava se trend da su količine plasiranih poljoprivrednih proizvoda značajno manje na godišnjem nivou u posmatranom periodu. Na primjer u 2013. godini je plasirano poljoprivrednih proizvoda u vrijednosti 7.147.991 KM, dok je u periodu 2017-2019. godina vrijednosti plasiranih proizvoda iznosila ispod 3.400.000 KM.

Nesrazmjer u povećanom broju proizvođača i smanjenoj ukupnoj vrijednosti plasiranih proizvoda može biti indikacija za određene probleme u razvoju poljoprivrednog sektora. Naime, osnovni problem predstavlja smanjenje otkupnih cijena poljoprivrednih proizvoda, posebno bobičastog voća. Trend smanjenja cijena i nestabilnosti na tržištu značajno ugrožava daljnji razvoj uzgoja bobičastog voća.

Ilustracije radi, u 2017. godini došlo je do naglog pada cijena bobičastog voća u odnosu na 2014. godinu i do preko 100%. U periodu 2017-2019. godini prisutan je blagi rast cijena ali još uvijek značajno ispod maksimalne visine cijena iz 2016. godine.

Trend cijena bobičastog voća prikazan je kako slijedi.

Slika 15. Visine otkupnih cijena bobičastog voća na području općine Jablanica, 2014-2019 (KM/kg)
Izvor: Općinska služba nadležna za poljoprivredu

Zbog uočenog trenda pada cijene u otkupu, neophodno je planirati poticaje koji bi ublažili cijenovne fluktuacije u otkupu poljoprivrednih proizvoda. Trendovi pada interesa za uzgoj bobičastog voća upućuju na potrebe razvoja prerađivačkih kapaciteta ili stimulisanje tradicionalne poljoprivredne proizvodnje.

Kako bi potpomogla rad poljoprivrednika općina je u periodu 2013-2019. godina realizovala strateški projekat uspostavljanje sistema poljoprivredne stručne službe u Savezu poljoprivrednih udruženja koji se pokazao veoma uspješnim. Ovim modelom nastala je vertikalna veza koja će objedinjavati poljoprivredne proizvođače na jednom mjestu te će biti glavna veza za daljnje plansko širenje i napredak poljoprivrede na općinskom nivou, a što je vidljivo iz kroz povećanje broja poljoprivrednih gazdinstava.

Općina Jablanica finansira Savez poljoprivrednih udruženja u kojem najaktivniju ulogu zauzima udruženje žena Most i koje je u nekoliko navrata iznosilo svoje nezadovoljstvo indolentnim odnosom Saveza po pitanju neangažovanja na iznalaženju novih tržišta, povezivanja sa otkupljivačima i proširenju kapaciteta.

U periodu implementacije strategije, uspostavljen je lanac vrijednosti bobičastog voća i uvezani su proizvođači i otkupljivači. U otkup poljoprivrednih proizvoda uvezane su tri opštine Jablanica, Konjic i Prozor. Kroz programe podrške certifikacije poljoprivrednih proizvođača certificirano je 18 poljoprivrednih proizvođača za organsku proizvodnju, dok nije bilo zainteresovanih za certifikaciju ISO, HACCP i HALAL. Ukupno 30 poljoprivrednika je primilo određeni vid podrške koja se ogleda u alatima i opremi potrebnoj za obavljanje poljoprivredne djelatnosti, zasađeno je 16 voćnjaka, nabavljeno 27 sistema za navodnjavanje za sadnju bobičastog voća, i 20 platenika površine od 50 do 100m². Rezultat ovih aktivnosti je povećanje broja poljoprivrednih gazdinstava za 30% i uspostava kooperantskih odnosa u otkupu šumskih plodova i bobičastog voća na relaciji proizvođač/Udruženje poljoprivrednika-kupac/izvoznik Šumski plod doo Prozor – Rama i Jaffa komerc Mostar. Na taj način je formiran Lanac vrijednosti na području Općine Jablanica. U okviru manifestacije „Okusi Jablanice“ u 2019. godini otvoren je pogon za preradu voća i povrća.

Obzirom da općina Jablanica ima namjeru da svoj ekonomski razvoj, između ostalog, bazira na razvoju turizma, to je potrebno planirati da buduće strateške intervencije u sektoru poljoprivrede budu osmišljene na način da se stave u funkciju razvoja turizma.

Zaključak za stanje lokalne ekonomije

Uzimajući u obzir stanje i kretanje u ekonomskom sektoru, te resurse s kojima općina Jablanica raspolaže, proizvodnja električne energije je i dalje jedna od osnova budućeg razvoja naručito u smislu kvalitetnog i strateškog usmjeravanja ostvarenih prihoda po ovom osnovu. Najvećim dijelom oblast proizvodnje električne energije je bazirana na hidropotencijalu, pri čemu trend povećanja korišćenja obnovljivi izvora energije stvara okvir za povećanje istraživanja mogućnosti korištenja i drugih izvora (sunce, vjetar) u okviru čega je potrebno izraditi studiju koja bi dala odgovore na mogući obim ulaganja u ovaj sektor. Općina Jablanica na osnovu resursa u sektoru eksploatacije i prerade mineralnih ruda i kamena, bitnu svoju razvojnu šansu pronalazi u razvoju sektora prerade kamena i mineralnih ruda. Prateći šire okvire planiranja nameće se potreba usmjeravanja ekonomije prema istraživanju i inovacijama, podršci rastućim privrednim subjektima i daljnjem razvoju i unaprijeđivanju djelovanja putem klastera i mobilizacije potencijala dijaspore.

Pored navedenog, općina Jablanica rasplaže sa značajnim prirodnim i kulturno historijskim resursima, što predstavlja odličnu bazu za razvoj turizma, sa posebnim akcentom na izletnički, ruralni, lovni, sportsko-rekreacijski, gastro i etno turizam. Stoga, kao osnovne ciljeve budućeg razvoja turizma na području općine Jablanica potrebno je potencirati: racionalno korištenje postojećih prirodnih i kulturno-historijskih kapaciteta u cilju razvijanja kvalitetnog turizma, te prednost dati uređenju turističkih destinacija i turističke infrastrukture. Istovremeno se mora aktivno raditi na osnaživanju turističkog ureda, promociji područja općine u cilju privlačenja stranih i domaćih turista, te osiguranju održivosti turističkih lokacija uz zapošljavanje lokalnog stanovništva. Potrebno je izgraditi kapacitete pojedinaca koji bi kao kvalitetni i certifikovani turistički vodiči, mogli odgovoriti na sve veće zahtjeve turističkog sektora.

Pored sektora turizma, općina Jablanica ima odlične pretpostavke za razvoj poljoprivrede, naročito proizvodnje bobičastog voća, odnosno povrća iz zaštićenih prostora, koja bi bila u funkciji razvoja turizma. Obzirom da je poljoprivredna savjetodavna služba formirana, u segmentu poljoprivrede potrebno je iskoristiti ove kapacitete i educirati poljoprivrednike na koji način unaprijediti poljoprivrednu proizvodnju, kako bi smanjili ulazne troškove i postigli konkurentniju cijenu poljoprivrednih proizvoda. Zbog sve većeg i izraženijeg problema fluktuacije otkupnih cijena poljoprivrednih proizvoda, potrebno je kreirati programe podrške poljoprivrednim proizvođačima koji bi ih učinili otpornijim na negativne promjene otkupnih cijena. Proizvodnja bobičastog voća je u jednom trenutku bila u porastu, međutim, poremećaji na tržištu otkupa usmjeravaju na potrebu poticanja i paralelno potrebu planiranja razvoj sektora prerade, distribucije i prometa prehrambenih proizvoda šireg područja u i oko općine Jablanica. U tom kontekstu neophodno je izraditi studiju koja bi dala ulazne informacije da li je ovakva investicija dugoročno isplativa i prihvatljiva.

Za očekivati je i da će se razvojem turizma i poljoprivrede povećati potražnja za različitim uslužnim djelatnostima bilo od strane domaćih privrednih subjekata ili od strane turista i posjetitelja. Ovo će rezultirati i razvojem ostalih pratećih uslužnih djelatnosti, posebno trgovine na malo, te će dovesti do diverzifikacije male privrede, i lokalnu ekonomiju učiniti otpornijom na negativna ekonomska kratanja u okruženju. U tom kontekstu je i ključna uloga općinske administracije da nastavi sa mjerama podrške razvoju MSP, i na taj način stimulira i motivira razvoj općine u ovom smjeru. Ključnim se nameće i uspostava funkcionalnog sistema upravljanja razvojem u okviru čega se i stvara olakšavanje poslovanja.

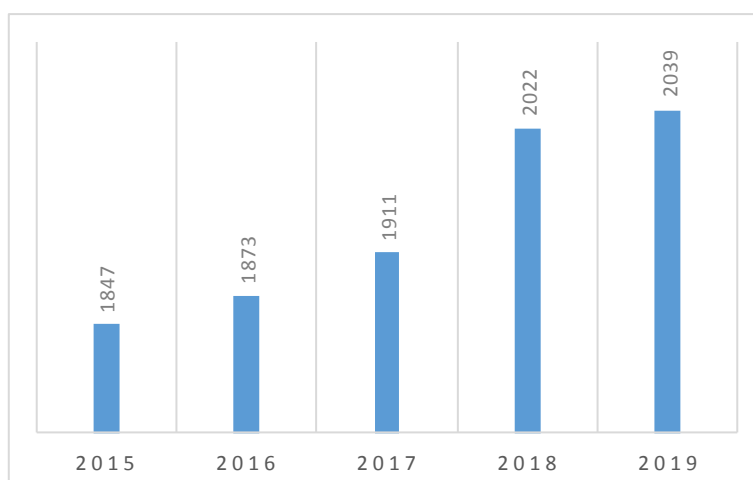
Pored navedenog, dodatne napore u kreiranju povoljnog poslovnog ambijenta potrebno je i dalje usmjeriti na razvoju infrastrukture postojećih i novih industrijskih zona, koje bi bile generator razvoja poduzetništva općine Jablanica. Definisanjem i uređenjem industrijskih zona ili prostora, sa svom neophodnom infrastrukturom, što uključuje dobijanje svih potrebnih dozvola u kratkom roku, obezbeđenje svih infrastrukturnih instalacija (voda, struja itd), unaprijedio bi se okvir poslovanja i potencijal privlačenja novih investicija. Savremeni trendovi u razvoju infrastrukture iziskuju napore u povećanju udjela investicija u infrastrukturu u oblasti digitalnih tehnologija. Poticanje i razvoj poduzetništva se pojavljuje kao bitna aktivnost sa usmjerenjem na kreativni sektor. Poticanje kompanija da usvoje održive prakse i da integrišu informaciju o održivosti razvoja u okvire poslovanja je jako bitno.

Veoma važno pitanje za razvoj ekonomije u pomenutim oblastima jeste buduća povezanost općine sa cestovnim koridorima (Koridor Vc). Izuzetno je važna aktivna uloga u realizaciji ovog projekta i kvalitetno pozicioniranje koje može biti u službi razvoja ekonomije općine.

II.1.4. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

II. 1.4.1 Zaposlenost

Na prostoru Općine primjetan je konstantan porast u broju zaposlenih u periodu 2015-2019. godina. Ukupan porast u broju zaposlenih u 2019. godini u odnosu na 2015. godinu je 9,42%. Ipak, u 2019. godini općina Jablanica bilježi stepen zaposlenosti od 29,9%, što je manje od prosjeka HNK (37,2%), što i dalje ukazuje na tešku situaciju na tržištu rada općine Jablanice u omjeru stope aktivnosti i stope zaposlenosti. Porast broja zaposlenih u posmatranom periodu je 192 nova radna mjesta što je prije svega rezultat strateških investicija u posmatranom periodu.

Slika 16. Broj zaposlenih u periodu 2015-2019. godine
Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Najveći procenat učešća u ukupnoj strukturi zaposlenih u privrednim djelatnostima ima prerađivačka industrija, zatim trgovina na veliko i malo i održavanje i građevinarstvo. Kada govorimo o rastu zaposlenih, najveću stopu porasta zaposlenih bilježi sektor građevinarstva. Pozitivan rast u broju zaposlenih se također bilježi u prerađivačkom sektoru, zatim u sektoru nekretnina, iznajmljivanja i poslovnih usluga. Blagi rast broja zaposlenih registriran je u sektoru proizvodnje i opskrbe električnom energijom i vodom.

Na bazi navedenih podataka kada je u pitanju zaposlenost u privrednom sektoru, može se zaključiti da je u posmatranom periodu privredni sektor absorbirao najviše zaposlenih. Prateći trendove i poduzete intervencije u razvoju industrijskih zona ovaj sektor, kao i sektori vezani za turizam (ugostiteljstvo) ostaju u fokusu kada je u pitanju ekonomski razvoj općine u narednih 5 godina.

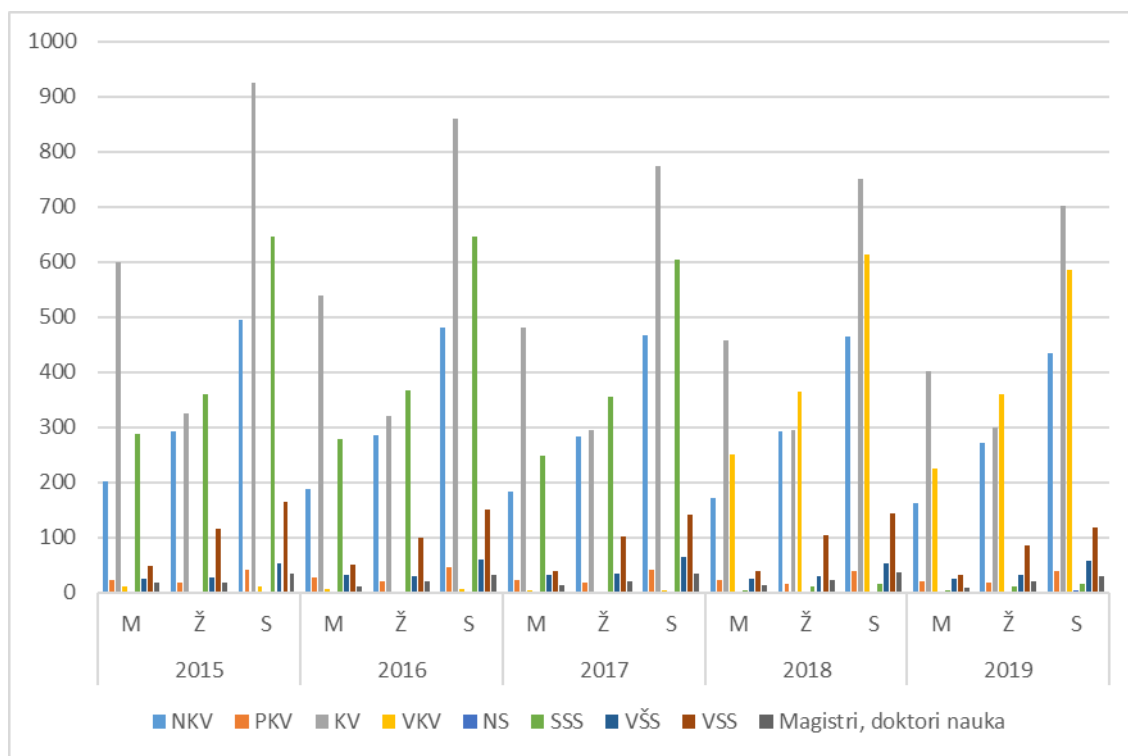
II. 1.4.2. Nezaposleni

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, zaključno sa 2019. godinom ukupno je 1.985 nezaposlenih odnosno 49,32% (formalna nezaposlenost) što je u odnosu na 2017. godinu (53,7%) pad od 5,04% (stopa nezaposlenosti u 2019. je ispod 50%). To ukazuje na povoljnije trendove ali istovremeno treba uzeti u obzir negativne migracijske trendove koji utiču na ovakvo stanje. Pomenuti procenat ukazuje i dalje na otežanu situaciju na tržištu rada kada je u pitanju općina Jablanica. Iako je stopa nezaposlenosti visoka, broj nezaposlenih je u konstantom padu što je pozitivna činjenica.

Veći broj nezaposlenih po spolnoj strukturi se odnosi na ženski spol. Ukupan broj nezaposlenih žena u 2019. godini je iznosio 1.101 (55,47% od ukupnog broja nezaposlenih) i nalazi se na približno istom nivou u periodu 2015-2019. godina.

Kada govorimo o kvalifikacionoj strukturi nezaposlenih u 2019. godini najviše nezaposlenih je kvalifikovanih radnika i radnika sa srednjom stručnom spremom. Nezaposlenih sa višom i visokom stručnom spremom u 2019. godini je 175, dok 30 nezaposlenih spada u kategoriju magistara i doktora nauka što je podatak koji ukazuje na značajan problem. U prosjeku 65,8% od ukupnog broja

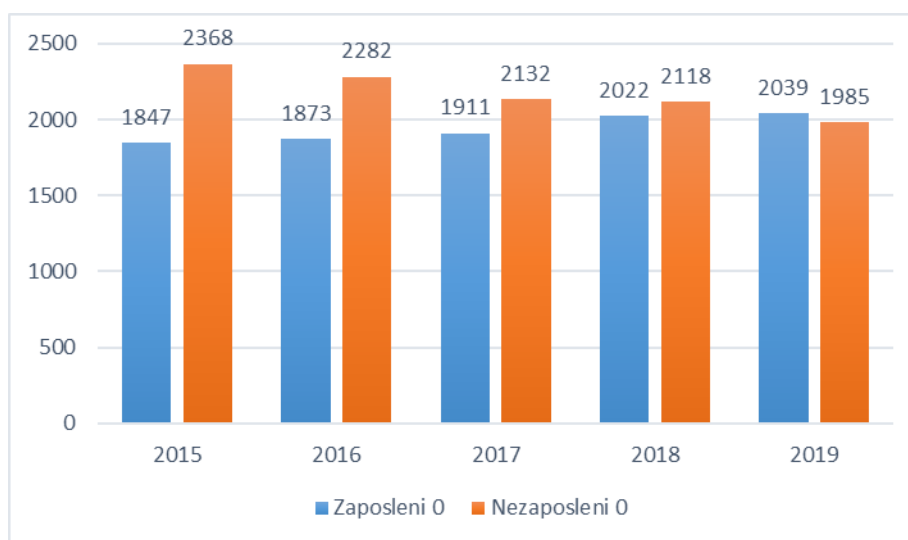
nezaposlenih, na Zavodu za zapošljavanje je prijavljeno duže od dvije godine (strukturna nezaposlenost) i ovaj udio se nije značajnije mijenjao u proteklih 5 godina.

Slika 17. Kvalifikaciona struktura nezaposlenih, prema spolu, 2015-2019

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Posmatrajući omjer kretanja u strukturi zaposlenih i nezaposlenih uočava se pozitivan trend izražen kroz veći broj zaposlenih u odnosu na nezaposlene. Ovo je značajnim dijelom rezultat intervencija u ovom segmentu ali istovremeno stavljajući ove činjenice i podatke u cjelokupni okvir, uključujući i negativne migracione politike jasno je da je neophodno poraditi na cjelokupnom društveno-ekonomskom okviru.

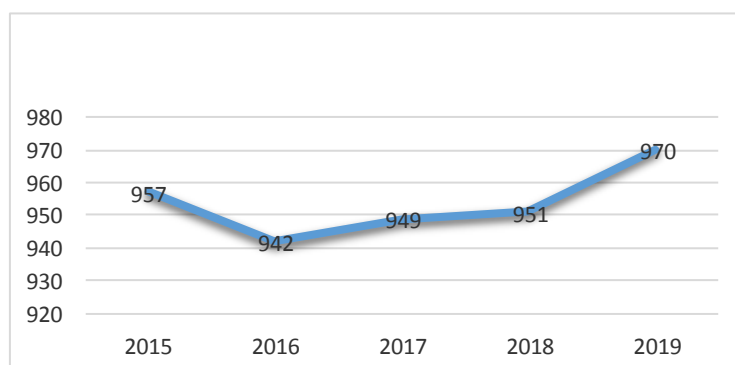
Slika 18. Omjer zaposlenih i nezaposlenih u periodu 2015-2019. godine

Izvor: Federalni zavod za statistiku

II. 1.4.3. Cijena rada

U posljednjih 5 godina trend rasta prosječne plate je praktično stagnirao uz određeni rast te je prosječna vrijednost plate u 2019. godini za 1,44% veća u odnosu na 2015. godinu i iznosila je 970 KM, što je za 4,33% više u odnosu na prosječnu platu u FBiH (928 KM). Prosječna isplaćena plaća u HNK iznosu 1011 KM. Prosječna plata u Jablanici je veća od prosjeka Federacije zbog većih primanja radnika JP EP BiH, a

istovremeno je niža od prosječne plaće u HNK. S druge strane, plata u javnim preduzećima i privatnom sektoru je znatno manja i u posljednjem periodu neznatno raste, što za posljedicu ima ujednačen trend prosječne plate u posljednjih 5 godina.

Slika 19. Kretanje prosječne neto plaće na području općine Jablanica u periodu 2015-2019 godina [KM]
Izvor: Federalni zavod za statistiku

II. 1.4.4. Penzioneri

Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje, u ukupnom broju stanovnika u 2019. godini na području općine Jablanica registrirano je 1963 penzionera, što je 131 penzioner više u odnosu na 2015. godinu (povećanje od 6,68%). U strukturi penzija, klasificiranih po različitim kategorijama, primjetan je specifičan trend. U zadnje dvije godine može se uočiti trend povećanja broja penzionera u kategoriji starosna penzija i to za 6,10% kada je sa registrovanih 1080 penzionera starosne penzije broj porastao na 1126. S druge strane, broj korisnika invalidskih penzija je u padu za 5,4% sa registrovanih 188 penzionera invalidske penzije u 2015. godini broj je pao na 178 penzionera u 2019. godini, kao i broj porodičnih penzija koji je pao za 1,65% penzionera. Činjenica da raste broj starosnih penzija ukazuje na opće trendove starosti stanovništva.

U periodu 2015. – 2019. godina iznos prosječne penzije je konstantno rastao, pa je tako prosječna starosna penzija na području općine Jablanica u 2019. godini iznosila 453 KM, dok je prosječna invalidska penzija u 2019. godini iznosila 382,19 KM. Porodična penzija je u 2019. godini iznosila 377,16 KM. U prosjeku povećanje prosječne penzije u odnosu na 2015. godinu je u iznosu od 15,68%. Povećanja iznosa penzija se najvećim dijelom odnose na zakonske regulative, a neznatno zbog jačanja ekonomske aktivnosti na području općine Jablanica. Iako se iznos prosječne penzije u sve tri kategorije tokom proteklog petogodišnjeg perioda povećao, on je ipak manji u odnosu na prosječne iznose penzija u HNK koje u 2019. godini iznose: starosna 519,00 KM, invalidska 395,00KM i porodična 390,00 KM. Prosječan iznos penzija je znatno ispod potreba potrošačke korpe i intervencije trebaju biti usmjerene na usmjerenje javnih rashoda za postizanje društva jednakih mogućnosti.

Broj penzionera u odnosu na broj zaposlenih u 2019. godini je iznosio 1.03 što je naznatno povećanje u odnosu na 2015. godinu kada je odnos iznosio 1,0. Pored činjenice da u općini raste, odnosno da je broj zaposlenih veći u odnosu na broj penzionera, ipak nužno je nastaviti sa prioritetima u narednom razvojnem periodu i intervencijama koje će dovesti do povećanje broja zaposlenih, jer prethodno navedeni odnos broja penzionera i zaposlenih nije održiv, odnosno doprinosi na plate zaposlenih nisu dovoljne da pokriju iznose prosječnih penzija.

Godina	Broj penzionera	Prosječna penzija
2015	1832	382,3
2016	1888	387
2017	1903	395
2018	1938	428
2019	1936	453

Tabela 7. Pregled broja penzionera i prosječne isplaćene penzije za period 2015-2019. godina
Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Zaključak za tržište rada

U periodu 2015.-2019. tržište radne snage u općini Jablanica karakteriše značajan rast zaposlenosti i pad nezaposlenosti što je rezultat povećane ekonomske aktivnosti i dijelom implementacije strateških intervencija u ranijem periodu. Rast zaposlenih se bilježi prvenstveno u sektorima građevinarstva, zatim nekretnina, iznajmljivanja i poslovnih usluge te u prerađivačkom sektoru (koji uključuje sektor prerade kamena). Prerađivački sektor (prvenstveno prerada kamena) je u periodu 2014-2019. apsorbirao najviše zaposlenih ali je isto tako određeni broj zaposlenih napustilo ovaj sektor što je uticalo na trend povećanja zaposlenosti u ovom sektoru od svega 1,6%. Ipak ovaj sektor, kao i sektori vezani za razvoj turizma, ostaju u fokusu kada je u pitanju ekonomski razvoj općine u narednih 7 godina.

Ako pogledamo kvalifikacionu strukturu nezaposlenih, vidimo da najveći broj nezaposlenih čine osobe sa KV i SSS stručnom spremom, a od ukupnog broja nezaposlenih 55,47% čine žene što predstavlja uvećanje udjela žena u ukupnom broju nezaposlenih. Sa aspekta visoko kvalificirane snage značajan je broj nezaposlenih što mora biti u posebnoj fokusu ublažavanja problema.

Pored navedenog, izraziti problem nedinamičnog tržišta radne snage predstavlja strukturalna nezaposlenost (65.8% od ukupnog broja nezaposlenih registrirani su na Zavodu za zapošljavanje duže od dvije godine).

Kako bi se trendovi zapošljavanja još više povećali i radna mjesta u općini Jablanica učinila atraktivnim, potrebno je zadržati postojeće i razvijati nove mjere kojima će se omogućiti zapošljavanje, sa posebnim naglaskom na sektor prerade i obrade kamena i turizma. Potrebno je raditi na promociji i jačanju atraktivnosti zapošljavanja u sektorima privrede koje je općina definirala kao prioritetne u narednih sedam godina. Posebnu pažnju je potrebno obratiti da se u svim mjerama koje za rezultat imaju zapošljavanje, prednost pruži ženama i nezaposlenim koji su registrirani duže od dvije godine. Potrebno je razvijati mjere koje su usmjerene prema oblastima digitalnih tehnologija i poticanju zapošljavanja u oblastima vezanim za razvoj i inovacije. Mjere prekvalifikacije i dodatnih edukacija je potrebno usmjeriti prema djelatnostima sa većom cijenom rada. Razvoj poduzetništvo mladih je mjera koja će u širem okviru planiranja značajno biti pozicionirana. Mjere usmjerene na socijalno poduzetništvo su dio šireg razvojnog okvira i pojavljuju se kao neophodnost.

Ako uzmemo u obzir postizanje pozitivnog omjera broja zaposlenih na području općine Jablanica u 2019. godini sa brojem penzionera, dolazimo do podatka koji ukazuje na potrebu povećanja omjera koji u konačnici dovodi do povećanja primanja u okviru penzionog sistema. U ovom dijelu se ključnim nameće potreba zadržavanja trenda značajnog rasta broja zaposlenih u narednom periodu. Prosječan iznos penzija je znatno ispod potreba potrošačke korpe i intervencije trebaju biti usmjerene na usmjerenje javnih rashoda za postizanje društva jednakih mogućnosti.

II.1.5. Ekonomska kretanja u kontekstu pandemije Covid-19

Početak 2020. godine je obilježila pandemija koronavirusa (COVID 19), koja je u veoma kratkom roku dovela do mnogih poremećaja u ekonomskom i društvenom životu. Najave ekonomske recesije, pa i depresije, su postale izgledne opcije s obzirom na uticaj pandemije na ekonomska kretanja. Iako je vremenski izvan posmatrane obrade podataka i nisu još uvijek utvrđene posljedice, ključnim se pojavljuje potreba obrade trendova pogođenosti razvojnih komponenti i ostvarivanja prihoda u narednom periodu. Utjecaj pandemije je globalan i zasigurno ostavlja i ostavit će posljedice i na Općinu Jablanica u svim oblastima uključujući i nivo sredstava za razvojne komponente.

Prema Studiji UN u BiH „Procjena socioekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini“ privreda BiH je rasla nešto iznad 3% godišnje u periodu 2016-2018, ali je stopa rasta usporena na 2,7% u 2019. Šok izazvan pandemijom COVID-19 prekinuo je rast privrede BiH. MMF očekuje da će se realni BDP smanjiti za 5% u 2020. godini, što podrazumijeva gubitak BDP-a od 8% u poređenju s trendom rasta prije pandemije. Nakon očekivanog oporavka po stopi od 3,5% u 2021. godini, očekuje se da će BDP ostati oko 7% niži od trenda prije krize. Procjene izvještaja „Western Balkans Regular Economic Report No. 17“ smatraju da visoka izloženost male i otvorene BiH ekonomije (81,3% GDP je vanjska trgovina) će uticati na svaku ekonomsku djelatnost. Poremećaji u lancu nabavke i smanjenje tražnje u EU će dovesti do smanjenja obima proizvodnje i izvoza dobara i usluga. Industrijska i izvozu orijentisana proizvodnja (14,2% GDP) je već zabilježila pad u 2019. godini, a u 2020. godinu se očekuje značajnije smanjenje.

Najteže pogođeni sektori u BiH su uslužne djelatnosti, usluge smještaja, prehrane, trgovina, transport i usluge skladištenja. U strukturi privredni subjekata obrti se značajno suočavaju sa poteškoćama.

Prema pomenutoj Studiji čini se da su izvozni i proizvodni sektori u BiH umjereno izloženi rizicima poremećaja u globalnim lancima opskrbe, što znači da je pad proizvodne aktivnosti u odnosu na isti period prošle godine kontroliran; pad je iznosio 15% u maju, 10,6% u junu i 9,2% u julu. Ključno je da srednjoročni i dugoročniji učinak recesije u EU na potražnju za izvozom iz BiH ostaje ključni rizik.

Jedan od sektora koji je snažno pogođen pandemijom je turizam. Prema podacima UN Svjetske turističke organizacije iz juna 2020. godine, međunarodni dolasci turista (noćenja posjetilaca) su zabilježili pad od 44% u prva četiri mjeseca 2020. godine u odnosu na isto razdoblje 2019. godine. Pad broj dolazaka turista je u padu što direktno prijeti značajnim brojem smanjenja zaposlenosti u ovom sektoru.

Oblast trgovine robama je značajno pogođena. Podaci o maloprodaji u aprilu i maju (-34,6% odnosno, -10,7% u odnosu na isti period prošle godine, su pokazali značajan šok potrošnje domaćinstava. Kontrakcija potrošnje je bila rezultat, prije svega, ograničenja kretanja ljudi i zatvaranja značajnog broja maloprodajnih trgovina. Podaci o maloprodaji za juni 2020. godine su donijeli određeno olakšanje, s obzirom da su godišnje promjene u obimu maloprodaje počele sustizati nivoe iz 2019. godine. Međutim, negativan šok potrošnje se snažno osjećao u kupovini hrane, pića i duhanskih proizvoda, koji su uobičajeno otporniji s obzirom da se potrošačke korpe ne mijenjaju u pogledu osnovnih potreba za vrijeme krize. To je indikacija da ekonomske posljedice pandemije COVID-19 možda već sada povećavaju socijalne probleme siromaštva. Prema medijskim izvještajima s podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH (UIO), prihodi od PDV-a su u periodu od januara do jula 2020. godine bili manji za 9,6% u odnosu na isti period 2019. godine, što potvrđuje značajnu kontrakciju potražnje.

Značajni deficit trgovine robama se djelomično finansira iz suficita u trgovini uslugama, sredstvima transfera iz budžeta i u najvećoj mjeri iz doznaka. Na privatne devizne doznake koje šalje brojna dijaspora i veliki broj građana na radu u inostranstvu u nekoliko proteklih godina otpada oko 8,5% BDPa. Očekuje se da će se deficit tekućeg računa pogoršati zbog znatnog smanjenja doznaka u 2020. godini, a MMF očekuje da će iznositi dvije trećine nivoa u 2019. godini. Nakon što dosegne -7,5% BDP-a, očekuje se pad deficita tekućeg računa na -5,5% BDP-a u 2021. godini, što je još uvijek ispod nivoa u 2019. godini

Utjecaj na tržište rada također pokazuje negativne trendove. U FBiH, posljednji raspoloživi podaci za maj ukazuju na lagani pad (-0,3%), koji se može pripisati jačem pritisku na tržištu rada. Oko 23.000 novih nezaposlenih se prijavilo u evidenciju zavoda i službi za zapošljavanje od marta do juna, od čega je većina (80%) u FBiH. Tako je broj registriranih nezaposlenih osoba u BiH povećan sa oko 398.000 u martu na oko 421.000 u junu (+5,8%).

Pored činjenice da su provedene neposredne mjere zadržavanja radnih mjesta kojima su u određenoj mjeri zadržani nivoi zaposlenosti, bez obzira na njihove neposredne efekte, tek će se vidjeti dugoročni učinci u pogledu nezaposlenosti kako se budu otkrivali cjeloviti ekonomski efekti pandemije COVID-19 i smanjenja potražnje na izvoznim tržištima.

Konačno negativni efekti pandemije COVID-19 uticali su i na ukupne budžetske prihode, potrošnju i strukturu potrošnje. Utjecaj pandemije COVID-19 doveo je u 2020. godini do povećanja zaduživanja u Bosni i Hercegovini, prije svega na nivou BiH i entiteta. Ta činjenica, pored smanjenja ubiranja poreza na nivou Uprave za indirektno oporezivanje BiH, proizvodi smanjenje prihoda na nivou administrativnog uređenja u BiH. Ukupno posmatrano na nivou Uprave za indirektno oporezivanje prihodi u 2020. godinu su manji za 10%.

U smislu odgovora na uticaj pandemije COVID-19 u okviru ekonomije i tržišta rada poduzimane aktivnosti izmjene strukture budžeta i utvrđivane i realizovane mjere usmjerene prema očuvanju radnih mjesta, fiskalnoj stabilnosti, podršci izvozu, jačanju zdravstvene i socijalne zaštite, unapređenju poslovnog okruženja i povećanju konkurentnosti. Ove mjere podrazumjevaju djelovanje različitih nivou vlasta u najvećem obimu na nivou FBiH i kantona.

U pomenutoj Studiji kao vid preporuka djelovanja ističu se usmjerenja prema unaprijeđenju raspodjele budžetskih sredstava tako da fiskalna politika pruži direktnu podršku ekonomskom oporavku u srednjoročnom periodu putem povećanih javnih investicija u održivu infrastrukturu, zelenu energiju i slične projekte. Da se poduzimaju aktivnosti korišćenja sredstava iz eksternih izvora finansiranja u stepenu koji odgovara očuvanju fiskalnog kapaciteta i održivosti javnog duga. Promijeniti sastava javnih rashoda i povećanja veličine i efikasnost javne potrošnje je nužna kao i unaprijeđenje upravljanja javnim finansijama. Industrija se treba diverzificirati, modernizirati, digitalizirati, postati inovacijski intenzivna i energetski efikasna sa boljom poziciju unutar lanaca snabdijevanja u EU.

Prostor općine Jablanica nije izuzetak od naprijed navedenih ocjena utjecaja. Sve djelatnosti su pogođene, međutim ukoliko uzmemo u obzir naprijed navedene najpogođenije djelatnosti, možemo reći da su u Općini Jablanica najpogođenije oblasti turizma, ugostiteljstva, trgovine i transporta. U strukturi i broju zaposlenih, najugroženiji su uposlenici u ovim oblastima koji ukupno čine oko 18% zaposlenih na prostoru općine Jablanica. Poduzimanjem ekonomskih mjera od strane, prije svega federalnih i kantonalnih nivoa vlasti (tzv. korona propisi, podrške budžetima, programi podsticaja), u određenom obimu su ublaženi poremećaji i procjena je da nije značajnije došlo do poremećaja na tržištu rada. U ovom periodu najveći utjecaj pandemije je na ostvarenje prihoda i dobiti privrednih subjekata što je vidljivo i na nivou ostvarenja poreskih uplata u FBiH. Što se tiče budžeta općine Jablanica, na nivou izvršenja za 2020. godinu ostvaren je prihod u iznosu od 10.535.842,00 KM (u koji ulaze i sredstva po osnovu kredita ugovorenog ranije u iznosu od 1.223.033,00 KM). Pad prihoda u odnosu na 2019. godinu je najizraženiji kod poreskih prihoda i pad je u iznosu od 468.795,00 KM ili 18,2%. Sa druge strane, rast prihoda je ostvaren sudskom presudom u postupku pokrenutom od strane općine u obimu od 1.719.000,00 KM, a odnosi se na naknadu za korišćenje hidroakumulacije. Ukoliko uzmemo u obzir da se prihodi u nekoliko zadnjih godina ostvaruju na nivou cca 8 miliona KM, ne uzevši u obzir 2019. godinu koju su značajno obilježili prihodi po osnovu granta i kredita, možemo reći da nivo ukupno ostvarenih prihoda u vrijeme pandemije nije značajnije opadao ili zaključno sa 2019. godinom ima blagi pad. Zabrinjava pad poreski prihoda kao direktan utjecaj pandemije COVID-19.

Zaključak

Općina Jablanica čiju strukturu ekonomije čine prerađivačka industrija, građevinarstvo, turizam i pružanje usluga, kao oblasti pogođene pandemijom, adekvatno mora pronaći mjere iz okvira nadležnosti koje moraju uzeti u obzir širi koncept utjecaja pandemije Covid-19. Povoljnost u slučaju Općine je činjenica da značajna sredstva ostvaruje u oblasti proizvodnje el.energije kao djelatnosti koja nije značajno pogođena COVID-19 pandemijom.

U smislu razvoja i planiranja nužno je uzeti u obzir trendove nastale pod utjecajem pandemije. Važnim se pojavljuje potreba uzimanja u obzir predviđanja potrebe smanjenja izdvajanja u infrastrukturu, promjene strukture budžeta, okvira mjera stabilizacije a u pravcu utvrđivanja realnog ostvarivanja postavljenih indikatora i ciljeva naručito u naredne dvije godine.

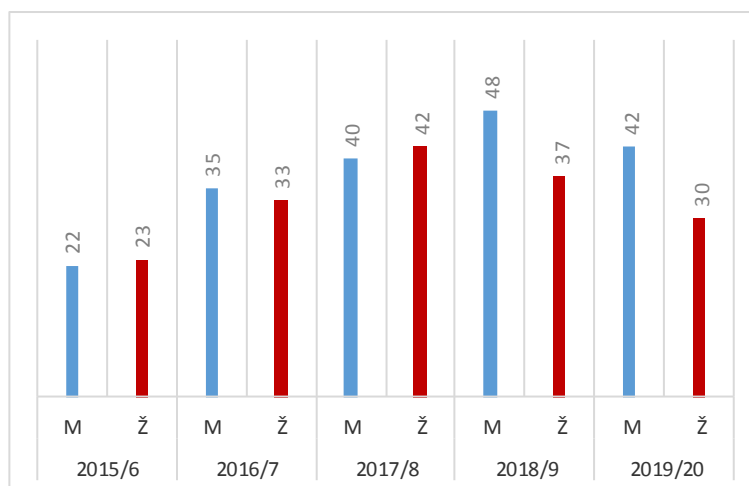
II.1.6. Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

II. 1.6.1. Obrazovanje

Kada je u pitanju obrazovanje, na području općine Jablanica u periodu 2013.-2019. godina nije došlo do promjena u broju obrazovnih ustanova. Međutim, kada je riječ o broju učenika koji pohađa osnovnu i srednju školu, zabilježen je pad broja učenika, što se, između ostalog, može dovesti u vezu sa negativnim migracionim saldom i negativnim prirodnim priraštajem. U 2019. godini obrazovne ustanove ukupno je pohađalo 950 učenika.

II. 1.6.1.1. Predškolsko obrazovanje

Predškolsko obrazovanje na području općine Jablanica odvija se u JU Dječiji vrtić Pčelica, te se broj predškolskih ustanova u periodu 2013-2019. godina nije mijenjao. Broj djece obuhvaćen predškolskim obrazovanjem, iako limitiran kapacitetima obrazovne ustanove, bilježi rast i u 2019. godini je iznosio 72. Povećanje broja djece obuhvaćenih predškolskim odgojem je rezultat povećanja potrebe roditelja za ovim vidom usluga. Obzirom da je predškolska ustanova raspolagala sa dovoljnim prostornim kapacitetima, nije bilo ni potrebe za dodatnim investicionim ulaganjima. Broj zaposlenih u JU Dječiji vrtić Pčelica (8) je u skladu sa pedagoškim zahtjevima.

Slika 20. Broj polaznika predškolskog odgoja na području općine Jablanica u periodu 2013-2019

Izvor: JU Dječije obdanište Pčelica

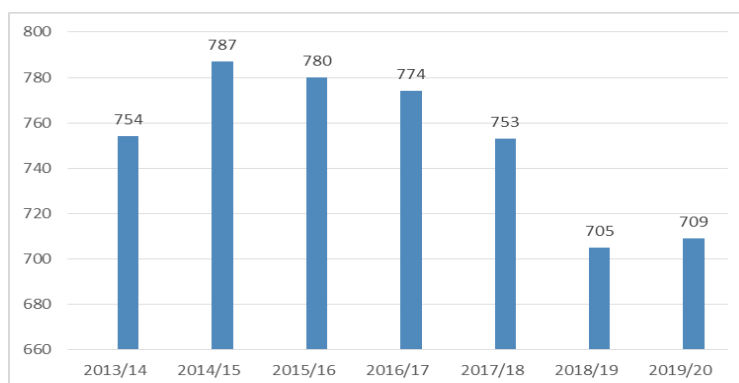
Međutim, zbog popunjavanja kapaciteta vrtića, u 2017-2019. godine nije bio organizovan program „Predškole“ koji je omogućavao djeci pristup obrazovnim aktivnostima i pripremi djece za nastavu, u godini pred polazak u školu. Naime, učionice u kojima se odvijao ovaj program stavljene su u funkciju popunjavanja kapaciteta vrtića. Do 2017. godine ovaj vid obrazovnog programa je u prosjeku pohađalo 30 djece na godišnjem nivou. Ovaj problem je potrebno adresirati u narednom periodu na način da se obezbjeđe školske prostorije za prihvatanje djece u obrazovni sistem u godini pred polazak u školu, ili da se prošire kapaciteti vrtića i na taj način stvoriti preduslove za uključivanje djece u pripremnu nastavu u godini pred polazak u školu, što je i zakonska obaveza.

II. 1.6.1.2. Osnovno obrazovanje

Na području općine Jablanica egzistira 7 osnovnih škola, sa upisanih 709 učenika u školskoj 2019/20. godini od čega je 337 učenika. Broj učenika u školskoj godini 2014/15 bilježi nagli skok u odnosu na prethodnu školsku godinu usljed usklađivanja evidencija i statističkih podataka. Međutim, kao što je to sveopšti trend u BiH, od školske 2014/15 broj učenika u osnovnim školama bilježi kontinuirani pad, tako da je u školskoj 2019/20 godini on za 5,97% manji u odnosu na školsku 2014/15.

Pad broja učenika osnovnih škola dovodi se u direktnu vezu sa negativnim migracionim saldom, odnosno izraženim iseljavanjem lokalnog stanovništva u zemlje EU. Iako je broj novorođenčadi u porastu u posljednjih 5 godina, još uvijek je značajan broj mladih koji napuštaju općinu Jablanica u potrazi za boljim i prosperitetnijim životom.

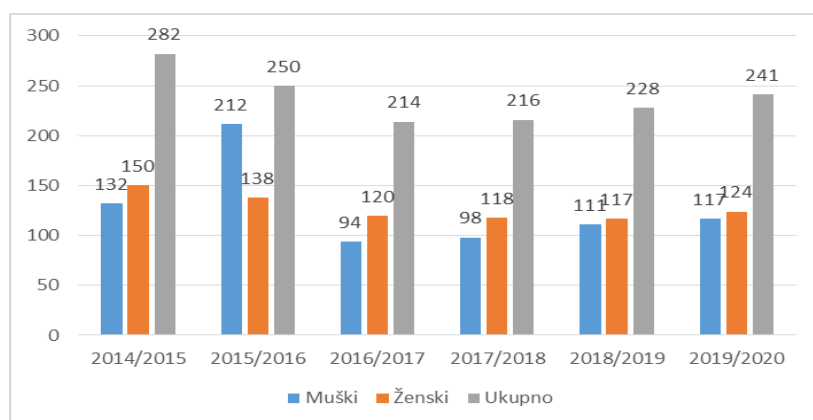
Slika 21. Broj đaka koji pohađaju osnovne škole na području općine Jablanica 2013-2019
Izvor: Osnovna škola Jablanica

II. 1.6.1.3. Srednje obrazovanje

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku na području općine Jablanica u srednje škole u školskoj 2019/20 godini upisano je ukupno 228 učenika (od čega je 117 učenika), a što je za 14,54% manje u odnosu na školsku 2014/15 godinu kada je bilo upisano 282 učenika, dok je u školskoj 2018/19 upisani broj učenika bio 241 od kojih je 124 učenika ženskog spola. Što se tiče usmjerenja na zanimanje obrade kamena broj polaznika se kreće na nivou 60 učenika ili 24.89 %.

Broj srednjoškolskih obrazovnih ustanova se nije mijenjao u periodu 2014-2019. godina te se nastava odvijala u: Općoj gimnaziji, Ugostiteljsko – Turističkoj školi, Trgovinsko stručnoj školi, Ekonomskoj školi i Građevinskoj stručnoj školi – smjer kamenorezac/keramičar. Broj zaposlenih u srednjim školama iznosi 32 i nije se značajnije mijenjao u posmatranom periodu.

Negativan prirodni priraštaj u 2000-tim, zatim negativan migracioni saldo te fluktuacija učenika prema Mostaru i Konjicu, kao većim gradskim i školskim centrima, odražava se direktno i na smanjenje ukupnog broja učenika na području općine.

Slika 22. Broj upisanih đaka u srednje škole na području općine Jablanica u periodu 2014-2019
Izvor: JU Srednja škola Jablanica

Kada je riječ o djeci sa teškoćama u razvoju, na osnovu dostupnih podataka registrirano je dvoje djece sa teškoćama u razvoju, dok je jedno dijete u proceduri utvrđivanja invaliditeta. U svim osnovnim i srednjim školama na području općine Jablanica nedovoljno je razvijena inkluzivna nastava. Naime, principi uključivanja sve djece u osnovno i srednje obrazovanje postoje i oni se primjenjuju, ali nema sistemskog pristupa ovoj problematici kroz angažovanje asistenata u nastavi i opremanje učionica koje će pomoći djeci sa teškoćama u razvoju da lakše usvoje gradivo. Zatim ne postoje liftovi za djecu sa teškoćama u razvoju iako se pojedini kabineti za predmetnu nastavu nalaze na spratovima. Fizički pristup školi za djecu sa teškoćama u razvoju nije izgrađen u gradskoj matičnoj školi, područnoj školi na Slatini, Doljanima, Glogošnici i Ravnoj.

Kada je u pitanju obrazovna infrastruktura, u periodu 2014-2019. godina implementiran je niz strateških intervencija kojima su se unaprijedili uslovi obrazovanja. U tom kontekstu izvršena je zamjena vanjskih otvora na srednjoj školi, uređeno prilazno stepenište, planirana izrada Glavnog projekata "Proširenje školske dvorane Srednje škole u Jablanici", zatim je izvršena rekonstrukcija sanitarnih čvorova u OŠ Glogošnica, djelimična rekonstrukcija centralnog grijanja u centralnoj OŠ, nabavka školskih klupa, i rekonstrukcija školskog dvorišta. Izvršena zamjena rasvjetnih tijela u mokrim čvorovima i nadogradnja ograde oko vrtića. Provedene su mjere energetske efikasnosti na objektu Srednje škole u Jablanici i Izrađena je projektna dokumentacija za rekonstrukciju školske dvorane. Izvršeno je uređenje dvorišta Osnovne škole Suljo Čilić u Jablanici i realizovan projekat instaliranja centralnog grijanja u područnoj školi Ostrožac.

Na objektu centralne škole kroz projekte energetske efikasnosti zamjenjeni su krov i otvori, a u toku je instaliranje novog sistema grijanja na pelet koji bi bio alternativni mazotu, jer se predviđeno da se oba zadržavaju. Preostalo je da se izvrši utopljanje fasadnom oblogom. Od područnih škola utopljena je škola u Ravnoj, na Slatini su stavljeni otvori i uvedeno centralno grijanje te za potpuno utopljanje nedostaje fasada i krov, dok područne škole Glogošnica i Krstac nisu utopljene. Obzirom da postoji potreba za njihovim utopljanjem, potrebno je razmotriti primjenu mjera EE u narednom periodu, u skladu sa finansijskim mogućnostima Općine.

Osnovna škola ne posjeduje dovoljan broj kvalitetnih i modernih nastavnih učila i opreme usklađen sa uslovima koji su propisani pedagoškim standardima i normativima. Osnovna škola je u dosadašnjem periodu, uglavnom putem raznih donacija i projekata obezbijedila jedan dio školskog namještaja. U narednom sedmogodišnjem periodu potrebno je u 10 učionica zamijeniti namještaj i izvršiti nabavku novih učila za potrebe osnovnog obrazovanja.

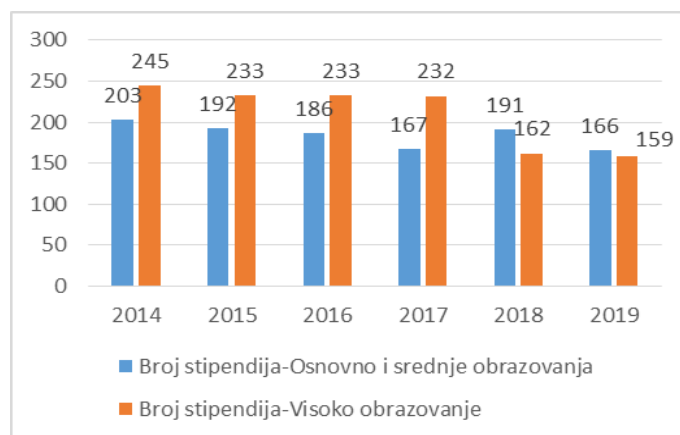
Centralna biblioteka u sastavu Osnovne škole u Jablanici ne posjeduje knjižni fond usklađen sa uslovima koji su propisani pedagoškim standardima i normativima. U periodu 2014-2019. godina nabavljen je jedan dio školske lektire, ali je to nedovoljno s obzirom na veličinu škole odnosno, broj korisnika. Potrebno je izvršiti nabavku novih knjiga i dopunu postojećeg knjižnog fonda. Također, novi modeli obrazovanja nužni su kako bi nadolazeće generacije kroz kreativno usvajanje znanja postale vrijedni članovi društva u budućnosti. Naše najmlađe treba od malih nogu učiti o važnosti očuvanja okoliša i pokazati da je najljepše učenje upravo u prirodi. S toga je neophodno u dvorištu centralne osnovne škole, u skladu sa savremenim trendovima u obrazovanju, izgraditi vanjsku Eko učionicu koju bi pored učenika koristili učitelji i roditelji.

Općina Jablanica redovno planira u svom budžetu sredstva za stipendiranje đaka i studenata te je u tu svrhu u periodu 2014-2019. godina izdvojeno ukupno 1.796.500 KM.

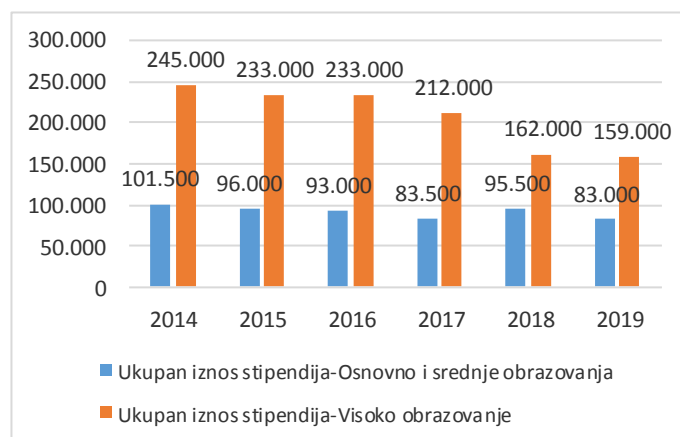
Đačke stipendije iznose 500 KM godišnje. Kategorije učenika koji primaju ove stipendije su:

- Učenici srednjih škola koji su aktivni i zaslužni članovi sportskih organizacija,
- Učenici srednjih škola iz porodica korisnika boračke zaštite,
- Učenici iz reda romske nacionalne manjine,
- Učenici koji su osnovnu školu završili odličnim uspjehom i upisali su prvi razred JU "Srednja škola Jablanica"
- Učenici upisani u JU "Srednja škola Jablanica" koji su prethodni razred završili odličnim uspjehom,
- Učenici upisani u JU "Srednja škola Jablanica" čiji su roditelji bez ikakvih novčanih primanja i
- Učenici upisani u neku drugu srednju školu, čiji su roditelji bez ikakvih novčanih primanja.

Obzirom da je došlo do smanjenja broja učenika u osnovnoj i srednjoj školi, došlo je i do smanjenja broja stipendija, odnosno iznosa koji se izdvajao iz općinskog budžeta u svrhu stpendiranja. Tako je u 2019. godini broj stipendiranih đaka iznosio 166, što je za 18,33% manje u odnosu na 2014. godinu. Odnosno, izdvajanja za stipendiranje đaka u 2019. godini manja su u odnosu na 2014. godinu za 18,30%.

Slika 23. Broj stipendija u periodu 2014-2019
Izvor: Općina Jablanica

Slika 24. Izdvajanja iz općinskog budžeta [KM] za finansiranje stipendista u periodu 2014-2019
Izvor: Općina Jablanica

Kada je u pitanju nastavni program osnovnog i srednjeg obrazovanja, on djelimično prati potrebe tržišta radne snage. Naime, u JU Srednja škola Jablanica egzistiraju smjerovi za prodavača, keramičara-tracer-podopolagača, kamenoresca i klesara, ugostiteljskih i turističkih tehničara, kuhara i konobara što je djelimično u skladu sa potrebama tržišta rada. Međutim, zbog niskih plata u ovom sektoru, zainteresiranost mladih da pohađaju ove smjerove je veoma mala, te je potrebno provesti određene mjere afirmacije mladih da se obrazuju za ove profile. Nastavni programi su neznatno naslonjeni na razvoj vještina u oblasti informacionih tehnologija.

Pored neopremljenosti i dotrajalosti vatrogasne opreme, sve obrazovne ustanove na području općine Jablanica suočavaju se sa problemom ne provođenja praktičnih vježbi odgovora u slučaju prirodnih i drugih opasnosti, odnosno, ne postoje programi koji bi podigli svjesnost učenika o ulogama stanovnika i načinima odgovora tokom katastrofa. Većina škola ima izrađen Plan zaštite i spašavanja od požara, međutim, niti jedna škola nema izrađen Plan zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća, uključujući i Plan evakuacije, a što predstavlja zakonsku obavezu za sve pravne subjekte od javnog značaja a nalaze se na području općine.

II. 1.6.2. Kultura

Strategijom razvoja kulture u općini Jablanica za period 2013-2017. godina, koja je izrađena prije revidirane Integrisane strategije lokalnog razvoja 2014-2023. godine, i poduzetim mjerama definisanih pomenutim strateškim dokumentima fazno su započeti radovi na rehabilitaciji i dogradnji kulturno-historijskih objekata: JU Muzej "Bitka za ranjenike na Neretvi", te rekonstruisana kino dvorana u Jablanici rekonstrukcijom krova i dvoranskog prostora, pri čemu je potrebno još nabaviti opremu.

U sklopu aktivnosti kulturnih institucija, organizacija i udruženja realizovane su kulturne manifestacije kao što su: Obilježavanje godišnjice "Bitka za ranjenike na Neretvi" koja prosječno na nivou godine ima 15.000 posjetilaca muzeju "Bitka za ranjenike na Neretvi, zatim „Večer sevdaha“ koju je posjetilo oko 300 posjetilaca, te „Smotra folkora“ koja bilježi 1.000 posjetilaca godišnje. Broj posjetilaca ovim manifestacijama se nije značajno mijenjao u proteklom petogodišnjem periodu i radi se o manifestacijama koje se organiziraju redovno tj. na godišnjem nivou.

Tokom 2015. godine Omladinski klub "Pod istim suncem" (OKPIS) realizovao je projekat "Čarobna noć" koji se organizuje u Gradskom parku – igra i zabava za djecu i omladinu. Ovaj projekat okuplja mališane općine Jablanica, i najmanje 1.000 mališana imalo je priliku da uživa u raznim zabavnim igricama, kao što su, crtanje, origami, košarka i nogomet, ples, skakanje u vrećama i mnoge druge zabavne igrice.

U periodu 2014-2019. godine, svake godine, BZK "Preporod" nastavila je sa projektima škola stranih jezika (engleski, turski, njemački), izložbama slikara amatera iz Jablanice i organizacijom manifestacije „Veče sevdaha“.

Već tradicionalnom manifestacijom smatra se manifestacija "Jablaničko ljeto", koja bogatstvom sadržaja privlači sve veću pažnju u posljednjih nekoliko godina, a građani imaju priliku vidjeti i učestvovati u veoma interesantnim događajima, kao što su Veslački maraton, predstave, koncerti, škola kanua, smotra folklor, Rock maraton, gastro turistička ponuda "Okusi Jablanice", Turnir u malom nogometu, i dr. Od nabrojanih dešavanja kao najatraktivniji se izdvaja Veslački maraton, kao centralna manifestacija u kojoj dominira utrka tradicionalnih drvenih čamaca. Procjena općinskog razvojnog tima je da se na godišnjem nivou ostvari najmanje 20.000 posjeta ovoj manifestaciji, te je ovaj nivo posjeta konstantan u periodu 2014-2019. godina.

Ipak, unaprijeđenjem tehnike organiziranja kulturnih i drugih sadržaja u općini, posebice u okviru Jablaničkog ljeta, u odnosu na 2014. godinu ukazala se potreba i za nabavkom vanjske pozornice. Vanjska scenska pozornica smanjila bi troškove organizovanja kulturno-zabavno-sportskih manifestacija Jablaničkog ljeta, i organizacijama civilnog društva bi bila data mogućnost da unaprijede i provedu niz društvenih aktivnosti koje nisu bili u mogućnosti implementirati ranije (ili su troškovi organiziranja manifestacija bili previsoki). Na taj način bi organizacije civilnog društva i druge kulturne institucije na području općine podigle nivo kvaliteta kulturnih manifestacija, stvorila bi se i mogućnost povećanja broja manifestacija na otvorenom u sklopu manifestacije „Jablaničko ljeto“, zatim mogućnost organizacije drugih javnih programa na otvorenom kao što je npr. „Javni doček Nove godine“ ili organiziranje pozorišnih predstava na otvorenom. Ovakva unaprijeđenja kulturnih sadržaja neminovno bi dovela do povećanja broja kulturnih manifestacija odnosno broja posjetitelja ovim manifestacijama. Dodatnim ulaganjima moguće je ostvariti modernizaciju i proširenje rada i programske šeme RTV Jablanica (izvršiti digitalizaciju programa, u skladu sa zakonom) i omladinskog kluba, koncertno-zabavnih manifestacija i događaja, te izgradnju umjetničke galerije Jablanica.

Pored razvoja i unaprijeđenja infrastrukture i kapaciteta JU Muzej „Bitka na Neretvi“, u narednom periodu je neophodno raditi na realizaciji projekta uspostave Kulturnog centra, sa akcentom na uključivanje i mlađe populacije stanovništva u rad Kulturnog centra. Potrebno je rekonstruisanu salu kina staviti i u ovu funkciju.

Obzirom da je jedan od fokusa ekonomskog razvoja općine Jablanica i razvoj turizma, potrebno je planirati projekte jačanja infrastrukturnih kapaciteta kulturnih i historijskih objekata, kao i unaprijeđenje kulturnih sadržaja (sa posebnim osvrtom na uspostavljanje programa obilježavanja važnijih historijskih datuma), te unaprijeđenja manifestacija poput Jablaničkog ljeta i uspostavu kontinuiranog održavanja Rock Maraton Demo Fest-a u sklopu kojeg je u 2019. godini registrovano 4969 posjetilaca.

II. 1.6.3. Sport

Najznačajniji sportski tereni i objekti na teritoriji općine su: Gradski fudbalski stadion kapaciteta 2000 mjesta sa pomoćnim igralištem; Sala OŠ „Suljo Čilić“, kapaciteta 500 gledalaca, koja je višenamjenskog tipa (koriste je učenici, košarkaši, rukometaši, karatisti i rekreativci); Otvoreni stadion malih sportova, kapaciteta oko 3000 gledalaca; Otvoreni stadion i mala sportska dvorana Srednje škole Jablanica, te niz sportskih terena raspoređenih po gradskim kvartovima. Također, kod OŠ „Suljo Čilić“, izgrađen je teren za „veliki“ tenis koji je osnov za razvoj ovoga sporta na području općine Jablanica. Izgrađena je i sportska dvorana u Jablanici, pri čemu su izgrađena borilišta, a potrebna je izgradnja pratećih objekata u unutrašnjosti dvorane. Od seoskih igrališta najznačajnija su: asfaltirana igrališta na Djevoru, Doljanima i Ostrošcu, te djelimično urađena igrališta: Ravna, Krstac, Zlate, Donje Paprasko, Šabančići, Glodnica i Slatina.

Općina Jablanica je u proteklom petogodišnjem periodu uložila značajna sredstva u oblast sporta. U ovom dijelu je potrebno naglasiti da je u periodu 2013-2019. godina, kroz strateške intervencije, izgrađena „Gradska sportska dvorana“, čime su značajno poboljšani uslovi za bavljenje dvoranskim sportovima (košarka, rukomet i odbojka) kao sportovi, koji pored nogometa, okupljaju najveći broj sportista.

Iako je u proteklom periodu općina Jablanica značajno investirala u razvoj sporta, još uvijek je neophodno nastaviti sa ovim trendom i fokus u narednom periodu staviti na unaprijeđenje nogometne infrastrukture, sa posebnim akcentom na konačno okončanje izgradnje pomoćnog stadiona i rekonstrukcije Stadiona Zlatan Alikadić Tazlo. Izvršena je izgradnja pomoćnog stadiona za fudbal – izgrađeno pomoćno fudbalsko igralište sa umjetnom travom dimenzija 48x94m. Izgrađena je višenamjenska sportska dvorana koja služi sportistima, građanima i poslovnoj zajednici čime su osigurani uslovi za izgradnju zdravih psihosocijalnih i fizičkih ličnosti kod mladih iz svih socijalnih grupa. Također u posmatranom periodu izgrađeno igralište u naseljima Bačina i Donja Jablanica, prateća infrastruktura na sportskom igralištu u Ostrošcu, nabavka mobilijara i opremanje dječijih igrališta u naseljima Djevor i Zlate, obnova teniskog igrališta kod OŠ Suljo Čilić u Jablanici kao i pristupni put do igrališta u Donjem Paprasku.

U posmatranom periodu sportske organizacije okupljale su oko 750 sportista te se procjenjuje da je došlo do porasta broja sportista za 10%. U dijelu sportskih klubova došlo do spajanja klubova koji su se takmičili u istim sportovima (dva rukometna kluba su se spojila u jedan, dva košarkaška kluba su se spojili u jedan). Ovo spajanje nije uticalo na smanjenje broja aktivnih sportista.

Naziv ustanove	Iznos donacija iz općinskog budžeta [KM]				
	2015	2016	2017	2018	2019
Sportski savez	5.000	20.000	10.000	10.000	10.000
FK Turbina	99.106	64.220	56.193	54.776	72.882
R.K Turbina	34.906	37.100	22.710	23.133	23.164
K.K Turbina	28.253	29.663	19.574	20.841	32.269
K.K Gazija	6.880	4.700	4.700	0	5.707
Ston.kl.Haspin	4.330	4.700	4.700	3.922	6.680
Tavla Klub	2.050	2.400	2.400	0	1.602
OK Turbina	3.800	4.700	5072	5.572	8.989
MNK Pionir	0	0	4.935	7.665	14.818
USRI	1.100	2.400	2.400	2.619	3.254
PD Vilinac	3.150	3.150	3.150	3.350	2.470
PD Plasa	3.100	3.100	3.100	3.350	2.470
PD „PRENJ-GLOGOŠNICA 1979“	1.100	2.200	2.200	3.300	2.470
Klub ekstremnih sportova	1.100	1.500	1.500		0
R.K Neretva	21.925	19.981	28.003	28.091	20.274
Badminton klub net spin	2.000	1.800	1.800	1.180	0
Klub dizača tegova SIDRO	1.100	1.500	1.500	0	0
Ronilački klub	1.100	2.200	2.200	2.776	2.520
UKUPNO	220.000	205.314	176.137	160.575	199.569

Tabela 8. Primjeri izdvajanja iz Općinskog budžeta za potrebe finansiranja sportskih klubova
Izvor: Općina Jablanica

1.6.4. Zdravstvena zaštita

Primarnu i sekundarnu zdravstvenu zaštitu na području općine Jablanica provodi JZU Dom Zdravlja Jablanica kao zdravstvena ustanova koja pruža sve vrste zdravstvenih usluga iz djelatnosti primarne zdravstvene zaštite, zubozdravstvene zaštite, usluge sekundarne zdravstvene zaštite tipa konsultativno - specijalističkih zdravstvenih usluga. U sklopu zgrade Doma zdravlja ima pet ambulanti porodične medicine sa devet educiranih ljekara i tri ambulate na terenu (Ostrožac, Doljani i Glogošnica) u kojima ne ordiniraju timovi porodične medicine.

Zdravstvena i socijalna zaštita na području Općine Jablanica su na zadovoljavajućem nivou. Bez obzira na čitav niz poteškoća s kojima se susreće, Dom zdravlja Jablanica uspijeva zadovoljiti potrebe za zdravstvenom zaštitom područja i stanovništva koje mu gravitira.

Zgrada Doma zdravlja Jablanica napravljena je 1950. godine i uz povremena ulaganja u neophodnu infrastrukturu i opremu, u potpunosti zadovoljava potrebe lokalne zajednice. Kao rezultat strateških intervencija, sredstvima Općine Jablanica kupljen je ginekološki sto, a nabavljen je i aparat za dijabetičare (mjerenje tromjesečnog šećera u krvi). Sredstvima rebalansa koja su krajem 2017. godine doznačena od Vlade HNK u visini od 280.000 KM nabavljen je digitalni RTG aparat i sanitetsko vozilo sa pratećom opremom (defibrilator, mobilni EKG, aspirator, kiseonik). Dom zdravlja Jablanica je u 2017. godini, Donacijom Vlade HNK, nabavio mineralogram i time povećao broj usluge na nivou primarne zdravstvene zaštite. Kroz projekat „Podizanja opremljenosti doma zdravlja“ planira se nabavka Sanitetskog vozila sa neophodnom medicinskom opremom, biohemijskog i hematološkog analizatora.

U narednom periodu se planira kompletirati nedostajuća oprema u Službi hitne medicinske pomoći (SHMP) i stomatologiji. Sve ovo će dovesti do daljnjeg unapređenja primarne zdravstvene zaštite u općini Jablanica.

Ukupan broj zaposlenih u Domu Zdravlja kreće se na nivou 55 zaposlenika od čega oko 69% spada u medicinsko osoblje. Kada je riječ o zdravstvenim radnicima Dom zdravlja, broj doktora medicine je na nivou 10 doktora, uključujući specijaliste, stomatologe, medicinske tehničare i dipl.ing laboratorijske dijagnostike.

Uzimajući u obzir standarde zdravstvene zaštite, Dom zdravlja raspolaže sa dovoljnim brojem ljekara i stomatologa na ukupan broj stanovnika (1 ljekar na 1073 stanovnika i 1 stomatolog na 4929 stanovnika). Također, općina je u periodu na godišnjem nivou izdvajala 65000 KM za provedbu specijalističkih pregleda koji se obavljaju u Jablanici, a gdje ljekari specijalisti dolaze iz drugih gradova jer Dom zdravlja Jablanica nema potrebne ljudske kapacitete. Kroz ovaj projekat zdravstvene zaštite samo u 2019. godini su ostvareni indikatori od 9 specijalista i 5233 pruženih specijalističkih usluga.

Vodeće bolesti na području općine predstavljaju bolesti krvotoka i ovaj podatak se nije mijenjao u periodu 2013-2019. U oblasti zdravstva veliki izazov predstavlja pojava virusa COVID-19 čije prisustvo i suočavanje sa istim ukazuje na potrebe u ovom segmentu. Period prisutnosti virusa COVID-19 ukazao je na potrebu nabavke zaštitnih sredstava i opreme za dijagnostiku. Također, se ukazuje potreba reorganizacije poslovanja u tretiranju oboljelih i statusa uposlenih zdravstvenih radnika. Pojava virusa ukazuje na potrebu izrade dugoročnih planova djelovanja u slučajima zaraze. Dom zdravlja je kroz donacije ostvario određenu podršku u zaštitnim sredstvima.

II. 1.6.5. Socijalna zaštita

Socijalna zaštita stanovništva na području općine Jablanica ostvaruje se kroz rad JU Centar za socijalni rad Jablanica, čiji je osnivač i finansijer Općina.

Broj korisnika usluga centra za socijalni rad je u zadnjih 5-6 godina u porastu i u 2019. godina iznosio je 1.455 korisnika, pri čemu je najveće povećanje u dijelu dječijeg doplatka koji se kao pravo isplaćuje od 2017. godine.

Značajan broj usluga Centra se odnosi na jednokratnu novčanu pomoć koju koristi 24,19% ukupnog broja registriranih korisnika, zatim dječiji dodatak sa 42,33% registriranih korisnika i novčana naknada

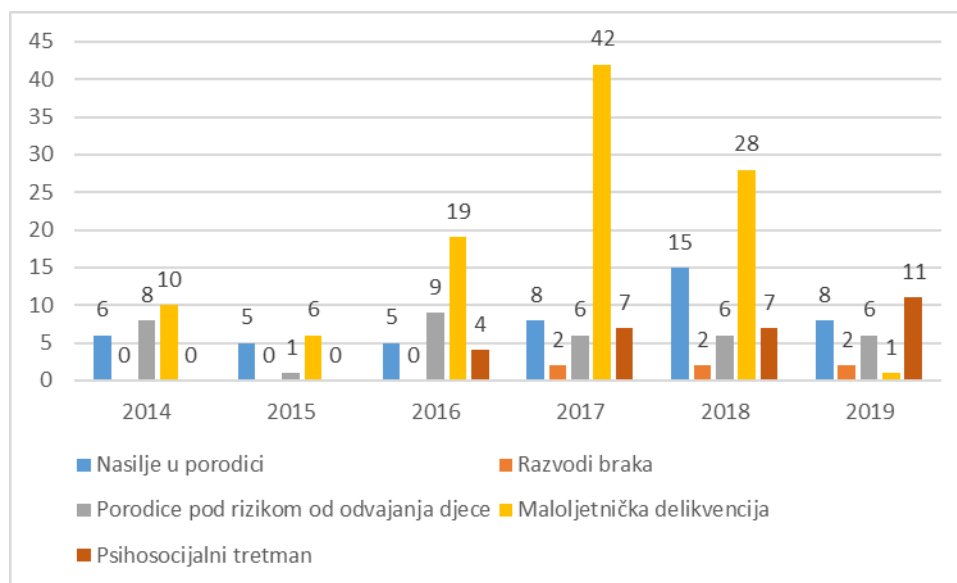
za pomoć i njegu druge osobe sa 13,33% od ukupnog broja registriranih korisnika usluga centra za socijalni rad.

Vrsta pomoći	Broj korisnika						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Stalna novčana pomoć	55	53	447	38	36	35	35
Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	136	179	173	179	187	193	194
Druga materijalna pomoć	91	63	65	74	88	30	28
Osposobljavanje za život i rad	11	12	11	10	10	12	13
Smještaj u drugu obitelj	6	6	5	4	4	3	4
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	18	18	18	19	17	19	22
Jednokratne novčane pomoći	451	238	310	386	384	348	352
Zdravstveno osiguranje	41	39	34	32	32	34	37
Usluge socijalnog rada i drugog stručnog rada	140	177	134	81	115	84	75
Dječiji dodatak	0	0	0	0	249	517	616
Naknada umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu	0	0	0	0	10	19	22
Naknada umjesto plaće roditelju koji koja nije u radnom odnosu	0	0	0	0	7	43	57
Ukupno	949	785	1197	823	1139	1337	1455

*Tabela 9. Vrste pomoći i broj korisnika usluga Centra za socijalni rad općine Jablanica za period
Izvor: Centar za socijalni rad općine Jablanica*

U pogledu visine isplaćene pomoći od strane centra u 2019. godini isplaćeno je 1.481.687,41 KM što u odnosu na predhodne godine predstavlja rast prije svega po osnovu dječijeg doplatka.

Značajnu problematiku čini broj slučajeva nasilja u porodici, narušenih porodičnih odnosa, brakorazvoda, maloljetničke delikvencije koja je u najvećem broju izazvana narušenim porodičnim odnosima, ovisnošću i sličnom problematikom mladih. U ovom dijelu se stalno nameće potreba formiranja jednog psihološkog savjetovališta koje bi radilo na nivou općine i pružalo usluge svim građanima u stanju potrebe i stalno unaprijeđenje ovo oblasti.

*Slika 25. Broj registriranih slučajeva nasilja i narušavanja socijalnih odnosa na području općine Jablanica u periodu 2014-2019. godina
Izvor: Centar za socijalni rad*

Pored Centra za socijalni rad, usluge socijalne zaštite pruža i JU "Dom za stara i iznemogla lica" Jablanica. Dom za stara i iznemogla lica Jablanica je izvorno raspolagao sa smještajnim kapacitetima od 30 ležajeva sa dvokrevetnim i trokrevetnim sobama pri čemu je popunjenost kapaciteta 100% sa stalnim listama čekanja. Obzirom na tendenciju porasta potreba za brigu o starim osobama, u predhodnom periodu prepoznata je potreba za proširenje smještajnih kapaciteta, kako sa socijalnog tako i sa ekonomskog aspekta. Plan je podrazumjevaao izgradnju prizemnog objekta po savremenim standardima, sa smještajnim kapacitetom za najmanje 15-20 osoba. Objekat je izgrađen, nabavljena je neophodna medicinska oprema, opremljene sobe i prateće prostorije. U toku je postupak izdavanja upotrebne i ostalih dozvola, a nakon toga slijedi useljenje korisnika ukupnog kapaciteta 50 osoba.

U dijelu socijalne zaštite odvijaju se projekti: Dnevni centar za djecu" Jablanica sa ostvarenim indikatorom od 29 djece korisnika centra u 2019. godini, "Podrška paraplegičarima" sa ostvarenim indikatorom od 3 paraplegičara korisnika usluga, "Podrška porodicama za novorođenčad" – u 2019. godini jednokratna novčana pomoć isplaćena za 107 porodica.

II. 1.6.6. Osjetljive /ranjive grupe

Osjetljive/ranjive grupe u širem okviru razvoja su ciljane kategorija postizanja društva jednakih šansi. Relevantni podaci koji ukazuje na stanje, trendove i potrebe su podaci Centra za socijalni rad koji su potpuni zaključno sa 2019. godinom. U tom smislu na području općine Jablanica u 2019. godini registrirano je 56 slučajeva djece koja spadaju u ranjive kategorije (djece bez roditeljskog staranja, odgojno zanemarena i zapuštena djeca, djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima, djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama).

Godina	Djeca bez roditeljskog staranja			Odgojno zanemarena i zapuštena djeca			Djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima			Djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama		
Pol	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
2015	3	2	5	4	6	10	4	6	10	18	12	30
2016	3	2	5	4	6	10	4	6	10	18	11	29
2017	2	2	4	4	6	10	15	8	23	20	12	32
2018	2	2	4	4	6	10	10	8	18	24	13	37
2019	2	2	4	3	4	7	3	10	13	21	11	32

Tabela 10. Broj registrovanih maloljetnika po kategorijama na području Općine Jablanica

Izvor: Centar za socijalni rad

U posljednjih 5 godina bilježi se uglavnom konstantan broj registrovanih maloljetnika klasificiranih po rizičnim kategorijama za maloljetnike. Odstupanja su jedino zabilježena u kategoriji maloljetnika čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima gdje je broj registriranih slučajeva varirao tokom godina. Uvećan broj registrovanih slučajeva maloljetnika čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima pripisuje se nešto lošijoj ekonomskoj situaciji na području općine, kao i ne postojanju adekvatnog socijalno – psihološkog savjetovališta koje bi se na stručnom nivou pozabavilo rješavanjem ovoga problema.

Iz navedenih razloga nameće se potreba uspostave Savjetovališta za pomoć djeci sa poteškoćama u razvoju, mlade i odrasle osobe izložene problemima nasilja, toksikomanije i delikvencije u čijem sastavu bi mogao raditi i Centar za razvoj inkluzivnih praksi u Jablanici, na čijem uspostavljanju je potrebno raditi u narednom periodu.

Kada su u pitanju ranjive grupe odraslih uočljivo je da sve grupe imaju ujednačene vrijednosti u posmatranom periodu, osim broja osoba u stanju socijalne potrebe kojima je usljed posebnih okolnosti potrebna pomoć. Broj ove kategorije je u 2015. godini iznosio 310, da bi u 2019. godini dosegao broj od 377. Dakle, radi se o porastu u iznosu od 17,82%, što je pokazatelj povećanja socijalne osjetljivosti i u određenim segmentima pokazatelj lošijih ekonomskih kretanja na području općine Jablanica.

Godina	Osobe ometene u psihičkom i fizičkom razvoju i osobe sa invaliditetom			Materijalno neosigurane i za rad nesposobne osobe			Stare osobe bez obiteljskog staranja			Osobe društveno negativnog ponašanja			Osobe i obitelji u stanju soc. potrebe kojima je usljed posebnih okolnosti potrebna pomoć		
Pol	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
2015	117	94	211	10	37	47	5	34	39	3	3	6	180	130	310
2016	106	110	216	9	29	38	8	36	44	6	2	8	192	194	386
2017	108	116	224	8	28	36	10	34	44	6	3	9	179	205	384
2018	110	121	231	9	26	35	10	32	42	1	1	2	53	63	116
2019	122	126	248	8	25	33	10	30	40	14	4	18	208	169	377

Tabela 11. Broj registrovanih osoba po kategorijama na području Općine Jablanica

Izvor: Centar za socijalni rad

Što se tiče vojnih invalida na području Općine Jablanica registrovano je 206 lica od čega je 7 lica spadalo u I. i II kategoriju (100% invalidnost), dok je najveći broj lica 45 spadao u V. kategorije invalidnosti (70%). Što se tiče civilni žrtava rata broj je ispod 30.

Na području općine Jablanica u periodu 2013-2014 boravilo je 265 raseljenih lica, od čega je 126 interno raseljenih. Za rješavanje ovog problema u periodu 2013-2017. godine, općina Jablanica je izgradila dvije zgrade socijalnog stanovanja u koju je smješteno 16 porodica, odnosno 27 osoba, čime se djelimično ispunio cilj zatvaranja izbjegličkog kampa „Unis“ i smještaj ljudi u objekte socijalnog stanovanja. U tom periodu potreba gašenja kolektivnih centara, a u skladu sa Nacionalnim planom zbrinjavanja interno raseljenih lica, na području općine Jablanica bilo je potrebno izgraditi još jedan objekat socijalnog stanovanja čime bi se obezbjedili uslovi za gašenje izbjegličkih kampova Unis i Gornja Kolonija. U saradnji sa Federalnim ministarstvom raseljenih osoba i izbjeglica proširuje se stambeni prostor socijalnog stanovanja sa novim stambenim objektom vrijednosti 715.709,95 KM, koji je u završnoj fazi izgradnje i useljenja. Također u ovom dijelu je izgrađen asfaltni pristupa zgradi socijalnog stanovanja - put do harema Jasen, izgrađena pristupna saobraćajnica kroz poslovnu zonu i pristup zgradi socijalnog stanovanja.

Kada su u pitanju mladi, općina bi, također, trebala preuzeti aktivnosti na stambenom zbrinjavanju mladih (uspostavljanje programa podrške stambenom zbrinjavanju mladih i subvencioniranje kamata stambenih kredita) čime bi se zaustavio odliv radno sposobnog stanovništva sa područja Općine.

U pogledu romske populacije ne postoje precizni podaci zbog stalne fluktuacije i kretanja ove kategorije stanovništva. Procjena je da na području općine Jablanica ima oko 55 stanovnika koji žive u 15 porodica. Približno 70% Roma su vlasnici svojih stanova, dok oko 90 % ima dostupnu vodu u stanu, kuhinju, kupaoonicu i struju. U smislu korištenja javnih službi oko 25% koristi narodnu kuhinju, a 75% je korisnika socijalne zaštite.

II. 1.6.7. Civilna zaštita

Općina Jablanica ima izrađenu studiju procjene ugroženosti, prema kojoj najveći rizik predstavljaju požari, klizišta i površine pod minama.

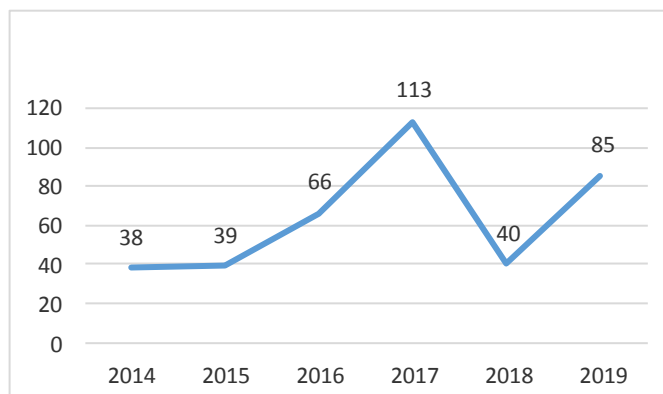
Registrovane štete kao posljedica prirodnih nepogoda, klizišta i požara, u posljednjih pet godina (2015-2019) iznose 1.598.132,85 KM.

Najveći iznos se odnosi na štete uzrokovane požarima, prvenstveno požarima na otvorenom, u kojima najviše stradaju šumski resursi. Tako je u periodu 2014-2019. godina usljed požara na otvorenom uništeno 321,9 ha šumske površine. Na sreću, nisu zabilježene ljudske žrtve kao posljedica ovih požara.

U svrhu prevencije, odnosno sanacije djelovanja procijenjenih rizika na području općine Jablanica, u periodu 2014-2019. godina implementirane su slijedeće aktivnosti u okviru strateških intervencija:

- 2014. godine nabavljeno je vatrogasno vozilo marke RENAULT, namijenjeno za gašenje šumskih požara,
- Vlada HNK je dala na korištenje dva nova vatrogasna vozila i to:
  - 2015. godine vozilo VOLKSWAGEN T5, opremljeno visokotlačnim uređajem za brze intervencije i setom alata za spašavanje unesrećenih u saobraćajnim nesrećama.
  - 2018. godine vozilo VOLKSWAGEN KRAFTER SZN 2Z, namijenjeno za brze intervencije.
- 2017. godine izvršena je nabavka vatrogasne cisterne marke MAN TGM M05 zapremine 7500 litara.
- 2018. godine Ministarstvo za šume Republike Turske je Općini Jablanica doniralo vatrogasna vozila i opremu u vrijednosti preko 400.000,00 KM:
  - vatrogasno vozilo marke MAN M05,
  - vozilo pick-up opremljeno visokotlačnim uređajem za brze intervencije,
  - ostalu vatrogasnu opremu za potrebe civilne i protivpožarne zaštite.
- Urađena je Procjena ugroženosti od požara (usvojena 2013. godine) i Plan zaštite od požara za područje Općine Jablanica (usvojen 2014 godine),
- Usvojena je Odluka o organizovanju i funkcionisanju zaštite od požara i vatrogastvu, a od 2015. godine u sastavu Službe civilne i protivpožarne zaštite djeluje Profesionalna vatrogasna jedinica Jablanica.
- Osnovano je dobrovoljno vatrogasno društvo "Jablanica", a tokom 2018. godine 15 članova je položilo ispit za dobrovoljnog vatrogasca.
- Izrađena projektna dokumentacija za sanaciju klizišta u naselju Donje Paprasko, Projekat zaštite škarpe saobraćajnice u naselju Lug i Elaborat zaštite stambenih objekata u naselju Zlate.
- Instalirane kamere za rano otkrivanje požara.
- Uprava za civilnu zaštitu i vatrogastvo HNK u 2019. godini finansirala je projekat Probijanje i rekonstrukcija protivpožarnih puteva u iznosu od 30.000,00 KM.

Dobar dio intervencija vatrogasne jedinice u periodu 2014-2019. godine odnosi se na požare, ali i na tehničke intervencije u saobraćajnim nesrećama koje su na žalost obično sa teškim posljedicama. Broj intervencija je u 2017. godini iznosio 113, dok je taj broj u padu u 2018-2019. godini. Povećanja se odnose na godišnje specifičnosti povećanja šumskih požara.

Slika 26. Broj intervencija profesionalne vatrogasne jedinice u periodu 2014-2019

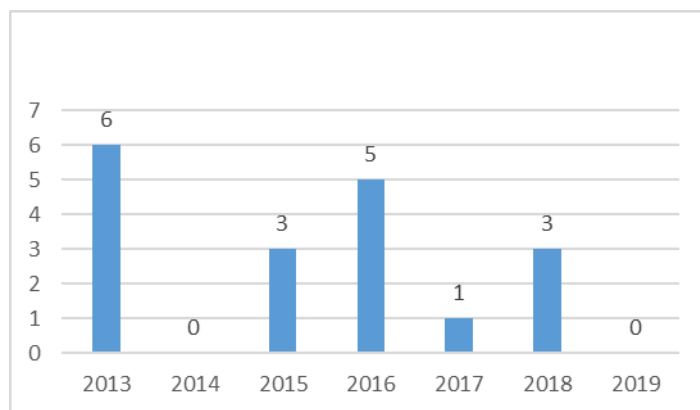
Izvor: Služba civilne zaštite općine Jablanica

Općina Jablanica nema riješeno pitanje smještaja vatrogasnih vozila u garažni prostor, što se negativno odražava na mobilnost vatrogasaca i vatrogasnih vozila, naročito u zimskom periodu, te je pored popune jedinice odgovarajućim brojem vatrogasaca izgradnja vatrogasnog doma najveći prioritet u narednom periodu.

Izgradnjom vatrogasnog doma i uspostavom vatrogasnog servisa podigla bi se spremnost Profesionalne vatrogasne jedinice na veću razinu, poboljšali bi se uslovi za prevenciju i efikasniju intervenciju na ugroženim lokalitetima, a stvorili bi se uslovi za upoznavanje i obuku uposlenika i učenika sa osnovnim mjerama i postupcima protivpožarne zaštite.

Jedan od najčešćih oblika incidenata u prostoru u periodu od 2005. godine do 2011. godine je bila pojava klizišta i u tom periodu je registrovano 41 klizište koja su naporima nadležnih službi općine Jablanica i civilne zaštite stavljeni pod kontrolu. U posljednjih 5 godina ne bilježimo značajni broj pojave novih klizišta, u 2018. godini su registrovana 3 klizišta dok u 2019. godini nije bilo registrovanih klizišta.

U dijelu ugroženosti od poplava dužina ugroženih poplavnih područja je 2949 m na kojem je obuhvaćeno 345 potencijalno ugroženih stanovnika.

Slika 27. Broj registriranih klizišta na području općine Jablanica u periodu 2013-2019

Izvor: Služba civilne zaštite općine Jablanica

U periodu 2014-2019. godina, implementacijom nekoliko strateških projekata deminiranja na području općine Jablanica ukupna sumnjiva površina smanjena je za 15,24 ha. u odnosu na 2014. godinu:

Godina	Ukupna sumnjiva površina na kraju godine ha	I kategorija ha	II kategorija ha	III kategorija ha	Deminirano (smanjenje) u toku godine ha
2014.	603,36	43,91	114,65	444,80	0,00
2015.	593,92	0,00*	149,12	444,80	9,45
2016.	593,92	0,00	149,12	444,80	0,00
2017.	593,92	0,00	149,12	444,80	0,00
2018.	515,55	33,55	114,65	366,85	78,37
2019.	509,27	27,77	114,65	366,85	6,28

Tabela 12. Sumnjive površine pod minama na teritoriji općine Jablanica, za period 2014-2019. godine

Izvor: Služba civilne zaštite općine Jablanica

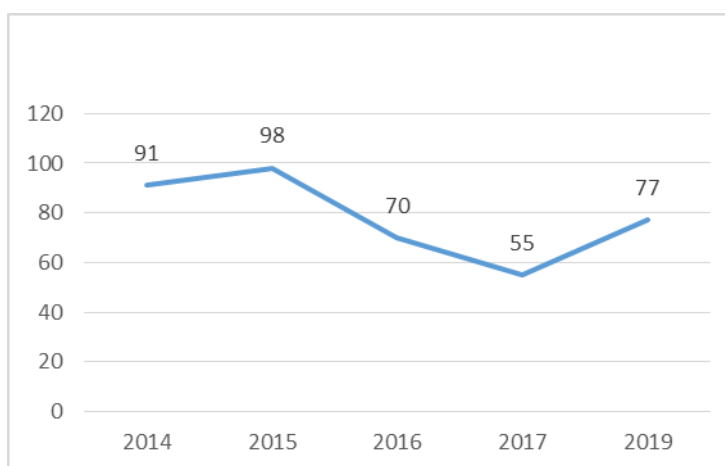
*Napomena: U skladu sa izmjenjenom metodologijom obračuna koju koristi BH MAK u 2015. godini iz I kategorije količina od 43,91 ha je prebačena u II kategoriju. Podaci od 2018. godine ponovo obuhvataju podatke za I kategoriju.

Prioriteti za deminiranje u narednom periodu su površine iz druge kategorije ugroženosti, odnosno površine koje su povremeno u upotrebi ili su u kontakt zoni sa lokacijom iz prve kategorije ugroženosti kao što su: Grkovac 2 i Grkovac 3 u MZ Slatina ukupne površine oko 97.000 m², Doljani 1-Ilijina gruda - površine 56.810 m² i Kosne Luke 4 43.668 m², te Zavranci 7.926 m², Tisov Do -površine 16.870 m², Lovačka staza 4.775 m², Gradina 76.987 m² i Glodnica 48.876 m² u MZ Ostrožac.

II. 1.6.8. Sigurnost građana

Ukupan broj krivičnih djela i počinilaca krivičnih djela u Jablanici je u opadanju za posmatrani period od 2014. do 2019. godine uz blago povećanje u 2019. godini. Također, se može konstatovati da u posljednjih nekoliko godina krivična djela nisu činila maloljetna lica što je sigurno veoma dobar pokazatelj sigurnosti građana u Jablanici i Jablanice kao jedne sigurne sredine za život i rad njenih građana.

Poboljšanju sigurnosne situacije svakako da doprinose i ulaganja u videonadzor užeg gradskog područja čija je pokrivenost 2014. godine bila 23%, u 2017. godini taj procenat porastao na 25,5%, dok je zaključno sa 2019. godinom sa dvije instalirane dodatne nadzorne kamere procenat dodatno povećan za 6 %.

Slika 28. Broj registriranih krivičnih djela na području općine Jablanica u periodu 2014-2019

Izvor: MUP HNK

Problem pasa lutilica u zadnje vrijeme je postao izražajni zbog činjenice povećanja broja pasa lutilica i napada na građane (godišnji prosjek 5 ugriza pasa). Problem pasa lutilica općina riješava u kontaktu sa Kantonalnom veterinarskom inspekcijom, Veterinarskom stanicom Mostar i Komunalnim preduzećem na način da se vrši vakcinacija, sterilizacija i registracija pasa. Situacija se dodatno usložnjava činjenicom da se svakodnevno pojavljuju neregistrovani dovozi pasa i ostavljanje na području Općine Jablanica. U takvoj situaciji dolazi i do neprihvatljivog ponašanja koje podrazumjeva da dolazi do ubijanja pasa od strane nepoznatih lica. U odnosu na tu činjenicu Općina Jablanica je poduzela aktivnosti usmjerene prema Veterinarskoj stanici Jablanica u cilju izgradnje manjeg prihvatilišta i nastavka postupanja na vakcinaciji, sterilizaciji i registraciji pasa.

II. 1.6.9. Analiza stanja mladih

Strateškim intervencijama u proteklom srednjoročnom periodu su vannastavni sadržaji (broj sekcija koje se održavaju u školi) na godišnjem nivou povećavani za 26, odnosno 35%, a planirana standardizacija je ispunjena 100% na godišnjem nivou.

Na području općine Jablanica djeluju 4 omladinske organizacije, s kojima Općina Jablanica ima dobru dugogodišnju saradnju. Najaktivnije organizacije mladih su: Vijeće mladih Jablanica, Omladinski klub „Pod istim suncem“ Jablanica, OKC „UrbanArt“ Jablanica i Omladinska organizacija „Prenj“. Može se tvrditi da u ukupnom broju udruženja procentualno su omladinskih udruženja slabije prisutna.

Omladinske organizacije sa područja Općine učestvovala su u periodu 2014-2019. učestvovala su u realizaciji brojnih projekata, uključujući i projekte Integralne strategije razvoja, zajedno sa članovima Vijeća mladih općine Jablanica. Također su učestvovali na brojnim seminarima i radionicama van granica Bosne i Hercegovine, a aplicirali su i na projekte koje finansira EU, UNDP, Federalna i kantonalna ministarstva i ostale razvojne agencije.

Neki od realizovanih projekata u periodu 2014-2019 su:

- DNEVNI CENTAR za djecu i mlade do 16 godina, koji djeluje tokom cijele godine, gdje djeca i mladi

- provode svoje slobodno vrijeme u organizovanim edukativnim i zabavnim radionicama.
- Dječije igralište koje je izgrađeno u sklopu Kina Jablanica i koje služi za igru djece koja provode svoje slobodno vrijeme u Dnevnom centru.
  - „Čarobna noć“ – događaj za mlade u gradskom parku, igra i zabava.
  - Rock maraton Demo fest (su-finansiran od strane Federalnog ministarstva nauke i kulture, AMUS-a i međunarodnih organizacija).
  - Tradicionalni Veslački maraton „Ismet Kovačević – Gagula“.
  - Organizacija manifestacije „Jablaničko ljeto“.
  - MZ Doljani – Izgradnja tribina, ograda i rasvjeta uz sportsko igralište.
  - MZ – Slatina – izgradnja i opremanje dječijeg igrališta.
  - MZ Ostrožac – izgradnja i opremanje dječijeg igrališta.
  - MZ Jablanica II, podržnica Zlate – izgradnja tribina i rasvjeta na sportskom igralištu, te izgradnja i opremanje dječijeg igrališta.
  - Izgrađena višenamjenska sportska dvorana koja služi sportistima, građanima i poslovnoj zajednici što je i bio cilj projekta. Izgradnjom i razvojem sportske infrastrukture osigurani su uslovi za izgradnju zdravih psihosocijalnih i fizičkih ličnosti kod mladih iz svih socijalnih grupa.
  - Izgrađeno pomoćno fudbalsko igralište sa umjetnom travom.
  - Edukacije mladih i organizacija OCD-a za pisanje prijedloga projekata.

II. 1.6.10. Organizacije civilnog društva

Prema dostupnim podacima na području Jablanice djeluje preko 70 udruženja građana (sportska, boračka, humanitarna, ekološka, kultura, unaprijeđenje zdravlja, udruženja žena, omladinska, edukacija). U smislu finansiranja najvećim obimom se finansiraju sportski klubovi i sportske aktivnosti. Njihovi glavni unutrašnji problemi mogu se, uglavnom, svesti na nedostatak finansijskih i drugih materijalnih sredstava, nedovoljan stepen stručnosti i osposobljenosti njihovih lidera. Primjetno da je većini organizacija jedini izvor finansiranja općinski budžet.

Kroz prethodni petogodišnji period (2014-2019) Općina je za jedan od ciljeva imala da potpomogne razvoj OCD-a (organizacija civilnog društva). Na osnovu dostavljenih podataka može se smatrati da je sektorski cilj „Razvoj kapaciteta svih subjekata društvenog razvoja za razvijanje i implementaciju projekata i ostvarenje 90% finansiranja projekata OCD-a putem programskog budžetiranja općine“ djelimično ostvaren jer je općina Jablanica osigurala podršku od strane EU za 4 projekta, što je više od planiranih aktivnosti, a na godišnjem nivou je pripremala u prosjeku deset projektnih aplikacija. Organizacije civilnog društva koje su uzele aktivno učešće u navedenim projektima su Omladinski klub „Pod istim suncem“, omladinska organizacija „Narenta“, omladinski kulturni centar „Urban Art“, te Vijeće mladih Jablanica. U odnosu na djelovanje udruženja prepoznatljivost iskazuje Udruženje žena „Most“ koje je jedno od najbrojnih i najaktivnijih udruženja usmjereno na ekonomsko i duhovno osnaživanje žena.

Međutim, za većinu nevladinih organizacija glavni problemi mogu se definisati kao nedostatak finansijskih i drugih materijalnih sredstava. Ti finansijski problemi se uglavnom ogledaju u nedovoljnoj stručnosti i osposobljenosti njihovih članova za prikupljanje eksternih finansijskih sredstava.

Ipak, prilikom provedbe UNDP-ovog LOD projekta (Reinforcement of Local Democracy-LOD/Jačanje lokalne demokratije) određeni broj organizacija omladinskih je uspio da zadovolji kriterije i napiše kvalitetne projekte. S tim u vezi potrebno je dodatno obezbjediti obuku predstavnika NVO sektora, mladih na području općine i svih drugih zainteresovanih organizacija i pojedinaca u cilju pisanja projekata koji zadovoljavaju kriterije eksternih donatora.

Prema pokazateljima dostavljenim od strane Općine, u prethodnom periodu na godišnjem nivou je finansirano između 22-27% OCD-a putem programskog budžetiranja Općine, odnosno odabir projekata vršen je prema usvojenoj LOD Metodologiji. Tokom 2019. godine 26 organizacija civilnog društva je realiziralo projekte.

U daljoj izgradnji i osposobljavanju nevladinog sektora u Jablanici, pored angažovanja na njegovom funkcionalnom, organizacionom i kadrovskom jačanju, primarni pravci tog razvoja treba da budu: kontinuirana i sadržajna saradnja vladinog i nevladinog sektora, te jačanje materijalne osnove i finansijskih mogućnosti nevladinih organizacija za realizaciju djelatnosti i ostvarenje ciljeva za koje su osnovane.

Strateško i dugoročno finansiranje su temelj za održivost nevladinih organizacija i za planiranje njihove kontinuirane aktivnosti. No, hronična oskudica finansijskih sredstava opredjeljuje NVO da se više orijentišu na tzv. projektno ugovorno finansiranje, kao finansiranje specifičnih projekata ili oblasti u kojima se pružaju usluge. Pri tome je posebno važno da se ta sredstva obezbjeđuju u skladu sa procedurama koje su konzistentne sa principima dobre regulative, sa obavezom osiguravanja efikasnog upravljanja tim novcem, te sa odgovornošću za korišćenje u skladu sa namjenom. Evdentno je strateško opredjeljenje i dosljednost općine Jablanica u dostizanju evropskih standarda i vrijednosti kada je riječ o odnosu vladinog i nevladinog sektora.

Zaključak za oblast društvenog razvoja

Iz prethodne analize stanja može se vidjeti da općina Jablanica ima organizovano predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Međutim program edukacije djece pred polazak u školu se ne provodi u posljednje dvije godine, iako je to zakonska obaveza i potreba u razvoju ovog segmenta društva. S druge strane, obrazovne ustanove nisu u potpunosti pristupačne djeci sa teškoćama u razvoju, niti su opremljene adekvatnim nastavnim pomagalicama. Srednja škola, i pored organiziranih smjerova za deficitarna zanimanja na tržištu rada, ima teškoća sa upisom učenika na ove smjerove (keramičara-tracer-podopolagača, kamenoresca i klesara, ugostiteljskih i turističkih tehničara, kuhara i konobara). Potrebno je afirmisati mlade da upišu smjerove za deficitarna zanimanja, a ovo je posebno važno stoga što je potrebno razvijati mjere podrške kojima će se mladim ljudima nakon završenog srednjeg obrazovanja omogućiti pristup lokalnom tržištu rada pod prihvatljivim uslovima i prihvatljivom plaćom. Sa aspekta nadležnosti općine u saradnji sa privrednim subjektima potrebno je uspostavljati oblike dualnog obrazovanja. U oblasti edukacije sve više se pojavljuje potreba izdvajanja u neformalno obrazovanje i prilagođavanje tržištu rada. Važna aktivnost se odnosi na sistemsko prepoznavanje talenata, njihovo praćenje i podsticanje. Potrebno je poduzimati obrazovne aktivnosti na povećanju znanja i vještine koje su potrebne za promovisanje i postizanje održivog razvoja. Podrška opremanju obrazovnih institucija je stalna zadaća.

Općina Jablanica je bogata kulturno-historijskim spomenicima, obilježjima, destinacijama, te se može pohvaliti bogatim kulturno-obrazovnim sadržajem. Najznačajnija kulturno-historijska baština na području općine predstavlja kompleks kulturno-historijskih objekata pod upravom JU Muzej „Bitka za ranjenike“.

Pored ove institucije na području općine djeluje niz institucija i organizacija civilnog društva koje provode vrlo značajne kulturne manifestacije od kojih je najpoznatija „Jablaničko ljeto“. Neophodno je iskoristiti ove potencijale i u narednom periodu nastaviti razvijati i unaprijediti kulturne sadržaje kroz uspostavu i jačanje kapaciteta Kulturnog centra, pojačano korišćenje kino sale i njenu nadogradnju u multifunkcijsku salu koja može biti u funkciji kongresne sale, uspostavu obilježavanja važnijih historijskih datuma i unaprijeđenje važnijih kulturnih manifestacija (Jablaničko ljeto, Rock Maraton Demo Fest-a i dr.). Kao preduslov razvoju i unaprijeđenju kulturnih sadržaja i manifestacija neophodno je nabaviti adekvatnu vanjsku pozornicu. Neophodno je nastaviti sa rekonstrukcijom kulturno historijskih objekata, unaprijeđenjem kulturno-obrazovnih sadržaja, izgradnjom i rekonstrukcije sportskih terena, i drugih aktivnosti koje će neminovno dovesti i do kreiranja novih turističkih proizvoda i privlačenja investicija u lokalni razvoj. U ovom djelu je potrebno osmišljavati politike koje razvijaju poduzetništvo.

Kada je u pitanju sport, općina Jablanica u velikoj mjeri ima dobro razvijenu sportsku infrastrukturu. Kako bi ovaj sektor dodatno unaprijedila i u potpunila i dalje je potrebno raditi na razvoju sportske infrastrukture za razne vidove individualnih i kolektivnih sportova. Potrebno je pojačati kampanje i promocije bavljenja rekreativnim i takmičarskim sportom.

Obzirom da je jedan od fokusa ekonomskog razvoja općine Jablanica i razvoj turizma, potrebno je buduće projekte unaprijeđenja kulturnih i sportskih sadržaja planirati na način da doprinose razvoju turističke ponude, a samim time i povećanju broja turista.

Kada je u pitanju zdravstvena usluga, ona se nalazi na zadovoljavajućem nivou. Ipak, kako bi se zadržao pozitivan trend porasta novorođenčadi koji je u 2019. godini dostigao razinu od 91 novorođenih na godišnjem nivou, potrebno je oformiti Centar za trudnice i novorođenčad, u kojem bi se pružila adekvatna savjetodavna i zdravstvena pomoć budućim majkama, odnosno

novoređenčadima i djeci. U odnosu na zdravlje stanovništva potrebno je pored podrške u opremi provoditi preventivne kampanje i mjere promocije zdravlja naručito u odnosu na dominantne bolesti na području općine. Potrebno je podržati rad udruženja sa ciljevima usmjerenim na povećanje zdravlja stanovništva. U skladu sa savremenim trendovima potrebno je i dalje ulagati i razvijati kapacitete stražkog doma u pravcu povećanja standarda zdravog starenja.

Socijalna i imovinska sigurnost građana je na zadovoljavajućem nivou. Naime, općina je izrazito sigurno područje po pitanju kriminaliteta, dok određenu prijetnju predstavljaju NUS, požari i u manjem obimu klizišta na određenim područjima. S druge strane, povećan je broj mladih u stanju socijalne potrebe i kojima je potrebno savjetovanje. S toga je neophodno u narednom periodu raditi na uspostavljanju Psihološkog savjetovališta i centra za inkuzivnu praksu pri Centru za socijalni rad općine Jablanica. Pored jačanja kapaciteta Centra za socijalni rad, neophodno je proširiti ili reorganizovati kapacitete unutar organizacije općinske uprave sa fokusiranjem na porodicu, djecu i mlade. Osnajiti prevenciju i tretman zloupotrebe supstanci, uključujući zloupotrebu opojnih droga i štetnu upotrebu alkohola. Potpuna i ažurna socijalna karta je neophodan alat u ovom segmentu. Nužnim se nameće razvoj socijalnih stambenih politika, politika socijalnog poduzetništva za ugrožene kategorije i mjera usmjerenih na energetska tranziciju (utopljanje objekata, zamjena stolarije i sl.) na objektima socijalno ugroženih kategorija.

Određenu opasnost predstavljaju prirodne nepogode, posebno požari, koji prije svega negativno utiču na ekonomski razvoj. Registrovane štete kao posljedica prirodnih nepogoda, prvenstveno klizišta i požara, u nekoliko zadnjih evidentiranih godina iznose 2.185.500 KM. U tom se kontekstu trebaju poduzimati mjere koje će na odgovarajući način prevenirati štetne posljedice prirodnih nepogoda, na život i ekonomski razvoj u općini Jablanica. Trenutačno su nedostaci u nedovoljno izgrađenim kapacitetima Službe civilne zaštite da adekvatno odgovori na nepogode, kao i nedovoljno razvijena svijest i znanje djece i stanovnika na koji način postupati u slučaju katastrofa. Izgradnja vatrogasnog doma i uspostavom vatrogasnog servisa pojavljuje se kao jedna od važnijih aktivnosti u ovom segmentu. Potrebno je razviti planove pripravnosti za područje općine u slučaju pojave pandemije, ekološke zdravstvene krize i sl.

Problem pasa lotalica je potrebno institucionalizovati na način da se na nivou Veterinarske stanice izgradi manje prihvatilište i kontinuirano postupa na vakcinaciji, sterilizaciji i registraciji pasa.

Općina Jablanica ima relativno dobro razvijeno civilno društvo. Posebno su aktivna omladinska udruženja, koja nerijetko učestvuju u realizaciji strateških projekata. Potrebno je iskoristiti njihovu aktivnost i dodatno ih ojačati za privlačenje finansijskih sredstava iz razvojnih fondova. Potrebno je aktivno raditi na razvoju i promociji civilnog društva i stvoriti tehničke i prostorne preduslove za efikasniji rad omladinskih organizacija. Ciljeve podrške radu organizacija civilnog društva je potrebno usmjeriti podršci ostvarenju razvojnih tendencija općine.

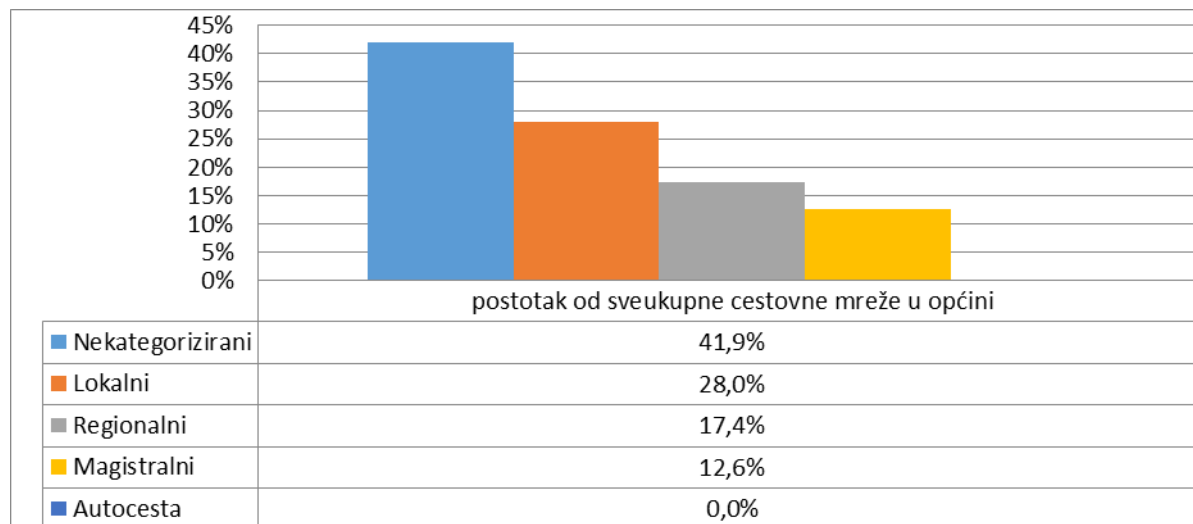
Pored organizacija civilnog društva, u općini Jablanica egzistira i RTV Jablanica, čiju programsku šemu je potrebno digitalizirati kako ne bi izgubili licencu za rad.

II. 1.7. Stanje javne infrastrukture i javnih usluga

II. 1.7.1. Cestovna mreža

Saobraćajna povezanost na teritoriji općine Jablanica ostvarena je preko magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva i ista se može ocijeniti kao zadovoljavajuća. Magistralni putevi pokrivaju 27,5 km, regionalni 38 km, lokalni putevi 61 km i nekategorisani putevi 91,3 km pri čemu se ukupno stanje ocjenjuje kao dobro.

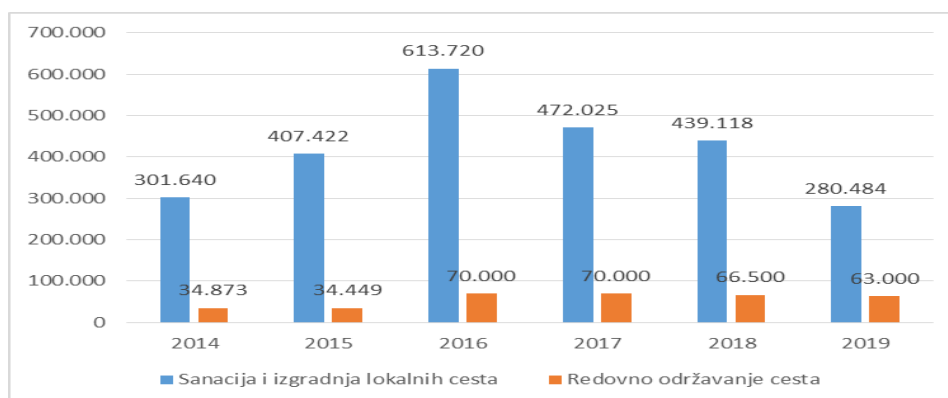
Slika 29. Dužina cestovne infrastrukture u Općini Jablanica
Izvor: Podaci općine Jablanica

Općina Jablanica je povezana sa drugim lokalnim zajednicama u regiji i šire preko magistralnih puteva M-17 (Sarajevo-Mostar) i M-16 (Banja Luka-Jablanica) koji odgovaraju propisanim elementima za kategoriju puteva kojoj pripadaju. Raniji regionalni put R-419 (Jablanica-Posušje, odnosno Tomislavgrad - granica sa Republikom Hrvatskom) je proglašen magistralnim ali u smislu tehnički elemenata nezadovoljava zahtjevu istih. Također postoji povezanost regionalnim putem R 437 Fojnica-Ostrožac.

Preko nekategorisanih puteva u općini Jablanica ostvarena je saobraćajna povezanost unutar samih naseljenih mjesta. Ukupna dužina nekategorisanih puteva iznosi 91,35 km. Proteklih godina uložena značajna sredstva u rekonstrukciju lokalnih i nekategorisanih puteva. Općina Jablanica je u proteklih godinama uložila značajna finansijska sredstva u izgradnju i rekonstrukciju lokalnih i nekategorisanih puteva. Tako je u proteklom periodu mreža asfaltiranih nekategorisanih puteva sa 46 km u 2013. godini proširena na 54 km u 2019. godini, odnosno povećana je za 14,2%. Ukupna dužina asfaltiranih nekategorisanih puteva iznosi 59,34% u odnosu na ukupnu dužinu nekategorisanih puteva (ukupno 91 km nekategorisanih puteva). U narednom periodu neophodno je investirati u zaštitu škarpi lokalnih puteva čime bi se spriječili česti odroni te spriječio eventualni prekid saobraćaja na nekategorisanim putevima.

U periodu od 2014. – 2019. godine rekonstruirani su putni pravci: put za naselje Baćinu u dužini 750 m, put za naselje Dobrinja u dužini od 950m, lokalni put Žarnik-Glogošnica u dužini od 1100 m, putni pravac Lendava –Topalov Greb u dužini od 1800m, lokalni put Ravna-Bijela u dužini od 1150 m, lokalni put za naselje Šanicu u dužini od 1000 m i lokalni put Rodići –Lokve u dužini od 650m, lokalni puta Ravna – Bijela - Tretište“ u dužini od oko 100 m. U užem urbanom području rekonstruisano je sljedeće: Ulica Omladinsko šetalište u dužini od 350m, ulica Pere Bilića u dužini od 160m, ulica Branilaca grada u dužini od 320 m, ulica Doljanka u dužini od 210m, Sulje Čilića, Proleterskih brigada i Stara kasarna, izgrađen parking prostor uz fudbalsko igralište, izvršeno popločavanje trotora u ulici Komune Vejle. Logičnim se nameće potreba daljnjeg ulaganja i asfaltiranja putih pravaca. Pregled evidentirane visine ulaganja općine u cestovnu infrastrukturu dat je na narednom dijagramu.

Slika 30. Ulaganja općine Jablanica u cestovnu infrastrukturu za period 2014 - 2019. godina [KM]

Izvor: Općina Jablanica.

Jedan od problema s kojim se općina Jablanica susreće po pitanju lokalnog saobraćaja jeste nedostatak parking mjesta, odnosno ne postoji odluka koja bi uredila upravljanje parking mjestima. U Jablanici ima evidentiranih 842 parking mjesta.

Regulacionim planom „Gradski centar 2“ predviđena je izgradnja podzemne garaže koja bi uz uveden sistem naplate parkinga donekle riješila problem parkiranja u užem gradskom jezgru. Također, u sklopu ovoga infrastrukturnog zahvata uredio bi se Trg Alije Izetbegovića i Trg Oslobođenja, te prateći trotoari, saobraćajnice, gradski park i javna rasvjeta. Pored radova u užem gradskom jezgru neophodna je rekonstrukcija saobraćajne infrastrukture u prigradskim mjesnim zajednicama te aktivnosti na redovnom održavanju saobraćajnica.

Navedenim rekonstrukcijama i gradnjom, na užem gradskom jezgru općine Jablanica bilo bi izgrađeno dodatnih 250 parking mjesta, te se procjenjuje da bi se izgradnjom ovih parking mjesta u značajnoj mjeri riješio problem saobraćaja u mirovanju za naredni period od 10 godina. Izgradnja dodatnih parking mjesta bi omogućila i turistima kvalitetiju uslugu parkiranja, koja bi bila pod upravom javnog preduzeća.

II. 1.7.2. Telekomunikacijska infrastruktura

Pod pojmom telekomunikacione infrastrukture na teritoriji općine se podrazumijeva: instalirana stabilna telekomunikaciona mreža putem odgovarajućih telefonskih centrala, mobilna telefonija i pokrivenost područja općine baznim stanicama i repeaterima, RTV prijem i pokrivenost područja općine RTV signalom, kablovska televizija i internet.

Na teritoriji općine instalirani su zadovoljavajući kapaciteti stabilne telefonsko-telegrafске mreže u obliku pretplatničkih bakarnih mreža i optičkih mreža sa telefonskim centralama BH Telekomu u gradu i naseljima: Ostrožac, Glogošnica, Slatina i Mrakovo i telefonskim centralama JPHT d.o.o. Mostar u naseljima Doljani i Gračac (općina Prozor-Rama) za rubna područja općine.

Pokrivenost teritorije općine sa signalom mobilne telefonije je 100% ukupne površine putem baznih stanica i repetitorima BH Telekomu, Eroneta i Mobis-a. Prijem RTV signala na većem području općine je putem predajnika na brdu Gradac iznad grada, a na manjem području općine (MZ Doljani) putem predajnika Borovnik.

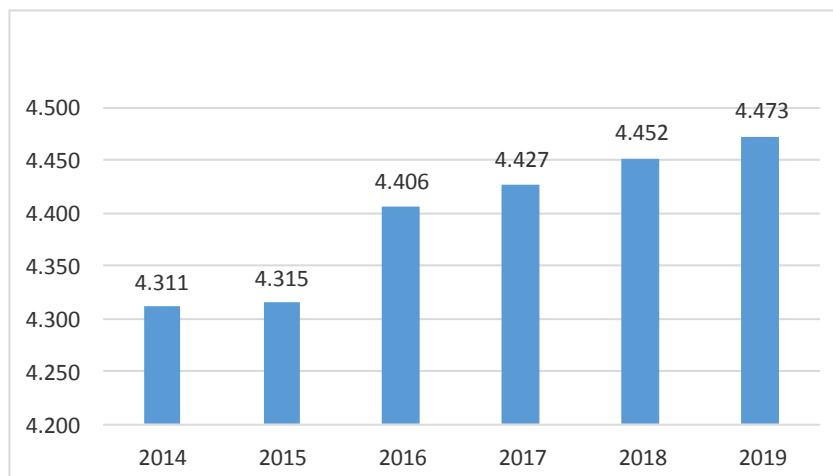
Internet se može koristiti tj., dostupan je svim pretplatnicima fiksne telefonije na teritoriji općine.

Trenutno kablovska televizija sa preko 1.100 priključaka je dostupna samo na području grada i prigradskom naselju Mirke preko izgrađene odgovarajuće kablovske mreže sa potrebnim pojačalima TV signala koji se emituje iz stanice Kablovske televizije smještene u gradu. U toku je projekat BH Telecom usmjeren na potpunu rekonstrukciju zamjenom dotrajale mreže sa mrežom nove generacije u vidu FTTx koncepta baziranog na VDSL tehnologiji, odnosno potpunog i konačnog FTTH koncepta sa završetkom optičkog vlakna kod krajnjeg korisnika. Ova mreža obuhvatit će „gradsko“ područje sa prigradskim naseljima i Mirke, a implementacijom ovog projekta zadovoljit će se modrni standaradi brzine i kvalitete usluge interenete, telefonije i IPTV (Internet Protocol TV) usluge.

Stabilna telefonskomunikaciona mreža BH Telekoma i JP HT Mostar d.o.o., u dosadašnjem periodu, zadovoljavajuće je pokrila područje općine pretplatničkim bakarnim mrežama sa instaliranim značajnim kapacitetima i izgrađenom odgovarajućom infrastrukturom na širem području, kao i optičkim mrežama koje su do sada dovedene do centara svih naselja. Potrebe lokalne zajednice u narednom periodu prije svega podrazumjevaju razvoj telekomunikacione infrastrukture koja garantuje i obezbjeđuje sve veću potrebu digitalnih usluga.

II. 1.7.3. Javna rasvjeta, pokrivenost elektromrežom

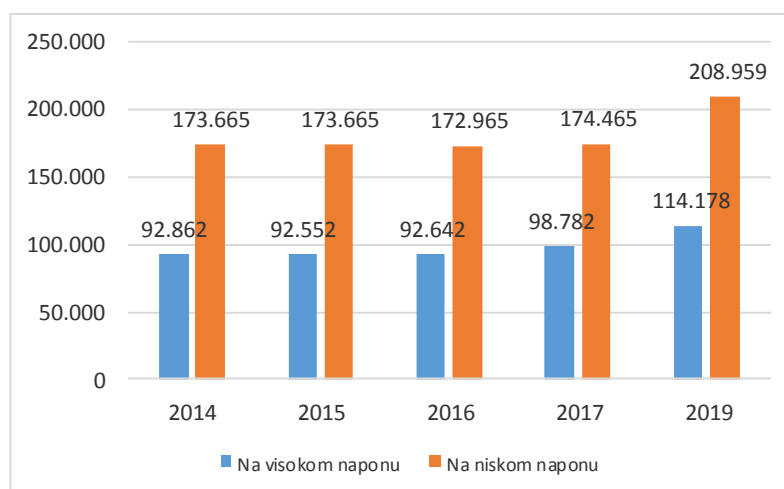
Kada je u pitanju distribucija električne energije na području općine Jablanica sva naselja su pokrivena i uvidom u raspoložive podatke uočava se porast broja registrovanih potrošača električne energije sa 4.311 u 2014. godini, na 4.473 u 2019. godini, što predstavlja povećanje od 3,63% u odnosu na 2014. godinu.

Slika 31. Broj registriranih potrošača električne energije na području općine Jablanica u periodu 2014-2019

Izvor podataka: Elektrodistibucija BiH

U istom periodu ukupna dužina elektroenergetske mreže na području općine povećana je sa 266,527 km na 323,137 km ili za 17,37%. Ulaganja u elektro mrežu vrše se prema Planovima Elektrodistibucije i konstantno rastu.

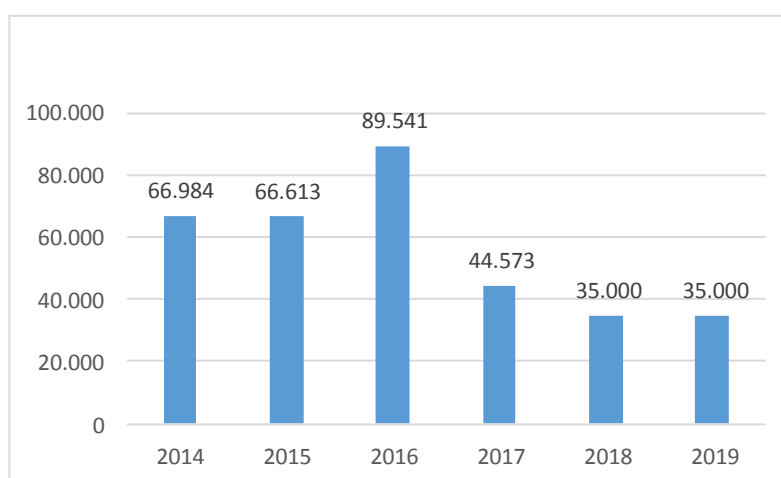
Slika 32. Dužina elektrodistibutivne mreže na području općine Jablanica u periodu 2014-2019

Izvor podataka: Elektrodistibucija BiH

Stanovništvo općine Jablanica ima 100% pristup Elektroenergetskoj mreži. Lokliteti Štrbine i Lokve su pokrivene EE mrežom, i ove destinacije su potencijalna turistička mjesta u odnosu na koje je omogućen razvoj turističke infrastrukture.

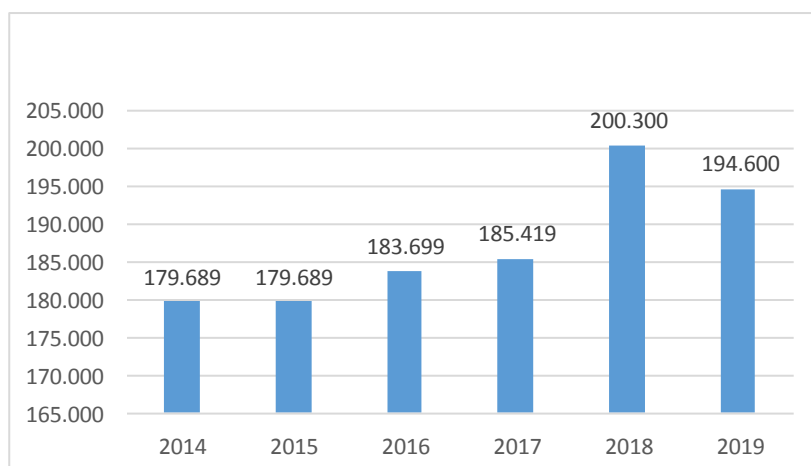
Broj rasvjetnih tijela javne rasvjete na području općine Jablanica u 2019. godini iznosio je 2.048 i predstavlja uvećanje za 36,55% u odnosu na 2013. godini što je direktan rezultat implementacije strateških intervencija u periodu 2014-2019. godini. Potrošnja električne energije za potrebe javne rasvjete očitava se na 52 mjernom mjestu. Ukupni troškovi vezani za potrošnju električne energije za javnu rasvjetu u 2019. godini iznose 194.600 KM. Kada je u pitanju pokrivenost naseljenih mjesta rasvjetom, ona u 2019. godini iznosi preko oko 95%. Samo jedno naselje/Risovac u kompletu nema javnu rasvjetu. Na dvije lokacije je izrađena javna rasvjeta dok u preostalom dijelu javna rasvjeta nije postavljena jer pomenuto naselje električnom energijom napaja EP HZHB, te općina nije imala značajnije kontakte sa istima po rješavanju ovog pitanja. Očekuje se da u narednom periodu općina intenzivira pregovore sa EP HZHB te i u ovo naselje pokrije javnom rasvjetom.

S druge strane, za izgradnju i održavanje javne rasvjete u budžetu Općine Jablanica za 2014. godinu planirana su sredstva u iznosu od cca 70.000,00 KM, dok su ta sredstva u budžetu Općine za 2019. godinu iznosila 35.000 KM. U 2018. godini je izvršena ugradnja svjetiljki uz saobraćajnicu koja služi za službeni ulaz u Sportsku dvoranu, dok je u 2019. godini implementiran Projekat IRENE–zamjena postojećih rasvjetnih tijela LED svjetiljkama u užem gradskom području pri čemu je zamjenjeno 217 svjetiljki sa Led svjetiljkama.

Slika 33. Izdvajanja iz Općinskog budžeta za izgradnju i održavanje javne rasvjete [KM] 2014-2019.g.
Izvor: Općina Jablanica

Troškovi električne energije za potrebe javne rasvjete predstavljaju značajnu svotu u Općinskom budžetu i sa proširenjem mreže javne rasvjete i oni rastu, te je potrebno provesti mjere energijske efikasnosti kako bi se direktno uticalo na smanjenje ovih izdataka.

Slika 34. Troškovi električne energije za potrebe javne rasvjete na području općine Jablanica [KM] u periodu (2014-2019)
Izvor: Općina Jablanica

II. 1.7.4. Vodosnabdijevanje

Na teritoriji općine evidentan je potencijal vode za piće iz više poznatih izvora promjenjive izdašnosti u brdskim dijelovima i vrela poznatih pod nazivom "Komadinovo vrelo" i "Šanica" koja su osnova sadržaja vodovoda. Sva naselja u općini Jablanica pokrivena su pitkom vodom iz lokalnih vodovoda dužine 40 km, osim platoa Risovca koje je pretežno vikend naselje i koje se snabdjeva pretežno vodom iz čatrnja.

Vodoopskrba stanovništva i privrednih subjekata na teritoriji općine Jablanica vrši sa vrela "Komadinovo vrelo". Geografski položaj vrela prema gradu i okolnim naseljima je nepovoljan, te se opskrba vodom iz vrela vrši metodom pumpanja. Vodovodom sa izvorišta „Šanica“ napajanje vodom se vrši gravitacionim sitemom i to je projekat u koji je u proteklm godinama značajno izvršeno ulaganje i unaprijeđen sistem vodosnadbjevanja.

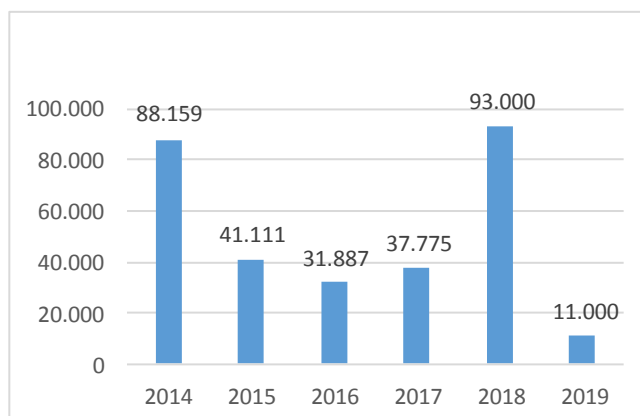
Vodosnabdijevanje seoskih područja vrši se iz lokalnih vodovoda koje su mještani sami gradili i istima gazduju. Zbog nedovoljne izdašnosti pojedinih kaptiranih vrela, dotrajalih cjevovoda, te nekontrolisane potrošnje javlja se problem sa nedostatkom vode u ljetnom periodu u nekim naseljenim mjestima. (Gornje Paprasko, Ravna-Košćan, Mrakovo, Rodići).

Vodom iz gradskog vodovoda preko cjevovoda u dužini cca 40 km u 2019. godini snadbijeva se ukupno 7750 potrošača što je za 1,89% manje u odnosu na 2013. godinu kada je bilo registrovano 7900 potrošača. Ovo smanjenje broja registrovanih korisnika je posljedica revizije dokumentacije i utvrđivanja stvarnog stanja broja priključaka na postojeću vodovodnu infrastrukturu.

Nivo investicija u vodovodnu mrežu u 2019. godini iznosio je 11.000 KM i radi se o najmanjem iznosu ulaganja u posmatranom periodu.

Nedostaci na vodovodnoj infrastrukturi vodovoda "Komadinovo vrelo" su u proteklom periodu otklonjeni strateškim intervencijama, što je u znatnoj mjeri riješilo probleme vodosnadbijevanja u općini Jablanica. Ovo je podrazumijevalo rekonstrukciju pumpnog postrojenja na Komadinovom vrelu. Poduzimane su aktivnosti na izgradnji vodozahvata u MZ Doljani i podružnici Gornje Paprasko II kao i na izgradnji vodovoda za naselje Košćan - MZ Glogošnica.

U periodu 2014-2019. godina strateškim intervencijama izvršena je rekonstrukcija preko 30 km glavnog razvoda vodovodnih instalacija za šta je utrošeno 363.880 KM iz Općinskog budžeta, pri čemu su postignuti efekti smanjenja gubitaka pitke vode. U 2018. godini izvršena rekonstrukcija gradskog vodovoda na lokalitetu uz sportsku dvoranu i izvršena zamjena jednog pumpnog agregata u pumnoj stanici Komadinovo vrelo. Kako bi se dodatno smanjili gubici vode u cjevovodima potrebno je izvršiti rekonstukciju sekundarne mreže kao i povećati svijest građana po pitanju ušteda pitke vode. Procenat naplate usluge vodosnadbjevanja je 100%, ali za vodu na vodovodima koje kontroliše i kojima upravlja Javno komunalno preduzeće.

Slika 35. Ulaganja u vodovodnu infrastrukturu na području općine Jablanica [KM]u periodu 2014-2019
Izvor: Općina Jablanica

U odnosu na vodovodnu mrežu i dalje su prisutna pojavljivanja oštećenja primarne vodovodne mreže (Donja Jablanica – Bazen). Također gubici vode su evidentirani i u drugim djelovima zbog dotrajalosti

mreže i divljih priključaka pri čemu korištenja vode za piće za poljoprivredu i industrijsku namjenu utiče na racionalizaciju potrošnje i može dovesti do nekvalitetnog snabdijevanja posebno u ljetnim uslovima. Zbog navedeno nužnim se pojavila potreba analiziranja problema i mogućih rješenja, prije svega na rješavanje problema u narednom periodu usmjereno na: Primarni glavni gradski vod Donja Jablanica-Bazen; Primarni vod Bazen – Donja Jablanica kojim bi se uvezali postojeći korisnici (Restorani, kamenjari i drugi poslovni subjekti), koji su trenutno direktno uvezani na glavni gradski vod; Polaganje kabla jezerske vode duž M-17 do Donje Jablanice, čime bi se poslovni subjekti povezali na jezersku vodu i znatno umanjili potrošnju vode za piće, s ciljem postizanja racionalizacije potrošnje; Rekonstruisanje postojeće mreže i izgradnje novu mrežu za potrebe buduće potrošnje lokaliteta Unis; Rekonstruisanje mreže jezerske vode za područje grada (Donji plato sa Gornjom Kolonijom) te naselja Lug, čime bi se izvršila racionalizacija potrošnje vode za piće, a pod povojnijim uslovima došlo do vode koja je druge namjene osim za piće.

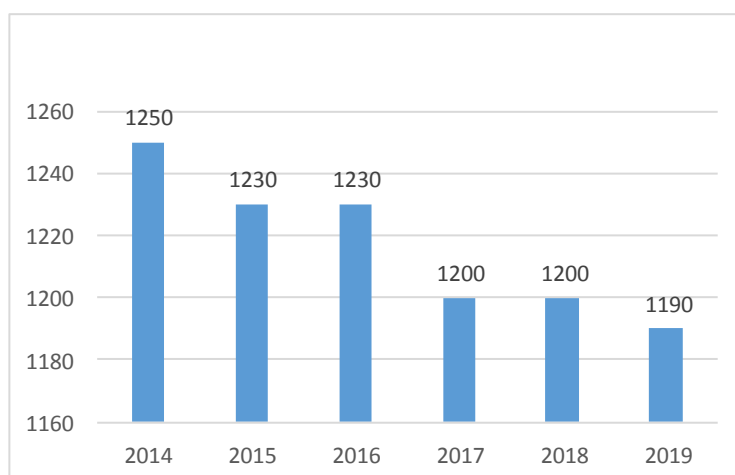
Potrebno je završiti vodovodnu mrežu u naselju Ostrožac od objekta Vile čime bi se završilo pitanje primarne mreže u Ostrošcu.

Također u cilju racionalizacije potrebno je gdje je god to moguće u postojećim, ali i novim vodovodima (Glogošnica, Glodnica...) izvesti razdvajanje seoskog i gradskog vodovoda, te isti polagati u trup puta da se izbjegne divlje priključivanje ili mješanje vode.

II. 1.7.5. Kanalizaciona infrastruktura

Pokrivenost kanalizacionom mrežom iz godine u godinu raste i najvećim dijelom se odnosi na kanalizacionu mrežu kojom je pokriveno gradsko područje i veća prigradska naselja (Jelačići, Ostrožac, Donje Paprasko, Glogošnica).

Prema procjenama nadležnih službi broj domaćinstava koja nisu priključena na javnu kanalizacionu mrežu, koja je na području općine Jablanica razvijena u dužini od 14 km, smanjen je u proteklom periodu sa 1250 domaćinstava koliko je zabilježeno 2014. godine, na 1190 domaćinstava u 2019. godini, ili za 4%. Iz navedenog se može zaključiti da je pokrivenost domaćinstava priključcima na kanalizacionu mrežu 71,4%. Stepennaplate usluga odvodnje otpadnih voda u 2019. godini iznosio je 100% i za 20% je veći u odnosu na 2014. godinu.

Slika 36. Broj domaćinstava koja nisu priključena na javnu kanalizacionu mrežu u periodu 2014-2019

Izvor: Javno komunalno preduzeće općine Jablanica

U sklopu rješavanja urbanističko-tehničkih uslova za izgradnju HE Grabovica razvijao se projekat rješavanja gradske kanalizacije, sa izgradnjom prečišćača.

Također započelo se sa projektom izgradnje seperatnog sistem sa razdvajanjem fekalne i oborinske kanalizacije. Izgrađeni su glavni kolektori u sjevernom, centralnom i južnom dijelu grada sa postrojenjima za prečišćavanje otpadnih voda na tri lokaliteta: Šljunkara, u krugu preduzeća Granit, te iza upravne zgrade HE Jablanica koji nisu stavljeni u funkciju. U izradi je projekat koji će dati odgovor na problem oko ispravnog funkcionisanja prečišćača "Šljunkara" koji pokriva sjeverni dio (Doljanka, Betonsko, Komune

Vejle, Baćina, Šljunkara). Model koji se nameće kao mogući je odvajanje oborinskih od fekalnih voda (separatni sistem).

Pokrivenost kanalizacionom mrežom prigradskih i seoskih naselja na području Općine Jablanica djelimično je riješena.

U okviru realizacije kapitalnih projekata po Sporazumu o rješavanju međusobnih odnosa u postupku izdavanja upotrebne dozvole za HE Jablanica sa JP "Elektroprivreda" BiH d.d. Sarajevo realizovani su projekti izgradnje kanalizacione mreže sa uređajima za prečišćavanje otpadnih voda u naseljima Ostrožac i Donje Paprasko. U naselju Ostrožac izgrađena je kanalizaciona mreža i instalirana dva uređaja za prečišćavanje otpadnih voda.

Naselje Glogošnica, ima izgrađenu kanalizacionu mrežu i uređaj za prečišćavanje otpadnih voda koji ima određenih problema sa upotrebom i nije u funkciji. U projektu sufinansiranja između Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede HNK i Općine Jablanica realizovane su dvije faze izgradnje kanalizacione mreže u naselju Baćina i Šljunkara, te izvršen priljučak kanalizacione mreže na prečistaču, koji se nalazi na lokalitetu Šljunkara.

Kanalizacioni sistem u naselju Ravna djelimično je riješen izgradnjom septičkih jama, čiju je izgradnju finansirala Općina Jablanica.

U ostalim nasljenim mjestima na području općine Jablanica još uvijek ne postoji bilo kakva kontrolisana kanalizaciona instalacija. Također, lokalitet Risovca, na kome se nalazi veliko vikend naselje još uvijek nema riješeno pitanje dispozicije i prečišćavanja otpadnih voda.

U smislu unapređenja kvaliteta komunalnih usluga i održivog upravljanja prirodnim resursima općina Jablanica sa svojim službama u periodu 2021-2022. godine planira odrediti tačnu lokaciju, izgraditi i pustiti u funkciju prečistač otpadnih voda na lokalitetu Muzej – Stadion, a u isto vrijeme potrebno je okončati radove i pustiti u pogon uređaj za prečišćavanje otpadnih voda u prigradskim naseljima Donje Paprasko, Ostrožac i Glogošnica, kao i izgradnju kanalizacionog sistema na Zlatama. U toku 2018 i 2019. godine izvođeni su zahvati na ovim planiranim aktivnostima.

Također, u cilju poštivanja važeće zakonske regulative potrebno je na dionicama gdje to nije izvedeno izvršiti razdvajanje oborinske i fekalne kanalizacije. Planiranju i izgradnji novih kanalizacionih instalacija potrebno je posvetiti dodatnu pažnju, a građevinsku i komunalnu inspekciju zadužiti za nadzor nad provođenjem ovih mjera. Ove mjere su preduslov za nesmetan rad prečistača otpadnih voda.

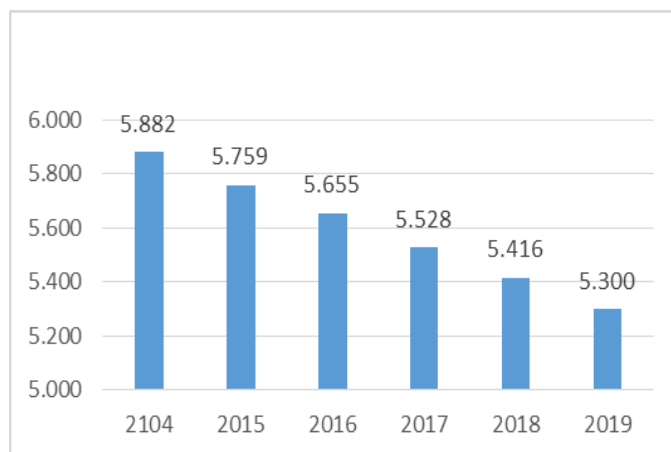
Nakon provedenih mjera izvršiti će se anketno istraživanje zadovoljstva korisnika komunalnih usluga.

Općina Jablanica konstantno ulaže u održavanje kanalizacione infrastrukture te je u periodu 2014-2019. godina iz Općinskog budžeta izdvojeno cca 355.000 KM, za potrebe održavanja i revitalizacije kanalizacione mreže. Visina ulaganja u izgradnju i održavanje kanalizacionog sistema na području Općine uveliko zavisi i od odobrenih sredstava sa kantonalnog nivoa vlasti.

II. 1.7.6. Groblja na području općine

Općina Jablanica zaključno sa 2019. godinom raspolaže sa 5.300 ukopnih mjesta i broj slobodnih ukopnih mjesta manji je za 9,91% u odnosu na 2014. godinu.

U cilju kvalitetnog obavljanja grobarske djelatnosti neophodna je izgradnja gradske mrtvačnice, koja bi zadovoljavala sve uslove propisane za tu vrstu objekta, te grobarsku djelatnost urediti pod nadzorom organa jedinice lokalne samouprave.

Slika 37. Broj slobodnih ukopnih mjesta na javnim grobljima na području općine Jablanica
Izvor: Općina Jablanica

II. 1.7.7. Stanje administrativnih usluga lokalne samouprave

Općina Jablanica je u sastavu Hercegovačko-neretvanskog kantona Federacije Bosne i Hercegovine sa područjem i granicama utvrđenim posebnim Zakonom. Radi zadovoljavanja zajedničkih potreba i interesa građana i njihovog neposrednog učešća u odlučivanju o lokalnim poslovima na području Općine je osnovano devet mjesnih zajednica u okviru kojih je obrazovano 43 podružnice.

Organi općine Jablanica su Općinsko vijeće kao organ odlučivanja u Općini Jablanica i Općinski načelnik kao izvršni organ općine Jablanica. Općinsko vijeće broji 19 vijećnika. Organom državne službe općine Jablanica rukovodi Općinski načelnik u skladu sa Zakonom, Statutom Općine i drugim propisima, putem općinskih službi za upravu i službi za obavljanje stručnih, tehničkih i drugih poslova općine Jablanica.

Politikom Općinskog vijeća, koja za cilj ima jačanje lokalne zajednice i stvaranje ambijenta za prosperitet Općine uveden je sistem upravljanja kvalitetom u organ državne službe općine Jablanica, čime se pridružujemo maloj grupi općina i javnih institucija u Bosni i Hercegovini koje su prepoznale potrebu usklađivanja svog poslovnog sistema sa zahtjevima međunarodnog standarda ISO 9001:2015. Općina Jablanica je dobila prestižni BFC SEE certifikat kao općina koja ispunjava međunarodne priznate uslove za povoljno poslovno okruženje. U sklopu razvoja izvršena je djelimična rekonstrukcija prostorija općine.

Unutrašnja organizacija je utvrđena Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta i uprava je organizovana kroz 6 službi kojima su pokrivenе nadležnosti Općine.

U vidu uspostavljenih usluga kroz projekat „Projekta upravne odgovornosti“ uspostavljen je Centar za pružanje usluga građanima - šalter sala kroz koju se obavlja najveći broj kontakata i pruženih usluga građanima. U smislu pružanja usluga nivo digitalne komunikacije i digitalnih sistema rada je na nivou prosjeka FBiH i predstavlja ključni prvac razvoja u pružanju usluga i postizanju veće efikasnosti.

U skladu sa odredbama implementiranog sistema upravljanja kvalitetom ISO9001:2015 općina Jablanica konstantno ulaže u stručno usavršavanje kadrova.

Na osnovu prethodno navedenih izdvajanja, u periodu 2014-2019. godina, godišnje je razne vidove obuke pohađalo 20-25 osoba. Neke osobe su učestovale i više puta na raznim vidovima obukama. Kada je riječ o obukama, tu se radi o obukama ADS-a, finansijskim obukama, obuka vatrogasaca i obuka koje su organizovale razne organizacije.

Realizacijom procesa stvaranja boljih uslova za rad organa državne službe kao najvažnije karike i preduslova za poboljšanje kvaliteta pruženih usluga, vidljivo je povećana efikasnost i efektivnost na svim nivoima Općinske uprave, što se posebno odrazilo na kontinuirano povećanje broja riješenih predmeta u toku godine. U odnosu na 2014. godinu broj predmeta se u 2019. godini povećao za 6,8%. Procenat riješenih predmeta u 2019. godini iznosi 97,91%.

Osim ISO Standarda, općina je tokom proteklog razvojnog perioda usvojila PPVI (Planiranje, Praćenje Vrednovanje i Izvještavanje) procedure vezane za implementaciju integrirane razvojne Strategije. U cilju jačanja funkcije upravljanja razvojem donešen je Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i u njemu su definisani svi poslovi koji se tiču upravljanja razvojem, od uspostave službe LER-a, koordiniranja rada, te definisanja službenika u ostalim službama koji rade dio poslova vezanih za strateško planiranje. JURA je uspostavljena kao dio Službe za lokalni ekonomski razvoj i investicije, finansije i trezor.

Općina je poboljšala kvalitet komuniciranja sa građanima kvalitetnim sadržajem zvanične web stranice (Sistem 48) putem koje ostvaruju transparentnost i pružaju osnovne informacije bitne za građane. Uzevši u obzir potrebu povećanja digitalizacije u narednom periodu se nameće potreba razvoja i uspostave servisa kojima se digitalizuju usluge i povećava efiksnost i ekonomičnost u radu uprave.

Većim angažovanjem članova savjeta Mjesnih zajednica, dobila bi se funkcionalnija administracija u jedinicama lokalne samouprave (JLS). U tu svrhu potrebno je izvršiti kako modernizaciju prostorija MZ tako i dodatnu edukaciju osoblja, te inicirati veće zanimanje građana za rad JLS i aktivnosti koje se provode u njima i putem njih. U cilju poboljšanja rada Mjesnih zajednica, Općina je uključena u realizaciju UNDP projekta „Jačanje mjesnih zajednica“, dok je s druge strane u 2017. godini Općina certificirana prema zahtjevima BFC certifikacije koji, između ostalog, zahtjevaju i povećanje efikasnosti rada povjerenika MZ.

Općina Jablanica je među prvima u BiH pristupila mreži “Zdravih gradova” i Savezu općina i gradova BiH kao jedinoj asocijaciji čiji je primarni cilj pomoć lokalnoj samoupravi u odnosu na više nivoe vlasti. Na inostranom planu općina Jablanica je uspostavila izvanrednu saradnju sa Komunom Vejle iz Danske, Općinom Paraćin i Indija iz Srbije, općinom Gevgelija iz Makedonije, Gradom Pazinom iz Hrvatske i gradom Bašiskele iz Republike Turske.

Zaključak za oblast javne infrastrukture i usluga

Stanje lokalne infrastrukture na području općine Jablanica je na zadovoljavajućem nivou. Općina Jablanica je u proteklm godinama uložila značajna finansijska sredstva u izgradnju i rekonstrukciju lokalnih i nekategorisanih puteva. Pored povećanja stepena saobraćajne povezanosti i modernizacije putnih komunikacija, investiranje u izgranj putnih komunikacija u rualnim područjima ima veliki značaj i za stvaranje preduslova za ostanak stanovništva na tim područjima, te pružanje mogućnosti za intenzivnije bavljenje poljoprivredom. Potrebno je nastaviti u narednom periodu asvaltiranje neasvaltiranih puteva, ali i redovnom investiranju u održavanje asvaltiranih puteva. Potrebno je u gradskom području i pojedinim prigradskim MZ-a obezbijediti siguran saobraćaj pješaka izgradnjom trotoara kao i razvoj saobraćaja u mirovanju sa uvedenim sistemom naplate parkiranja. Naručito je značajno poboljšavati cestovnu povezanost industrijskih zona i privrednih djelatnosti. Važno je blagovremeno planirati ovaj vid infrastrukture u kontekstu izgradnje Koridora 5c.

Razvoj digitalizacije nužno podrazumjeva poboljšanje javnih usluga što podrazumjeva uspostavu servisa koju poboljšavaju komuniciranje i dostupnost usluga korisnicima istih (pravna i fizička lica) i ujedno predstavljaju stvaranje što povoljnijeg ambijenta razvoja i investiranja.

Pokrivenost stanovništva pitkom vodom je skoro 100%. Značajniji problemi evidentni su u pokrivenosti stanovništva odvodnjom otpadnih voda, te je u narednom periodu neophodno planirati strateške intervencije koje bi omogućile veću pokrivenost općine kanalizacionim sistemima i na taj način zaštitili bogate vodne resurse kojima općina raspolaže. Opšte stanje komunalne infrastrukture i komunalnog preduzeća je zastarilo i potrebno je značajan fokus usmjeriti na uspostavu savremenih oblika infrastrukture, korištenja opreme i modela ostvarivanja komunalne privrede.

Općina je u prethodnom periodu ulagala u efikasnost javne rasvjete, te su planovi da se sa ovakvim strateškim intervencijama nastavi i dalje. Prilikom širenja mreže javne rasvjete neophodno je primjenjivati standarde energjijske efikasnosti i koristiti LED rasvjetu.

Stanje uređenja javnih površina, posebno u gradskom području nije na najvišem nivou te je neophodno, u cilju poboljšanja kvaliteta života, u narednom periodu strateške intervencije fokusirati na uređenje trgova i užih urbanih područja, obnovu fasada na javnim i privatnim objektima (prevashodno objekti kolektivnog stanovanja/zgrade sa ukupno 972 stana) korištenjem uspješnih modela finansiranja. Nužnim se pojavljuje uvođenje standarda izvođenja radova i ugradnje materijala (npr. granitni ivičnjaci, stepeništa kao jedan oblik brendiranja uređenja Jablanice).

Na području općine grobarska djelatnost nije regulirana na adekvatan način. Nedostaje objekat u kojem bi se ova djelatnost mogla adekvatno obavljati za sve tri konfesije (islamska, katolička i pravoslavna) na području općine Jablanica.

Efikasnost rada općinske administracije nalazi se na zavidnom nivou, naročito nakon uvođenja BFC certifikata i standardizacije rada općine u skladu sa zahtjevima ISO 9001 standarda. Potrebno ju je unaprijediti razvojem registara koji omogućuju efikasnost rada i kvalitet razvojnog djelovanja i planiranja. Proces digitalizacije i digitalnog oblika obrade i arhiviranja podataka je savremeni trend. Potrebno je nastaviti sa savremenim opremanjem objekta općine.

Sa aspekta obavljanja poslova uposlenika potrebno je uvesti projektno-orjentisano ostvarivanje ciljeva i okruženje koje podstiče inovativnost i adekvatno nagrađivanje inovacija uposlenika javne uprave. Nužnim se pojavljuje potreba uspostave sistema procjene kvaliteta rada i kriterija nagrađivanja. Istovremeno u ovom segmentu je potrebno povećavati sposobnosti za apsorpciju EU fondova.

U dijelu isporučivanja usluga potrebno je postepeno povećavati usluge „one stop shop“ modela i promovisati i pružati podršku lokalnim partnerstvima i javno-privatnim partnerstvima.

Potrebno je aktivnosti usmjeriti na postojeće oblike saradnje sa susjednim i drugim općinama, gradovima i subjektima posebno s aspekta izrade i realizacije strateških razvojnih planova. Uspostavljene saradnje, na bazi definisanih ciljeva, i u buduću treba podržavati i proširivati.

II.1.8. Stanje okoliša

II. 1.8.1. Kvalitet zraka

Na području općine Jablanica ne postoji stanica za praćenje kvaliteta zraka te nije moguće ocijeniti kvalitet zraka u Jablanici. Iako ne postoji mjerna stanica, procjena općinskog razvojnog tima je da ne postoji zagađenost vazduha u zimskom periodu, usljed prekomjernog loženja energenta niskog energetskeg kvaliteta.

Kao rješenje problema zagrijavanja domaćinstava na području grada i njegove bliže okoline bila bi izgradnja energane i toplifikacija grada, posebno kolektivnih stambenih objekata i stambenih kompleksa objedinjenih u zajedničku termoeenergetsku instalaciju izgrađenu prema važećim tehničkim standardima i ekološki prihvatljivim principima. Međutim, u proteklom periodu nije bilo intervencija koji tretiraju problem zagađenja zraka, a buduće intervencije bi se bazirale samo na utopljavanju objekata čime bi se postigla veća energetska efikasnost i smanjila emisija štetnih gasova u zrak. Toplifikacija grada se neće vršiti iz razloga što je procjena da građani ne žele da se priključe na toplovodni vod. Stoga je potrebno prvo uraditi studiju izvodljivosti, pa tek tada ocijeniti opravdanost ulaganja u ovaj vid infrastrukture.

II. 1.8.2. Upravljanje vodama

Kroz područje općine Jablanica protiču rijeke Neretva, Doljanka, Draganka, Bijeljanka, Šanica, Suhava. Općina Jablanica je 2016. godine izradila i usvojila Elaborat „Zaštita izvorišta Šanica“. Iste godine Općinsko vijeće Jablanica je usvojilo Odluku o zonama sanitarne zaštite i zaštitnim mjerama za izvorište „Šanica“ („Službeni glasnik Općine Jablanica“, broj 9/16). Odlukom su utvrđene granice sanitarne zaštite, zaštitne mjere, izvori i način finansiranja zaštitnih mjera za izvorište „Šanica“.

Iako ima ogroman potencijal razvoja turizma vezanog za ribolov, odnosno javna kupališta, Općina Jablanica nema evidentiranih propisno uređenih plaža, koje zadovoljavaju standarde „Plave zastave“ ili slične pravilnike kojima se gospodari plažama i obalnim područjem, čime se gube na desetine hiljada KM po pitanju koncesione naknade. Zbog kvaliteta i čistoće vode ovo područje kao i čitavo Grabovičko jezero je posebno atraktivno za uzgoj ribe, što potvrđuje veliki broj ribnjaka postavljenih na ovom potezu.

Voda kao hidropotencijal je maksimalno iskorištena samo na rijeci Neretvi i Doljanci, a neiskorišteni su ostali potencijali. Hidropotencijal na manjim rijekama i njegovo iskorištavanje proizvodi štetne uticaje na okoliš i ova vrsta korištenja potencijala rijeka u zadnjem periodu je značajno osporena čak i na nivou institucija. Štetni utjecaji na okoliš se prije svega ogleda u negativnom utjecaju na sistem zaštite životne sredine, očuvanje biodiverziteta i stabilnost ekosistema brdsko-planinskih područja. Kada govorimo o rijeci Doljanci istu karakteriše činjenica da je upisana u Registar prirodne baštine HNK i da u istoj obitava endemska vrsta pastrmke (glavatica). U smislu ekonomskih benefita od hidropotencijala u odnosu na budžet na području Općine značajni efekti se ostvaruju po osnovu HE Grabovica (cca 3.5 miliona godišnje), a u odnosu na koncesione naknade u koje spadaju i naknade vezane za mini HE godišnji prihod je na nivou 15.000,00 KM, obzirom da se isti dijeli sa HNK u omjeru 55% Općina-45% Kanton. Sa ekonomskog aspekta ovakve vrste privrednih aktivnosti predstavljaju oblike investicija koje dugoročno, po prestanku koncesije, prelaze u javno vlasništvo.

Tokom 2017. i 2018. godine privredni subjekt EKO-VAT d.d. Jablanica ostvario je koncesiono pravo korištenja rijeke Doljanke, izgradio minihidrocentralu MHE Zlate te započeo projekat izradnje MHE Pačići. U tom periodu u okviru vodotoka rijeke Doljanke planirana je izgradnja i treće MHE Kraje. Uzevši u obzir ekonomske koristi, utjecaje na okoliš, stav društva i institucija po pitanje mini HE ukazuje se potreba zauzimanja stava na nivou općine po ovom pitanju.

Što se tiče uređenja vodotoka stanje je zadovoljavajuće zahvaljujući činjenici da je u sklopu izgradnje HE Grabovica izvršeno značajno uređenje korita. U smislu onečišćenja vodotoka značajnu ulogu čini stanje nepotpune izgrađenosti kanalizacionih sistema i prečistača na području općine što se pojavljuje kao jedan od ključnih pravaca djelovanja koji doprinosi kvaliteti upravljanja vodama.

II. 1.8.3. Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem

Zemljište predstavlja najvrijedniji prirodni resurs, a poljoprivredno zemljište predstavlja opći društveni interes. Upotreba zemljišta na području općine pretežno je usmjerena na privrednu ili neku drugu tehničku upotrebu (izgradnja i proširenje naselja i infrastrukturnih objekata i sl.), a manji dio koristi se i u poljoprivredne svrhe.

Djelatnost eksploatacije sirovina u vidu površinskih kopova stvara određene negativne posljedice na zemljište i tlo. Potencijal nalazište pokriva 3.374,07 ha na lokalitetima Sovići, Findik, Tovarnica, Bukov pod, Crne Rivine. Negativan utjecaj ogleda se u destruktiji prirodnog tla (skidanje, odnošenje i premještanje) stijenskih i zemljišnih masa. Kopovi u periodu eksploatacije stvaraju privremena odlagališta jalovine i drugog otpada. Također eksploatacija stvara određeni negativni uticaj na tlo uključujući onečišćenje tla otpadnim vodama, otpadom mineralne sirovine, jalovinom, energentima, mazivima, te sabijanje tla teškom mehanizacijom. Eksploatacija podrazumjeva postupanje u skladu sa projektnom dokumentacijom i odobrenjima za eksploataciju, što konačno podrazumjeva rekultivaciju i revitalizaciju oštećenog zemljišta. Cijeneći sve efekte eksploatacija nužnim se pojavljuje stalna kontrola i nadzor postupanja po odobrenjima za eksploataciju.

Područje Jablanice nije jednolično poljoprivredno područje. Raznolikost se ogleda u klimi, nadmorskoj visini, reljefu terena, sastavu tla i upotrebnoj vrijednosti zemljišta, te se može reći da se poljoprivreda razvija u apsolutnoj heterogenosti. Klimatske i druge promjene utiču na povećanje upotrebe pesticida.

U poslijeratnom periodu u Općini dolazi do ekspanzije bespravne gradnje, uglavnom na lokalitetu Risovac (dijelom kroz uzurpaciju državnog zemljišta, te masovne promjene vlasništva na privatnom zemljištu, usitnjavanja parcela i promjene namjene zemljišta), gdje je izgrađeno preko 1300 bespravnih objekata koje je uglavnom pratila izgradnja infrastrukture (putevi, elektrifikacija ...).

U periodu 2014-2019 nije došlo do značajnih promjena kada je u pitanju korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem. Pored sanacije klizišta, koje je objašnjeno u poglavlju koje se odnosi na sigurnost građana, neophodno je putem pošumljavanja osigurati stabilnost tla posebno na lokalitetima koji su bili zahvaćeni požarima ili nelegalnom sječom šume.

Zemljište označeno kao minska polja neophodno je u narednom periodu deminirati zbog mogućnosti njegovog daljeg korištenja, kao i sprečavanja nastajanja posljedica opasnih po život i zdravlje stanovnika iako u porethodnom periodu nije bilo zabilježenih minskih incidenata. Informacije o sumnjivim površinama su detaljnije objašnjene u poglavlju koje se odnosi na sigurnost građana.

U pogledu površina označenih kao parkovske na području Općine Jablanica ima cca 96.000 m². Uređena parkovska površina je centralni gradski park i zelene površine lokalitet ispred HE skladišta i park HE, te lokalitet Muzej Bitka za ranjenike na Neretvi dok ostalo gradsko zelenilo čine manje uređene zelene površine ispred objekata kolektivnog stanovanja i nekih od objekata društvene infrastrukture i zaštitno gradsko zelenilo uz riječne obale i na zemljištu urbanog područja na kome, zbog većeg nagiba, nije moguća gradnja. Općina Jablanica izdvaja određena sredstva iz budžeta za održavanje i uređenje zelenih površina. U toku 2019. godine započet projekat Hortikulturalno uređenje gradskog parka i nastavljeno sa radovima na popločanju šetnica u parku.

II. 1.8.4. Korištenje, zaštita i upravljanje šumama

Šumama na teritoriju Općine Jablanica gazduje preduzeće "Šumarstvo srednje - neretvansko". U poslijeratnim godinama vršena je nekontrolisana sječa šumskog fonda, što je imalo za posljedicu evidentno stvaranje goleti. Egzaktni podaci o količini nekontrolisano posječenog šumskog fonda nisu dostupni. Međutim, pored nekontrolisane sječe šuma, šumski fond se uništava u požarima te je u većim požarima na otvorenom, koji su izbijali na teritoriju općine u periodu 2014-2019 uništeno je 321,9 ha šumskog fonda. Šume na prostoru općine pokrivaju 20.343 ha ili 68,65% ukupne teritorije. Državne šume su 84,65%, privatne 13,92% a u susvojini je 1,43% površine

Ne postoji zakon o šumama i to je osnovni problem, jer državne i kantonalne institucije nemaju zakonsku osnovu da snažnijim mehanizmima i intervencijama lica sa posebnim ovlaštenjima osiguraju preostalo šumsko dobro od krađe i neplanske sječe.

II. 1.8.5. Upravljanje otpadom

U općini je organizovanim prikupljanjem otpada u pokriveno 85% domaćinstava i 98% pravnih lica (2019. godina). U periodu pokrivenom predhodnom strategijom ostvareno je povećanje od 7% u pokrivenosti stanovništva organizovanim prikupljanjem komunalnog otpada kao rezultat mjera strateških intervencija. Broj korisnika odvoznje komunalnog otpada je 5700.

Na oko 50% teritorije pokrivene uslugom organizovanog odvoza otpada evidentan je problem nedovoljnog broja raspoloživih kontejnera u gradskoj jezgri, te potreba za većim brojem odvoza u toku sedmice. Trenutno se kruti otpad odvozi svaki dan sa glavne ulice, dok se iz ostalih dijelova općine otpad odvozi svaki drugi dan. Na području općine u 2019. godini je postavljeno 371 kontejner na 209 mjesta. Ukupno je 7.200 stanovnika pokriveno odvozom smeća i maksimalno se dnevno generiše 7 tona krutog otpada.

U cilju razvoja ove oblasti postavljeno je 10 zelenih otoka, a razvila se ideja je da se u užem gradskom području (gradska šetnica) postave podzemni kontejneri kako bi se popravio sam vizuelni identitet grada a samim tim smanjila bi se količina smeća kao i pojava neugodnih mirisa iz kontejnerskih mjesta, pri čemu je realizacija ove ideje u toku. Postojeći broj zelenih otoka za sada zadovoljava potrebe stanovništva.

Na području općine registrirano je i postojanje najmanje 20 „divljih“ deponija manjeg kapaciteta na kojima se odlaže kruti i komunalni otpad u čemu prednjače deponije na lokalitetu Šljunkare, odnosno nasip u industrijskoj zoni. Jednom godišnje se ukloni nekoliko divljih deponija, ali se zbog nesavjesnog odnosa građana prema okolini, uvijek ponovo javi jedan manji broj deponija, koji nikada ne prelazi broj od 20 malih divljih deponija krutog otpada. Količine uklonjenog otpada sa ovih deponija se procjenjuju na 1.000 m³. U 2018. godini izvršena sanacija divljih deponija u naselju Ravna i na lokalitetu Kovači u naselju Podbrežje. Na očišćenim lokacijama instalirani su kontejneri od 5 m³ i postavljene table upozorenja.

Općina Jablanica je izradila Plan upravljanja otpadom za period 2012-2017. godina, koji je istekao te ga je potrebno doraditi i uskladiti sa postojećim potrebama stanovništva i industrije općine Jablanica. Kroz projekat „Zajedničkim naporom za 5% manje otpada“ planira se izrada PUO za period do 2021.-2027. godina.

Gradska deponija komunalnog otpada u Bukova je otvorenog tipa i to je prostor koji ne zadovoljava minimalne uslove sanitarne deponije. Iz tih razloga, kao i zakonske regulative da se sve općinske/gradske deponije zatvore te da se odlaganje otpada vrši na regionalnim deponijama potrebno je izvršiti zatvaranje gradske deponije Bukova. Zatvaranje deponije podrazumjeva izgradnju ograde, zatrpavanje smeća materijalom, postavljanje sistema za otplinjavanje i sistema za odvođenje voda kao i stalni monitoring zatvorene deponije. Nakon zatvaranja deponije, kruti otpad bi se vozio na regionalnu deponiju Uborak – Mostar, koja je još uvijek u izgradnji, i kojom bi bio riješen problem odlaganja krutog otpada sa područja općine Jablanica. Dakle, potpuno rješenje prema stavu općine je regionalna deponija koja bi upravljala otpadom sa područja cijelog Hercegovačko-neretvanskog kantona.

Što se selekcije otpada tiče ista se samo djelimično vrši pri čemu se odvaja papir i papirna ambalaža, te se po osnovu selekcije prikupi 60 t papira na godišnjem nivou. Obzirom na dislociranost regionalne deponije nameće se prioritarna potreba nabavke specijalnog vozila za odvoz komunalnog otpada sa presom.

Na području općine Jablanica izgrađeno je reciklažno dvorište. Sa reciklažom se počelo 2012. godine, a kapacitet prese je 3 t/h. Reciklažno dvorište je isključivo u funkciji reciklaže papirnato otpada. Prihod od prodaje papira godišnje iznosi cca 14.000,00 KM.

Stepen naplate usluga odvoza i deponovanja komunalnog otpada na području općine Jablanice u 2019. godini iznosio je 100%.

Komunalne usluge pruža JKP „Jablanica“ što podrazumjeva pojedinačnu i zajedničku komunalnu potrošnju. Preduzeće u osnovi pruža komunalne usluge u vidu snadbijevanja vodom, upravljanje kanalizacionim sistemom, zbrinjavanje komunalnog otpada, održavanja objekata zajedničke komunalne potrošnje, održavanje rasvjete i druge poslove u skladu sa općinskim odlukama. Poslovanje preduzeća u ranijem periodu dovelo je do pravnog statusa koji podrazumjeva vođenje postupka stečaja koji nije okončan. Broj uposlenih prelazi 50 i poslovanje preduzeća je različito po godinama. Postupak stečaja utiče na razvoj djelovanja i poslovanja preduzeća, dodatno opremanje i poboljšanje usluga.

Kao poseban problem se nameće pitanje biološkog otpada ili mulja nastalog u procesu prečišćavanja otpadnih fekalnih voda. Mulj je složenog sastava i predstavlja mješavinu organskih i anorganskih tvari raspršenih u vodi, a može sadržavati i patogene mikroorganizme, parazite, viruse te brojne potencijalno toksične elemente i spojeve. Obrada i zbrinjavanje mulja je sastavni dio pročišćavanja otpadnih voda i u narednom periodu se nameće pitanje rješavanja ovog problema. Iz tog razloga, razvoj rješenja za pročišćavanje otpadnih voda mora uključivati rješenje za obradu i zbrinjavanje nastalog mulja. Pred općinom Jablanica se nameće određivanje odgovarajućeg rješenja i lokacije zbrinjavanja mulja.

II. 1.8.6. Biodiverzitet, prirodno naslijeđe

U cjelini posmatrano na općini je prisutna velika šarolikost u pogledu prirodne osnove. Raznovrsnost biodiverziteta (biljnog i životinjskog fonda) proizilazi iz njenog smještaja između dva klimatska tipa, umjerene vlažne kontinentalne klime i mediteranskog klimata.

Velika morfostrukturna raščlanjenost reljefa uvjetuje vertikalnu zonalnu promjenu biodiverziteta sa povećanjem nadmorske visine tako da su na teritoriji Općine Jablanica zastupljene izrazito planinske biljne vrste poput četinara, mahovina, lišajeva i pašnjaka na visokim planinama, sve do mediteranskih kultura: smokva, kivi i slično, na najnižim nadmorskim visinama. Općina Jablanica ima svoje specifičnosti u pogledu prirodnih bogatstava prije svega tla koje direktno utiče na vegetaciju.

Park prirode Blidinje obuhvaća područje planinskih masiva Čvrsnice, Čabulje i Vrana, a dijelom obuhvaća općinu Jablanica. Zbog svojih povoljnih geomorfoloških osobina i prekrasnih krajolika to je područje proglašeno parkom prirode. Područje Blidinje jedinstvena je prirodna pojava, koja sadrži mnoge endemske vrste biljnog i životinjskog svijeta, uz dosta izvora čiste, pitke vode. To područje je poznato kao i jedno od najbrojnijih staništa endemskog bora munike.

Općina Jablanica obiluje velikim bogatstvom prirodnog naslijeđa. Rješenjem zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture SR BiH, kao prirodne rijetkosti na području općine Jablanica proglašeni su: klisura Prenja – dolina neretve između planina Prenja i Čvrsnice, Hajdučka vrata – na planini Čvrsnici, Komadinovo vrelo – 7km južno od Jablanice.

Najznačajnije mjesto prirodnog naslijeđa zauzima daleko poznati gablo, čija eksploatacija i prerada ima skoro stogodišnju tradiciju u Jablanici, te mermerizirani dolomitični krečnjak, mangan, barit, gips i željezne rude (magnezit i hematit). Geološka ispitivanja nalazišta gipsa na području općine Jablanica započeta su krajem prošlog stoljeća, a nastavljena su u posljednjih nekoliko godina.

II. 1.8.7. Energetska efikasnost i obnovljivi izvori energije

U proteklom periodu na objektu JU OŠ Suljo Čilić i objektima 6 područnih škola, kao i na objektu JU Srednja škola, investirano je u mjere energijske efikasnosti, te su u tom smislu vršena utopljanja zgrada, zamjena dotrajale stolarije i rasvjetnih tijela, kao i zamjena izvora energije za zagrijavanje objekata, tako da se PO Ostrožac i JU Srednja škola zagrijavaju na pelet.

Pored navedenih objekata u periodu 2014 – 2019 godina provedene su mjere energijske efikasnosti i na objektu JU Dom zdravlja Jablanica. Trenutno su svi javni objektu utopljeni, izuzev objekta Muzeja „Bitka na Neretvi“, tri područne škole (navedene u poglavlju vezanom za obrazovanje), gradsko kino i RTV Jablanica.

U okviru interregionalnog projekta IRENE u užem urbano područje izvršena je zamjena postojećih rasvjetnih tijela javne rasvjete novim LED svjetiljkama. Izvršena je zamjena 217 rasvjetnih tijela. Također u toku 2018 i 2019. godine izvršena je ugradnja svjetiljki uz saobraćajnicu koja služi za službeni ulaz u Sportsku dvoranu i izvršena zamjena rasvjetnih tijela u dijelu ulice Suljo Čilić.

U pogledu ostalih obnovljivih izvora (vjetar, sunce) već duži period se nameće potreba izrade Studije o potencijalima i opravdanosti projekata izgradnje vjetro i solarnih elektrana.

Na području općine nisu razvijani modeli podrške provedbi mjera energetske efikasnosti privatnih objekata prevashodno kolektivnog stanovanja, što se u tom pogledu nameće kao pravac razvoja politika koji doprinose energetske efikasnosti i uređenju urbanih prostora.

Zaključak za stanje okoliša

Zaštita okoliša u predstojećem periodu je standard koji se stavlja u zadatak svim nivoima vlasti kao najširi oblik ostvarivanja razvojnih ciljeva. Potrebno je prevashodno u skladu sa nadležnostima podizati svijest o zaštiti i stvarati sistem stalne identifikacije, praćenja i stalnog informisanja o stanju.

Iako je odvoz krutog otpada na viskom nivou, neophodno je raditi na zatvaranju lokalne deponije i kapacitete u ovom sektoru usmjeriti na odvoz otpada na regionalnu deponiju u Mostaru. Zajedno sa saniranjem lokalne deponije neophodno je adresirati problem dvadesetak manjih divljih deponija, koje se u poravilu pojavljuju svake godine, i nakon što ih JKP ukloni. Zbog činjenice da se pitanje odlaganja otpada usmjerava kroz regionalnu deponiju nameće se potreba proširivanja kapaciteta selektiranja otpada kao modela kojim se povećava efikasnost i smanjuju troškovi. Potrebno je razvijati projektnu dokumentaciju rješavanja pitanja biološkog otpada ili mulja.

Komunalno preduzeće, u kontekstu širih razvojnih ciljeva u FBiH (Strategija razvoja FBiH 2021-2027), potrebno je restrukturirati u upravljanju vodoopskrbom, otpadnim vodama, krutim otpadom i drugi oblastima komunalne potrošnje. U općini Jablanica to podrazumjeva prije svega okončanje postupka stečaja, uvođenje korporativnog upravljanja i opremanje sredstvima za rad.

U centralnom gradskom jezgri neophodno je izgraditi 4 podzemna kontejnerska mjesta, čime će se dodatno unaprijediti zaštita okoliša i smanjiti nivo zagađenja krutim otpadom. Potrebno je razvijati mjere i projekte daljnjeg uređenja zelenih i parkovskih površina i korištenja istih. Projekti usmjereni na trendove modernizacije urbanih sredina zasigurno nameću potrebu razvijanja projekta u tom segmentu.

Energetska efikasnost javnih objekata nalazi se na visokom nivou i većina javnih objekata je utopljena izuzev tri područne škole, gradskog kina i RTV Jablanica. Javni objekat koji nije primjenio mjere energetske efikasnosti utopljanja objekta jeste zgrada Muzeja Bitka na Neretvi, ali je upitno da li bi se i mogle primjeniti adekvatne mjere jer je ovaj objekat kao ključni kulturno-historijski objekat pod zaštitom države. Zamjena rasvete energetske učinkovitijim oblicima je višestruko opravdana. Potrebno je podršku mjerama energetske efikasnosti usmjeravati i kroz energetske tranzicije prema privatnim objektima. Predlaže se predhodna izrada plana i potrebnih audita. Strategijom razvoja FBiH pred lokalne zajednice se stavlja potreba donošenja Akcionih planova održivog energetske i klimatskog razvoja.

Kada je u pitanju šumarska djelatnost, ne postoji zakon o šumama i to je osnovni problem, jer državne i kantonalne institucije nemaju zakonsku osnovu da snažnijim mehanizmima i intervencijama lica sa posebnim ovlaštenjima osiguraju preostalo šumsko dobro od krađe i neplanske sječe. Dodatni problem predstavljaju šumski požari koji su u proteklom periodu uništili 321,9 ha šume. Neophodno je graditi kapacitete civilne zaštite kao i konstantno podizati svijest stanovnika, a naročito turista o opasnosti paljenja vatre na otvorenom u ljetnom periodu.

II.1.9. Prostorno planska dokumentacija

Kako bi se ostvarili opći ciljevi prostornog uređenja koji obuhvataju razvoj uravnoteženog i policentričnog sistema gradova, zatim uspostavljanje novog odnosa između urbanih i seoskih/ruralnih područja, te osmišljeno upravljanje i očuvanje prirodne i kulturne baštine urađen je Prostorni plan Općine Jablanica 2016-2025. godine koji je izmjenjen u cilju rješavanja određenih problema u prostoru te kao takav usvojen kao Prostorni plan sa ugrađenim ciljanim izmjenama i dopunama Prostornog plana Općine Jablanica za period 2016-2025. godine.

Kao takav Prostorni plan najvećim dijelom pokriva period strateškog planiranja 2021-2027 i očekivati je da će proces planiranja, realizacije, monitoringa i izvještavanja strateških usmjerenja stvoriti određene podloge procesa razvoja budućeg prostorno-planske dokumentacije.

Prema Prostornom planu Općine Jablanica u sistemu naselja, Jablanica ostaje kao primarni centar – uže urbano područje Jablanice koja nosi sve funkcije centralnih sadržaja, a sekundarni centri Ostrožac, Glogošnica, Doljani i Donja Jablanica-Djevor poprimaju karakteristike mješovitih naselja.

Uz Prostorni plan Općine Jablanica kao razvojni plan, odnosno plan višeg reda, izrađen je Urbanistički plan Jablanica 2009.-2029. god. („Sl.glasnik općine Jablanica“ broj 2/10), zatim detaljni planovi Regulacioni plana „Risovac“ („Sl. glasnik općine Jablanica“ broj 5/10), Regulacioni plan „Gradski centar 1“ („Sl.glasnik općine Jablanica“, broj 2/16), Regulacioni plan „Gradski centar 2“ („Sl.glasnik općine Jablanica“ broj 5/18), Regulacioni plan Privredna zona „DOLJANI-BIJELI POTOK“ Jablanica („Sl.glasnik općine Jablanica“ broj 2/17). Početkom 2019. godine usvojen je Regulacioni plan Privredna zona „Jarišta 2“ a u toku je izrada i usvajanje Regulacioni plan Privredna zona „Donja Jablanica 2“. U 2018. godini izrađen i usvojen Regulacioni plan Centar 2. U skladu sa usvojenim regulacionim planovima vršeno je usaglašavanje postojećih detaljnih prostorno planskih dokumenata. Početkom 2019. godine donesena je odluka o pristupanju izradi plana-Regulacioni plan Gornja Kolonija/izrada plana u toku.

Kao prioritetan cilj općinske administracije nameće se izrada Regulacionog plana naseljenog mjesta Gornja Kolonija čime bi se postiglo da do 2023 godine 80% građevinskog zemljišta bude pokriveno prostorno – planskom dokumentacijom. Pored regulacionog plana naseljenog mjesta Gornja Kolonija, potrebno je do 2023. godine izraditi i usvojiti urbanistički plan naseljenog mjesta Ostrožac, čime bi se riješilo pitanje urbanizacije sekundarnih centara i dala polazna osnova planskom razvoju turizma na jezerima i rijeci Neretvi.

Radi smanjenja štetnog utjecaja na okoliš treba nastaviti provođenje odgovarajućih mjera prevencije i zaštite okoliša pogotovo sprečavanje nelegalne gradnje, neplanske sječe šume i formiranja divljih deponija kako bi smanjilo zagađenje vode, onečišćenje zraka, tj. emisija štetnih plinova, te druge štetne utjecaje na okoliš. Unapređenja u sektoru okoliša imaju značajnu funkciju u zaštiti prirodnog naslijeđa, zelenila i očuvanju biološkog diverziteta, kao i promoviranju proizvodnje i potrošnje u funkciji efikasnog korištenja resursa.

Trenutno se u administrativnim službama Općine nalazi oko 700 zahtjeva za legalizaciju bespravno izgrađenih objekata, od kojih većina datira iz 2006. godine, što ima i direktan uticaj na izradu i usklađivanje prostorno-planske dokumentacije sa stanjem na terenu, funkcionalnom iskorištenju prostora, izgradnjom neophodne infrastrukture, te aspektima sigurnosti korištenja prostora, pa samim time i objekata.

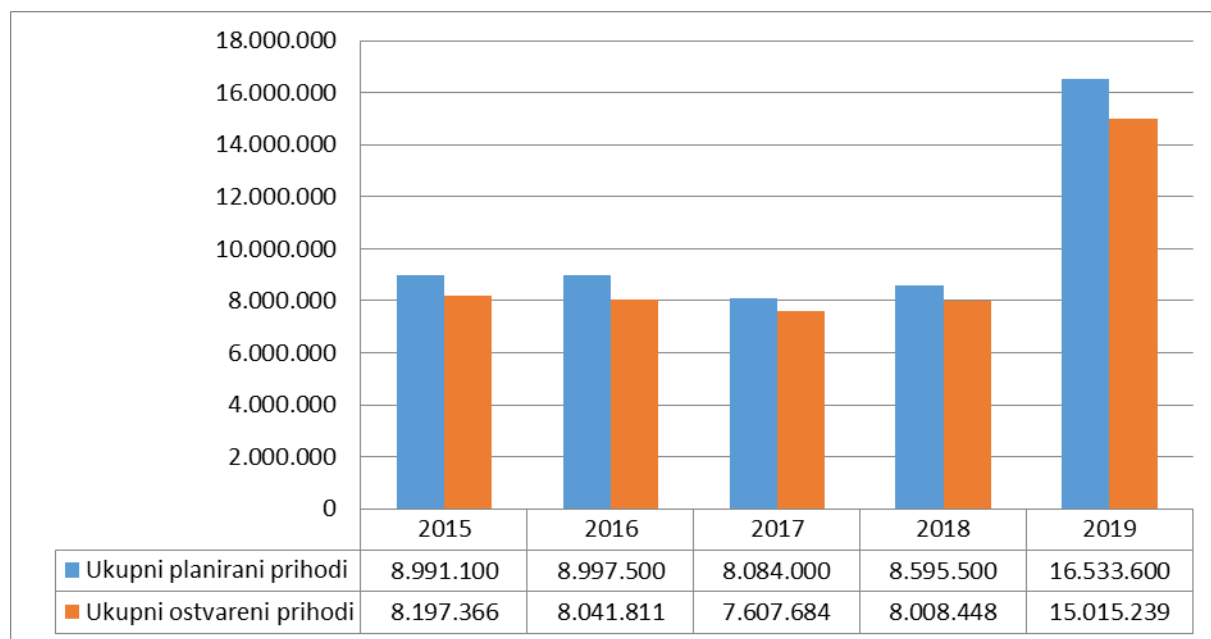
Zaključak za prostorno planiranje

Očigledno je da pitanja legalizacije bespravno izgrađenih objekata i drugi problemi u prostoru prevashodno zavise od ažurnosti prostorno planskih dokumenata višeg i nižeg ranga što znači da je okončanje ovog procesa jako bitno. U dijelu zahtjeva za legalizaciju na osnovu usvojene prostorno planske dokumentacije od ukupnog broja prethodno navedenih zahtjeva (748), riješeno je 380 zahtjeva za legalizaciju, odnosno 50,8%. Karakteristika prostorno planske dokumentacije jeste da u najvećem obimu vremenski obuhvata projicirani proces važenja Strategije razvoja općine Jablanica. Sa druge strane proces izrade i primjene Strategije ostavlja dovoljno prostora za eventualne intervencije unutar prostorno-planske dokumentacije i izradu nove.

II.1.10. Budžet

Prihodi budžeta Općine Jablanica u 2019. godini iznosili su 15.015.684 KM što je za 45,41% više u odnosu na 2015. godinu. Period 2015-2018. godina karakteriše gotovo jednak nivou ostvarenih prihoda u prosjeku cca 8 miliona KM. Značajno povećanje ostvarenih prihoda u 2019. godini je prije svega rezultat ostvarenih prihoda po osnovu kreditnog zaduženja (5.557.951 KM), kapitalnih transfera FBiH i HNK (805.000 KM), grantova od FBiH (250.000 KM) i povećanih prihoda po osnovu poreza (cca 420.000 KM).

Značajno povećanje Općinskog budžeta u 2019. godini se reflektiralo i na realizaciju sektorskih ciljeva koji su prvih pet godina Strategije samo djelimično ispunjeni zbog konstantnog nivou prihoda.

Slika 38. Prihodi Općinskog budžeta Jablanica u periodu 2015-2019. godina [KM]
Izvor: Općina Jablanica

U strukturi ukupnih prihoda budžeta za 2019. godinu, 17,15%, su porezni prihodi. U okviru poreznih prihoda, najveće učešće imaju prihodi od indirektnih poreza sa jedinstvenog računa i čine 48,85% poreznih prihoda.

Neporezni prihodi predstavljaju 32,26% budžeta općine Jablanica za 2019. godinu, od čega 91,75% pripada neporeznim prihodima od vlastitih djelatnosti.

Primitci u budžetu po osnovu tekućih grantova u 2019. godini su na nivou 6,64% i karakteriše ih veći nivo granta sa nivoa FBiH (u odnosu na 2018. godinu veći je za 91,85%). Primljeni kapitalni transferi sa viših nivou vlasti u 2019. godinu u strukturi budžeta učestvuju sa 5,36% i značajnije su prisutni u odnosu na predhodne godine kada nisu bili zastupljeni uopšte u strukturi budžeta.

Prihodi u budžetu po osnovu kapitalnih primitaka u 2019. godini su na nivou 38,57% i najvećim dijelom se odnose na prihode po osnovu zaduženja, što ukupno ovu stavku u budžetu čini značajno većom u odnosu na predhodnih pet godina.

Budžet u 2019. godini karakteriše značajno povećanje na pojedinim stavkama (kapitalni primici/kapitalni transferi) koje ne predstavljaju kontinuirani oblik ostvarenja prihoda u budžetu i za potrebe ove analize nužnim se nameće obrada podataka prihoda u predhodnim godinama kada je nivo prihoda u strukturi gotovo identičan i prati jednake trendove.

U odnosu na 2019. godinu struktura ukupnih prihoda budžeta za 2018. godinu je slijedeća. Porezni prihodi su 26,73%, pri čemu najveće učešće imaju prihodi od indirektnih poreza sa jedinstvenog računa i čine 54,27% poreznih prihoda. Neporezni prihodi predstavljaju 63,04% budžeta općine Jablanica, od čega

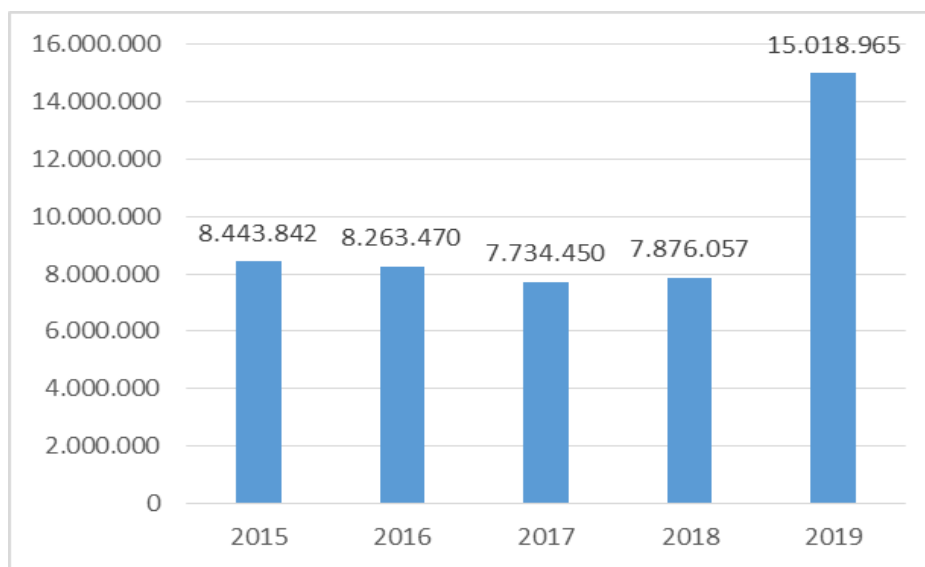
92,21% pripada neporeznim prihodima od vlastitih djelatnosti. Primitci u budžetu po osnovu tekućih grantova u 2018. godini su na nivou od 8,70% i uglavnom se odnose na tekuće transfere od HNK. Prihodi u budžetu po osnovu kapitalnih primitaka u 2018. godini su neznatni i u strukturi budžeta učestvuju sa 1,52%.

Kroz posmatrani period uočava se konstantan nivo ostvarenje prihoda u ukupnom iznosu uključujući i strukturu budžeta, izuzev 2019. godine koju je dominantno obilježilo zaduženje od finansijskih institucija i kapitalni transferi sa viših nivoa vlasti. Prihodi od vlastitih djelatnosti, gdje je dominantan prihod od naknade za korištenje HE objekata, su u periodu 2015-2019. godina prosječno na nivou 3.500.000 KM. Specifičnost u 2019. godini omogućila je značajnije ostvarenje strateških ciljeva i značajno će utjecati na finansijske projekcije u narednom periodu.

Budžetska potrošnja (rashodi) u 2019. godini je iznosila 15.018.965 KM i u odnosu na 2015. godinu je veća za 43,78% od čega se povećanje najvećim dijelom usmjerilo na kapitalne izdatke usmjerene na prioritetne strateške projekte. Period 2015-2018. godine u smislu rashoda karakteriše pad zaključno sa 2017. godinom i blagi rast u 2018. godini. Može se zaključiti da period 2015-2018 karakteriše približno jednak nivo potrošnje i približno jednaka struktura potrošnje.

U 2018. godini struktura rashoda je ostvarena na način da 34,69% čine tekući izdaci, 37,68% čine tekući transferi, kapitalni transferi čine 20,94%, budžetska stavka označena kao projekti iz integralne strategije čini 10,29%, dok ostali izdaci čine 6,69% u koje se ubraja i otplata po osnovu zaduženja koje je na nivou 210.475 KM. Bitno je napomenuti da je struktura budžeta označena na način da se rashodi za projekte iz integralne strategije, pored tako nazvanog koda, u strukturi u najvećem obimu pojavljuju i kroz kapitalne transfere.

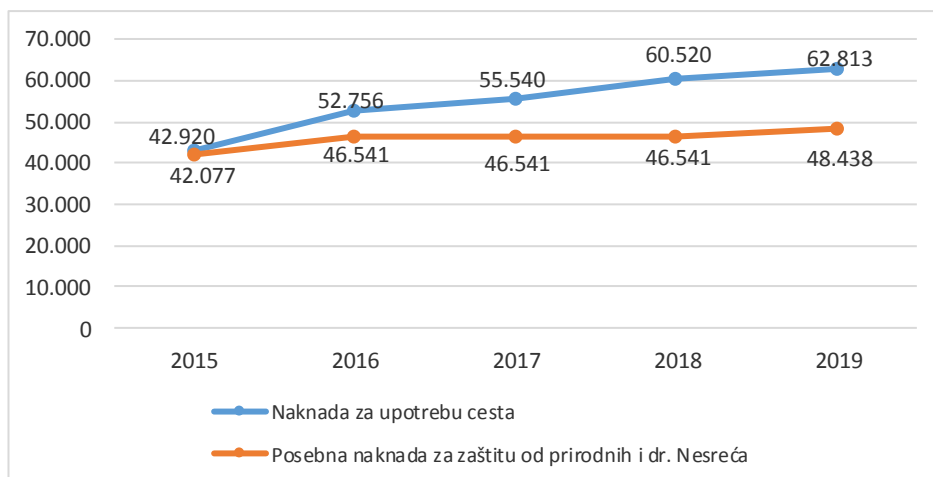
Naprijed pomenuto povećanje rashoda u 2019. godini u strukturi rashoda odnosi se na kapitalne transfere koji su u odnosu na 2018. godinu veći za 537,95% i usmjereni su u kapitalne strateške projekte.

Slika 39. Rashodi Općinskog budžeta Jablanica u periodu 2015-2019. godina [KM]

Izvor: Općina Jablanica

Namjenski prihodi Općinskog budžeta bilježe konstantan porast tako da sa 84.977 KM u 2015. godini bilježimo porast na 111.251 KM u 2019. godini, što je porast za 23,62%. Također u porastu su prihodi od indirektnih poreza koji pripadaju direkcijama za puteve.

Slika 40. Namjenski prihodi općine Jablanica i svrha prihoda [KM] u periodu 2015-2019

Izvor: Općina Jablanica

U periodu 2014-2019. godine, za implementaciju Strategije 2014-2023 (revidirana) se ukupno izdvojilo 23.706.103,75 KM iz budžetskih i eksternih izvora, i to prosječno 3.951.017,29 KM godišnje. Iz budžeta je izdvojeno ukupno 11.333.506 KM, godišnje u prosjeku 1.888.917,66 KM, a iz eksternih izvora 12.372.597,75 KM, prosječno 2.062.099,62 KM. Najveći nivo utrošenih sredstava u periodu implementacije odnosi se na 2019. godinu u kojoj je utrošeno 8.750.369,75 KM.

Od ukupno Strategijom planiranih sredstava od 34.289.834 KM (utrošeno u periodu 2014-2019. godina ukupno 14.955.734 KM + planirana sredstva kroz revidiranje Strategije u iznosu od 19.334.100 KM), tokom perioda 2014.-2019. godine realizirano je 69,13%. Struktura planiranih sredstava je predviđala finansiranje od 60,81% iz budžeta i finansiranje iz eksternih izvora od 39,19%. Usljed manje realizacije sredstava iz budžeta te zbog vanrednog priliva iz donatorskih sredstava i kreditnog zaduženja tokom perioda 2014-2019, struktura realiziranih sredstava je značajno izmjenjena u odnosu na inicijalni plan, gdje je 52,19% ostvareno iz vanjskih izvora a 47,81% iz budžeta.

Kada je riječ o strukturi finansiranja po sektorima razvoja, sektorskim planovima implementacije izvorno je bilo predviđeno da se za sektor ekonomskog razvoja izdvoji 22,39%, za društveni sektor 34,94% a za sektor zaštite životne sredine 42,67%. U strukturi utrošenih sredstava od 23.706.10,75 KM za ekonomski sektor je izdvojeno 53,73%, za sektor društvenog razvoja 29,56% te za sektor zaštite životne sredine 16,71%.

Prognoza finansiranja razvojne strategije za period 2021-2027. godine nužno se bazira na postojeće trendove izdvajanja sredstava 2014-2019. godina, činjenicu da je u toku 2019. godine došlo do povećanja zaduženja za realizaciju kapitalnih projekata, efekte pandemije COVID-19 i projekcije DOB-a za period 2021-2023. godinu.

U ovom trenutku glavina svih aktivnosti Organa uprave je usmjerena na stabilizaciju stanja koje je nažalost poljuljano globalnom pandemijom COVID-19. Projekcije za srednjoročni period 2021-2023. godina prate pretpostavku o postepenom oporavku ekonomije i pozitivnim kretanjima ključnih makroekonomskih parametara, ali je njihov nivo, zbog oslabljene baze, znatno skromniji u odnosu na visok historijski trend bilježen kontinuirano u zadnjih nekoliko godina.

U pogledu projekcije DOB-a općine Jablanica za 2021-2023. godinu, za kapitalne projekte i ostale investicione i strateški značajne projekte okvirno je predviđeno 1.700.000 KM godišnje.

Procjene su da se ovaj nivo izdvajanja iz budžeta za implementaciju strateških projekata neće značajnije mijenjati u narednom trogodišnjem periodu dok se u periodu nakon toga očekuje blago povećanje kao rezultat prognoza oporavka. Ukupno, za period od sedam godina 2021-2027 godina, predviđa se da će za realizaciju projekata iz strategije razvoja općina moći izdvojiti 13.900.000 KM dok bi se iz eksternih sredstava (viši nivoi vlasti, javna preduzeća, donatori i sl.) mogao namaći iznos sredstava od 13.100.000 KM. Od predviđenih sredstava za implementaciju projekata sredstava bi se uložila u implementaciju projekata is ekonomskog sektora (cca. 7.950.000 KM), zatim sektora životne sredine (cca. 10.650.000 KM) i na kraju sektora društvenoga razvoja (cca. 8.400.000 KM).

Za servisiranje kreditnih obaveza u narednih 7 godina će biti potrebno godišnje izdvajati oko 764.585,00 KM. U pogledu ostalih mogućih finansijskih obaveza koje mogu uticati na mogućnosti finansiranja razvojne strategije najviši rizik se odnosi na smanjenje prihoda hidroakumulacija.

	Banka	Namjena kredita	Glavnica	Kamata	dužina otplate/ godine	godišnji iznos
1	Razvojna banka FBiH	Izgradnja vodovoda Lug	161.070,94 USD	29.898,79 USD	30	7.155,58 USD
2	Razvojna banka FBiH	Izgradnja višenamjenske hale i izgradnja pomoćnog igrališta	2.500.000,00 KM	378.075,79 KM	10	305.982,12 KM
3	Razvojna banka FBiH	Kupovina nekretnina "Granit" d.d. u stečaju Jablanica	4.300.000,00 KM	650.273,10 KM	12	447.537,03 KM

Tabela 13. Pregled kreditnog zaduženja Općine Jablanica
Izvor: Općina Jablanica

Zaključak za budžet

Općina Jablanica je likvidna kada je u pitanju budžet. Najznačajniji vlastiti prihod općina ostvaruje putem naknade od JP EP na ime koncesije za korištenje hidropotencijala, stim što taj iznos ima trend umanjenja. Ukupne obaveze po osnovu kreditnog zaduženja od 764.585,00 KM godišnje stvaraju efekat na nivo sredstava za implementaciju strateških ciljeva u nerednom periodu. Efekti pandemije COVID-19 stvaraju jak utjecaj na nivou raspoloživih sredstava, naročito u prvim projekiranim godinama implementacije prilagođene strategije. Sve navedeno ukazuje na činjenicu da će se iz budžeta općine u narednom periodu za implementaciju strategije moći prosječno izdvajati oko 1.700.000 godišnje, dok se iz eksternih izvora finansiranja planira osigurati približno isti iznos. Obzirom da strategije pokriva period 2021-2027 očekivati je da se poveća dostupnost sredstava iz procesa evropskih integracija što iziskuje povećanje kapaciteta i osposobljenosti u privlačenju sredstava iz tih izvora, naročito u drugoj polovini perioda implementacije. Generalno u početnim godinama implementacije ukupni raspoloživi iznosi za implementaciju su niži.

II.2. Strateško fokusiranje

SWOT analiza predstavlja most između sadašnjeg stanja, koje je utvrđeno analizom, i željenog budućeg stanja koje se definiše strateškim planom razvoja. Ovaj koncept nam daje sistematsku analizu prijetnji i prilika kao i njihovo usaglašavanje sa jakim i slabim stranama općine. SWOT analiza obezbjeđuje informacije korisne za usklađivanje općinskih kapaciteta i sposobnosti sa okruženjem u kojem općina djeluje.

U odnosu na projicirani strateški period 2014-2018 i (revidirani) 2019-2023. godine, SWOT analiza ukazuje na određene promjene prije svega u odnosu na snage, slabosti, prilike i prijetnje. Razlog tome su: dobijanje BFC sertifikata, izgrađenost vodovodne, kulturne i sportsko-rekreativne te privredne infrastrukture, uspostavljanje trenda povećanja broja ukupno zaposlenih, pad broja zaposlenih u industriji obrade kamena, smanjenje ukupnog broja nezaposlenih, pojava i izuzetno negativni efekti pandemije, izrada Okvira ciljeva održivog razvoja za BiH, izrada strateških usmjerenja na višim nivoima (kantonalnom i FBiH) itd.

Slijedi detaljan pregled SWOT analize.

II. 2.1. SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Raskrsnica magistralnih cestovnih puteva prema sjeveru, zapadu i jugu (tzv. jablanički Y) ➤ Blizina priključka na budući koridor Vc ➤ Dostupnost željezničkog saobraćaja (Talgo prevoz putnika) i aerodroma Mostar i Sarajevo ➤ Blizina turističkih destinacija u regionu (Via Dinarica, Mostar) ➤ Očuvane i raznolike prirodne ljepote, bogato kulturno-istorijsko naslijeđe, potencijali vodnih resursa, atraktivnost planina Prenj i Čvrstica ➤ Izgrađen imidž općine Jablanica kroz: <ul style="list-style-type: none"> Kulturno historijsko naslijeđe-Muzej „Bitka za ranjenike na Neretvi” Proizvodnju i preradu arhitektonsko-građevinskog Kamena gabro (industrija Granita) Proizvodnju električne energije (Hidroelektre na Neretvi) Tradicionalno jelo -„Jablanička jagnjetina s ražnja” ➤ Uspostavljena saradnja sa drugim općinama u zemlji i inostranstvu ➤ Dostupni prirodni resursi (AGkamen: granit-gabro i metamorfozirani krečnjak, gips, magnetitna željezna ruda, šljunak, hidropotencijal, šume, pašnjaci, sunce, pitka voda, nezagađeno tlo) ➤ Postojanje iskustava u oblasti eksploatacije i obrade kamena ➤ Pozitivan trend razvoja industrijskih zona i objekata za privredne djelatnosti ➤ Uspostavljen trend povećanja opšte zaposlenosti i trend smanjenja nezaposlenosti ➤ Značajan potencijal dijaspore ➤ Zadovoljavajući nivo urbanizacije užeg gradskog područja (dostupnost priključenja na instalacije, uređene parkovske površine, uređeni trotoari.) ➤ Značajan obim pripremljene prostorno planske dokumentacije i pokrenute procedure usvajanja ➤ Općina certificirana u skladu sa ISO 9001 i BFC SEE 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nepovoljni demografski trendovi (negativan prirodni priraštaj i povećanje starosti stanovništva) ➤ Visoka stopa nezaposlenosti, rad na crno, siva ekonomija ➤ Negativni efekti pandemije Covid 19 ➤ Neiskorištenost potencijala dijaspore ➤ Nivo kreditne zaduženosti općine ➤ Trend smanjenja broja zaposlenih u sektoru prerade kamena ➤ Nedovoljno usklađena obrazovna ponuda sa potrebama tržišta rada. ➤ Smanjenje broja učenika u osnovnim i srednjim školama ➤ Nizak nivo inovacija u procesima razvoja ➤ Nedovoljan stepen digitalnih vještina stanovništva ➤ Nedovoljno razvijena poslovna infrastruktura (neizgrađenost dovoljnog broja poslovnih zona) ➤ Nedovoljno iskorišteni prirodno-historijski potencijali, posebno turistički potencijali Muzeja Bitka na Neretvi; ➤ Nedovoljan broj parking mjesta, neuređena naplata parkinga ➤ Nedovršena kanalizaciona mreža fekalnih i oborinskih voda u mjesnim zajednicama, ➤ Nedovršeni prečistači otpadnih voda, ➤ Mala dostupnost zemljišta za gradnju, nepostojanje katastra podzemnih instalacija, ➤ Bespravna gradnja u užem gradskom području i uz obalu Jablaničkog jezera ➤ Slabo razvijena poduzetnička svijest i obučenost poduzetništva ➤ Mala sposobnost privrede da apsorbira novu radnu snagu ➤ Nerazvijen sistem integralnog upravljanja otpadom i svijest građana o potrebi očuvanja i zaštite okoliša: nema sanitarne deponije, nema selektiranja i reciklaže otpada, brojne divlje deponije, nedovoljna edukacija građana ➤ Nedovoljno razvijeni kapaciteti NVO i općinske administracije za namicanje sredstava i privlačenje

<p>zahtjevima</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Povoljan omjer sredstava općinskog budžeta u odnosu na broj stanovnika ➤ Izgrađeno partnerstvo između javnog i privatnog sektora i podrška općine Jablanica razvoju malog i srednjeg biznisa (stimulacije od strane općine) ➤ Brojnost i aktivizam udruženja i uključenost civilnog sektora u izradu strateških planova ➤ Imidž sportskog grada ➤ Izgrađena sportska dvorana ➤ Rekonstruisana kino sala ➤ Urađena predstudija za pakovanje pitke vode ➤ Potencijali proizvodnje el. energije iz održivih izvora ➤ Značajna podrška Općine Jablanica u stipendiranju đaka i studenata, volontera i pripravnika ➤ Visoka pokrivenost stanovništva odvozom krutog otpada ➤ Postojanje reciklažnog dvorišta ➤ Visoka pokrivenost stanovništva pitkom vodom ➤ Uređene zelene površine 	<p>investicija</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Neadekvatan pristup školama za djecu sa posebnim potrebama ➤ Nedovoljno razvijeni kulturni sadržaji za mlade ➤ Nedovoljno razvijeno inkuzivno obrazovanje ➤ Nepostojanje Centra za psihološko savjetovanje i inkluzivnu praksu pri Centru za socijalni rad ➤ Nedovoljno izgrađeni kapaciteti CZ (nedostatak Vatrogasnog doma, nedovoljna popunjenost struktura CZ, ne postojanje planova evakuacije u javnim ustanovama) ➤ Neuređena grobarska djelatnost ➤ Neuređenost centralnog trga ➤ Nepostojanje utvrđenih standarda gradnje javne infrastrukture ➤ Nedovoljno ulaganja u mjere energetske efikasnosti i energetske tranzicije.
--	--

PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Investicije u izgradnju koridora V c i priključka za Jablanicu brzom cestom ➤ Povećan interes za turističkim proizvodima (zimski, rekreativni, planinski, lovni, ruralni itd.) ➤ Učešće u regionalnim projektima od zajedničkog interesa u oblasti turizma ➤ Proizvodnja eko hrane i trendovi u certificiranju organske proizvodnje ➤ Pобољшanje privredne i sve druge saradnje sa bratskim općinama ➤ Uključenje u Programe i potpore državnih, entitetskih i kantonalnih institucija ➤ Uključivanje jablaničana iz dijaspeore u razvojne projekte ➤ Regionalno povezivanje na infrastrukturnim i projektima zaštite okoliša ➤ Digitalizacija društva 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Politička nestabilnost u zemlji i regiji (ustavno uređenje zemlje, nesinhronizirani zakoni, nepovoljan politički ambijent, otvorena pitanja BiH i susjednih država) ➤ Nedovoljno stimulativan pravni i finansijski okvir u BiH odvraća strane ulagače (nesigurnost za investitora) ➤ Neadekvatna zastupljenost općine u projektima strateškog razvoja Kantona, Regije i Federacije u oblasti poduzetništva, turizma, poljoprivrede, ekologije ➤ Nestabilnost cijena poljoprivrednih proizvoda i nezaštićenost ➤ Nedovoljna pomoć viših nivoa vlasti općini u stvaranju uslova za obnovu i održivi povratak stanovništva ➤ Kratkoročni i dugoročni efekti pandemije ➤ Postojanje minskih polja na području općine ➤ Neadekvatno organizovan odgovor Države na prirodne i druge nesreće ➤ Ekstremne vremenske prilike koje dovode do požara, poplava i klizišta ➤ Neregulisana eksploatacija kamena ➤ Nepostojanje kategorizacije turističkih objekata ➤ Nepovoljna bonitetna karta zemljišta ➤ Nedovoljan angažman fonda za zaštitu okoliša FBiH ➤ Neprovođenje privatizacije firme Granit ili ne iznalaženje strateškog partnera

II. 2.2. Strateški fokusi

Iz nalaza SWOT analize, baziranoj na socio-ekonomskoj analizi te zaključcima i preporukama evaluacije strategije razvoja općine, uočava se aktuelnost utvrđenih fokusa. U odnosu na predhodni period strateški fokus koji je usljed implementacije BFC i ISO 9001 unaprijedio efikasnost administracije značajnije usmjerava općinu na razvoj turističkih potencijala i poljoprivrede u funkciji razvoja turizma. Specifičnost predstavlja pojava posljedica efekata pandemije i utjecaja na inpute razvojnog ulaganja i ostvarivanja ciljeva.

Strateški fokus br. 1: Iskoristiti dostupnost postojećih resursa mineralnih ruda i kamena i staviti ih u funkciju razvoja proizvodnog i prerađivačkog sektora i MSP.

Fokusirati se na poboljšanje uslova za investiranje u lokalnu privredu, i to u sektoru eksploatacije i prerade kamena i povećanje obima proizvodnje finalnih proizvoda od kamena, te procijeniti opravdanost uvođenja novih proizvoda, poput kamene vune. Potrebno je iskoristiti postojeće potencijale za poboljšanje poslovnog okruženja i staviti u funkciju poslovne zone za koju su donesene odluke Općinskog vijeća i u kojima je vršeno ulaganje. Uzevši u obzir stepen neuređenosti prostora označenih kao industrijske zone taj potencijal je potrebno iskoristiti u narednom periodu ulaganjem i razvojem i drugih oblika proizvodnog i prerađivačkog djelovanja. Potrebno je aktivirati COK (Centar za obradu kamena) i učiniti više na promociji za pohađanje stručnog obrazovanja kroz poticaje i stipendije.

Obezbjeđivanjem investicija (domaćih, stranih i dijaspora), posebno u sektoru malih i srednjih preduzeća i obrta, došlo bi do diverzifikacije lokalne privrede i razvoja poduzetništva. Kao rezultat ovih aktivnosti došlo bi do većeg interesiranja nezaposlenih za osposobljavanje i usavršavanje u zanatskim poslovima, čime bi se direktno uticalo na prilagođavanje obrazovne ponude i usklađivanje sistema obrazovanja sa potrebama lokalnog tržišta rada. Također je potrebno potaknuti mlade da se osposobljavaju za poslove u privrednim sektorima gdje je evidentan deficit kvalitetne radne snage (eksploatacija i prerada kamena) te osmisli mjerne podrške MSP u ovom sektoru kako bi preduzeća bila konkurentnija na tržištu rada i na taj način uticali na poboljšanje uslova rada, odnosno visine plaće. U okviru ovog fokusa kao noviji pristup se pojavljuje potreba povećanja dostupnih resursa digitaliziranosti i razvoja inovacija u funkciji proizvodnog i prerađivačkog sektora.

Strateški fokus br. 2: Iskoristiti prirodne i poljoprivredne potencijale i razvijati turističku ponudu, posebno u sektoru uslužnih djelatnosti i agroturizma.

Nalazi revizije socio-ekonomske i SWOT analize upućuju na potencijale općine Jablanica koji leže u resursu netaknute prirode, (planinarski i izletnički turizam) i poljoprivrednoj proizvodnji koju je potrebno staviti u funkciju razvoja agroturizma i jačanja sektora uslužnih djelatnosti.

Jablanica bi u turizmu trebalo da računa na različite proizvode, izvedene iz bogate resursne osnove i strukture atrakcija, s ciljem da turizam zapošljava tokom cijele godine, a što se može postići vraćanjem u prijeratnu funkciju kompleksa Bitke za ranjenike na Neretvi, oživljavanjem turističkih destinacija na jezeru i planinama u ljetnom periodu, razvojem zimskog turizma i poboljšavanjem usluga i gastro ponude jablaničkih restorana i seoskih gazdinstava. Kao doprinos ukupnom okruženju turizma kroz različite mjere potrebno je uređivati i unaprijeđivati urbani sadržaj i infrastrukturu.

Potrebno je iskoristiti poljoprivredne potencijale u oblasti, voćarstva (jagodičasto i bobičasto voće), i proizvodnje povrća u zaštićenom prostoru. Poljoprivreda može obezbjeđiti značajne resurse za dalji razvoj ugostiteljsko-uslužnog sektora te služiti kao osnova za razvoj agroturizma. Poljoprivredi je neophodna podrška radi pokretanja niza servisnih kapaciteta, kao što su otkupni, skladišni kapaciteti i prerađivački koji bi se mogli nalaziti u okviru budućih poslovnih zona.

Potrebno je utvrditi sve potencijale održivih izvora proizvodnje električne energije i djelovati u tom pravcu.

Strateški fokus br. 3: Unaprijediti sigurnost i kvalitetu života, rada i odmora građana s ciljem razvoja Jablanice kao mjesta ugodnog življenja.

Potrebno je u narednom periodu iskoristiti veliki broj aktivnih omladinskih organizacija i kulturu omladinskog aktivizma i volonterizma, te u saradnji sa njima poboljšati kvalitet kulturnih, rekreativnih i sportskih sadržaja, a u okviru budžetskih sredstava planirati podršku mladim bračnim parovima i porodicama sa djecom. U korelaciji sa drugim strateškim fokusom potrebno je razvijati modele socijalnog poduzetništva.

Potrebno je izgraditi kapacitete te smanjiti izloženost i ranjivost lokalne zajednice prvenstveno na požare i klizišta, a što uključuje daljnje jačanje tehničkih i kadrovskih kapaciteta Civilne zaštite, Dobrovoljnog vatrogasnog društva i Komunalnog preduzeća, uređenje i čišćenje požarnih puteva i sanaciju klizišta i odrona. Također je neophodno unaprijediti sigurnost djece primjenom strukturnih i nestrukturnih mjera za smanjenje rizika od katastrofa u školama i drugim javnim objektima i mjestima.

Zajedno sa obrazovnim institucijama, uz podršku omladinskih organizacija, raditi na unaprijeđenju inkluzivnog obrazovanja, a u saradnji sa centrom za socijalni rad uspostaviti centar za inkluzivnu praksu i psihološku podršku mladima koji su izloženi traumama i nezdravim životnim navikama. U strukturi uprave potrebno je pojačati odjel koji se bavi pitanjima porodice i mladih.

Izgradnjom podzemnih garaža riješio bi se problem saobraćaja u mirovanju, što bi dovelo do smanjenja saobraćaja u ključnim gradskim području i smanjenja zagađenja zraka. Smanjenju zagađenja zraka i tla u centralnom dijelu gradskog područja doprinjela bi i izgradnja Centralnog gradskog trga.

Strateški fokus br. 4: Iskoristiti trendove u primjeni energetske efikasnosti, poboljšanju upravljanja krutim otpadom i odvodnji otpadnih voda, povećanju ekološke svijesti i unaprijeđenju zaštite okoliša.

Neefikasno upravljanje otpadom i otpadnim vodama, predstavlja jednu od slabosti lokalne zajednice koja dovodi do pogoršanja kvaliteta života te u velikoj mjeri narušava zaštitu okoliša. Potrebno je obezbijediti adekvatnu komunalnu infrastrukturu za odvodnju otpadnih voda (izgraditi prečistač otpadnih voda) i komunalna poduzeća opremiti adekvatnim tehničkim sredstvima za odlaganje i saniranje čvrstog otpada (instaliranje podzemnih kontejnera za odlaganje čvrstog otpada).

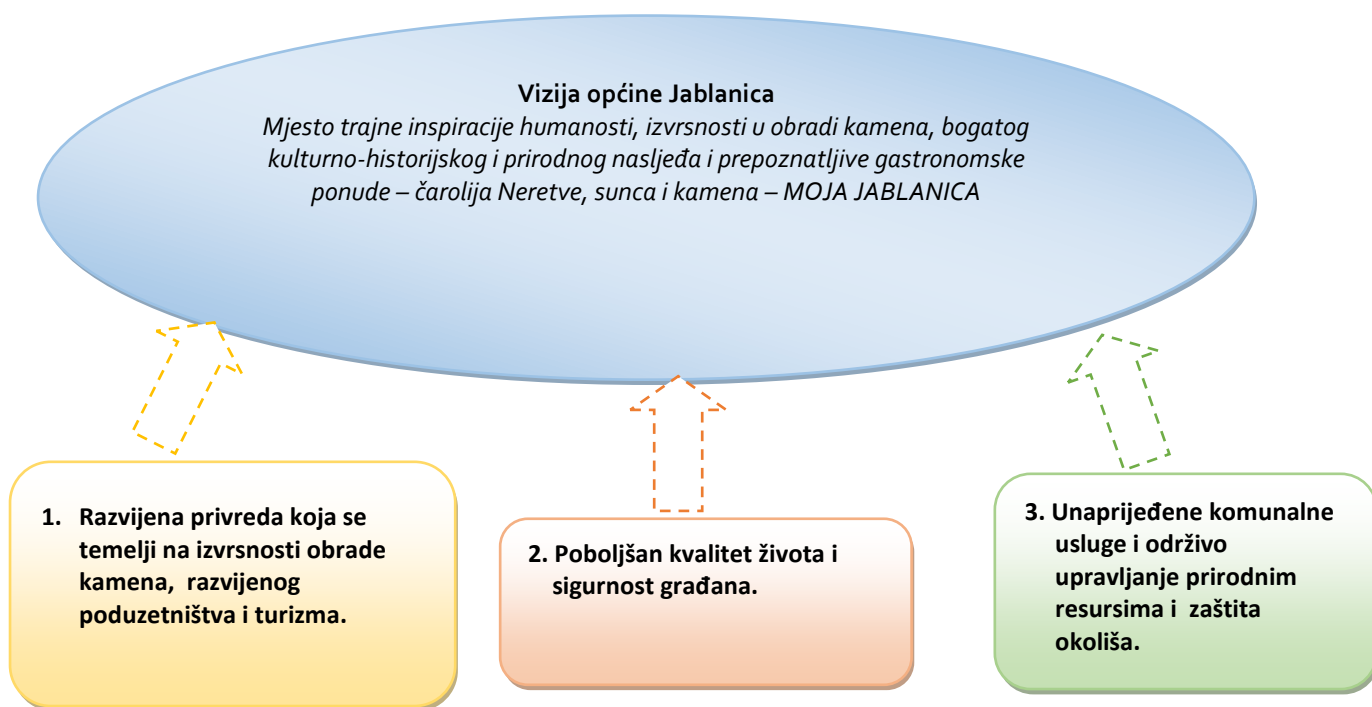
Pored toga, potrebno je adekvatno odgovoriti na još uvijek prisutan problem divljih deponija čvrstog otpada te sanirati gradsku deponiju čvrstog otpada.

Primjenom novih tehnologija i mjera energetske efikasnosti i energetske tranzicije, dovelo bi se do racionalnijeg korištenja energije, smanjenja troškova nabavke energenata kao i do većeg stepena zaštite okoline.

II.3. Vizija i strateški ciljevi razvoja

Uzimajući u obzir SWOT analizu, proces revizije aktuelne Strategije razvoja, preporuke srednjoročne evaluacije Strategije razvoja, strateški ciljevi ukazuju na aktuelnost postavljenih ciljeva uzevši u obzir i izuzetno nepovoljne efekte pandemije koja usporava ostvarenje određenih ciljeva, koja sa druge strane može biti i šansa za implementaciju novog pristupa u procesima razvoja. Uzevši u obzir i šire okvire usmjeravanja razvoja u Bosni i Hercegovini vizija razvoja općine Jablanica ukazuje na aktuelnost i u odnosu na procese razvojnog planiranja u predhodnim godinama ista je nepromijenjena. Glavni pravci i očekivani dometi transformacije Općine Jablanica kao cjeline u narednom razvojnog periodu su sljedeći:

Očekivani uticaj strateških ciljeva (u skladu sa preporukama srednjoročne evaluacije) na sveukupni razvoj općine Jablanica u narednom periodu će se pratiti i sagledavati putem sljedećih makro indikatora:

STRATEŠKI CILJ (SC) 1. 1. RAZVIJENA PRIVREDA KOJA SE TEMELJI NA IZVRSNOSTI OBRADE KAMENA, RAZVIJENOG PODUZETNIŠTVA I TURIZMA.

Ovaj strateški cilj odgovara identificiranim potrebama u prvom i drugom strateškom fokusu koji su usmjereni na razvoj sektora prerade kamena, unaprijeđenje kulturno-historijskih i prirodnih destinacija u funkciji razvoja turističkih potencijala i razvoja poljoprivrede u funkciji razvoja turizma. Ostvarenje ovog strateškog cilja će se mjeriti sljedećim indikatorima:

U periodu 2021-2027. godina stopa povećanja broja zaposlenih je veća za najmanje 3,0% u odnosu na stopu zaposlenosti u 2019. godini.

U periodu 2021-2027. godina zadržani trendovi smanjenja broja nezaposlenih i stopa nezaposlenosti manja za 7,45% u odnosu na stopu u 2019. godini.

Do 2027. godine broj registrovanih noćenja je veći za najmanje 80% u odnosu na broj registrovanih noćenja u 2019. godini.

	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
STRATEŠKI CILJ 1	Stopa zaposlenosti	29,90%	32,90%
	Stopa nezaposlenosti (formalna)	49,32%	41,87%
	Broj registrovanih noćenja	668	1200

STRATEŠKI CILJ (SC) 2. POBOLJŠAN KVALITET ŽIVOTA I SIGURNOST GRAĐANA

Ovaj strateški cilj odgovara identificiranim potrebama u trećem strateškom fokusu koji je usmjeren na unaprijeđenje kvaliteta kulturnih i sportskih sadržaja, jačanja volonterizma i unaprijeđenja sigurnosti građana i djece, sa posebnim osvrtom na sigurnost tokom prirodnih i drugih nesreća. Ostvarenje ovog strateškog cilja će se mjeriti sljedećim indikatorima:

Najmanje 85% anketiranih građana općine Jablanica zadovoljni su sa uslugama socijalne zaštite, administracije, stanja infrastrukture, te sportskim, obrazovnim i kulturnim sadržajima.

Do 2027. godine rizici od požara, poplava i klizišta smanjeni za kategoriju niže u odnosu na 2019. godinu.

Do 2027. godine na području općine uspostavljen je trend smanjenja negativnog migracionog salda u odnosu na stanje u 2019. godini.

	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
STRATEŠKI CILJ 2	Zadovoljstvo anketiranih građana	50%	85%
	Rizik od požara, poplava i klizišta	visok/nizak/srednji	nizak/nizak/nizak
	Negativni migracioni saldo	-54	-10

STRATEŠKI CILJ (SC) 3. UNAPRIJEĐENE KOMUNALNE USLUGE I ODRŽIVO UPRAVLJANJE PRIRODNIM RESURSIMA I ZAŠTITA OKOLIŠA

Ovaj strateški cilj odgovara identificiranim potrebama u četvrtom strateškom fokusu koji je usmjeren na unaprijeđenje komunalne infrastrukture, prvenstveno infrastrukture za odvodnju otpadnih voda, te unaprijeđenje sistema zbrinjavanja krutog otpada. Pored navedenog ovaj strateški cilj je usmjeren ka operacionalizaciji inicijativa za primjenu mjera energetske efikasnosti i smanjenje potrošnje energije, uređenju javnih površina i povećanju broja parking mjesta, odnosno unaprijeđenju javnih servisa za građane, čime se direktno doprinosi poboljšanju kvaliteta života u općini Jablanica. Ostvarenje ovog strateškog cilja će se mjeriti sljedećim indikatorima:

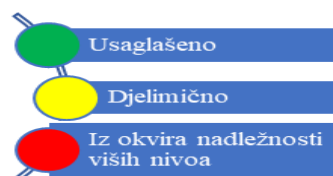
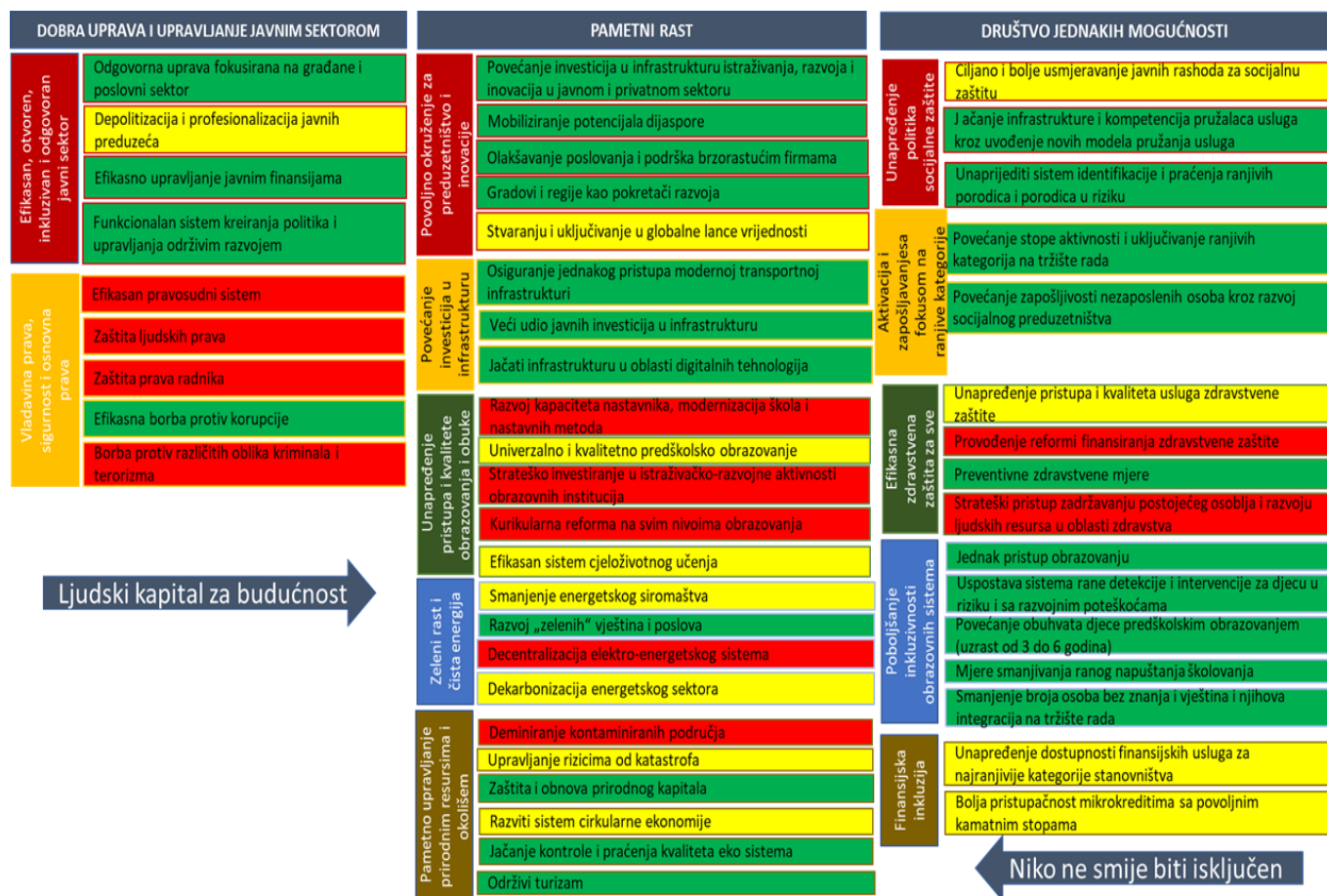
Do 2027. godine broj domaćinstava koja nisu priključena na javnu kanalizacionu mrežu je smanjen za 15%.

Do 2027. godine za 40% povećan udio prečišćenih otpadnih voda koje se ispuštaju u vodotoke na području općine.

Do 2027. godine povećana površina uređenih javnih površina za najmanje 50 % u odnosu na 2019. godinu.

	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
STRATEŠKI CILJ 3	Broj domaćinstava koja nisu priključena na javnu kanalizacionu mrežu	1190	1000
	Udio prečišćenih otpadnih voda ispuštenih u vodotoke	0	40%
	Površina uređenih javnih površina	10.907 m ²	16.636 m ²

II. 3.1. Osnovi za usaglašavanje strateških ciljeva sa Okvirom ciljeva održivog razvoja sa utvrđenim akceleratorima i pokretačima u Bosni i Hercegovini

III. PRIORITETI I MJERE ZA OSTVARENJE STRATEŠKIH CILJEVA

Prioriteti predstavljaju ključna polja i smjerove djelovanja za ostvarenje vizije i strateških ciljeva i kao takvi imaju najveći uticaj na razvoj, odnosno ostvarenje strateških indikatora. Prioriteti svoju osnovanost pronalaze iz utvrđenih rezultata strateške platforme i grupisani su prema strateškim ciljevima.

Strateški ciljevi	Prioriteti
STRATEŠKI CILJ 1: Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.1: Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina • Prioritet 1.2: Razviti poduzetništvo i sektor MSP • Prioritet 1.3: Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma
STRATEŠKI CILJ 2: Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 2.1: Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaj • Prioritet 2.2: Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana i djece • Prioritet 2.3: Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti • Prioritet 2.4: Unaprijediti ambijent djelovanja mladih • Prioritet 2.5: Efikasnija uprava i upravljanja lokalnim razvojem
STRATEŠKI CILJ 3: Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 3.1: Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš • Prioritet 3.2: Povećati energetska efikasnost • Prioritet 3.3: Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem

Tabela 14. Prioriteti grupisani po strateškim ciljevima

III.1. Pregled prioriteta i pripadajućih mjera za strateški cilj 1.

U odnosu na prioritete za strateški cilj 1, uključujući i pripadajuće mjere, za svaki prioritet definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima. Za većinu indikatora data je polazna vrijednost koja je ostvarena u 2019. godini, a ciljna vrijednost je postavljena u 2027. godini.

STRATEŠKI CILJ 1 PRIORITET	Indikator (krajnjeg) rezultata	Polazna vrijednost (2019)	Ciljna vrijednost (2027)
Prioritet 1.1: Razviti sektora prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina	Broj zaposlenih radnika u sektoru obrade kamena i eksploatacije mineralnih sirovina	284	400
	Broj sporazuma o istraživanju i investiranju u eksploataciju željezne rude i gipsa	0	Potpisan najmanje jedan sporazum o istraživanju i investiranju u eksploataciju željezne rude i gipsa

	Sporazum o finansiranju izgradnje fabrike mineralne-kamene vune	0	Zaključen sporazum o finansiranju izgradnje fabrike mineralne-kamene vune
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
1.1.1. UNAPRIJEĐENJE SEKTORA OBRADE KAMENA			
1.1.2. ISTRAŽIVANJE POTENCIJALA EKSPLOATACIJE PRIRODNIH RESURSA			
Prioritet 1.2: Razviti poduzetništvo i sektor MSP	Broj novo-uposlenih radnika u sektoru MSP	192	390
	Iznos novih investicija u KM	0	7 miliona KM
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
1.2.1. PODRŠKA POSLOVANJU I INOVACIJAMA			
1.2.2. RAZVOJ KONKURENTNOSTI RADNE SNAGE			
1.2.3. PRIVLAČENJE INVESTICIJA			
Prioritet 1.3: Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma	Godišnji prihod od boravišnih taksi u KM	7.742 KM	Najmanje 10.000 KM
	Broj zaposlenih u sektoru turizma	27	41
	Zadovoljstvo turista turističkom ponudom općine Jablanica (anketa)	n/p	Najmanje 80% anketiranih turista zadovoljno turističkom ponudom općine Jablanica
	Evidentirani godišnji prihodi od plasmana povrća proizvedenog u plasteniku u KM	87.000 KM	100.000 KM
	Evidentirani godišnji prihodi od plasmana jagodičastog i bobičastog voća u KM	16.000 KM	45.000 KM
	Broj registriranih poljoprivrednih gazdinstava	166	200
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
1.3.1. RAZVOJ TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I KAPACITETA			
1.3.2. PODRŠKA POLJOPRIVREDI U FUNKCIJI DOPRINOSA RAZVOJU TURIZMA			

Tabela 15. Prioriteti za strateški cilj 1 sa pripadajućim mjerama

III. 1.1. Pregled mjera za prioritet 1.1. Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina

Prirodni resursi općine Jablanica predstavljaju značajan potencijal privrednog razvoja što prioritete usmjerava u pravcu razvoja sektora prerade kamena i mineralnih ruda. Eksploatacija *gabra* u Jablanici ima

100-godišnju tradiciju. Godišnja proizvodnja dostizala je preko desethiljada kubnih metara bloka koji se djelimično prodavao kao sirovi blok, a većim dijelom prerađivao u pogonima Granita. Proizvodi od jablaničkog gabra davno su prešli granice Bosne i Hercegovine, Balkana, a i Evrope. Podaci o eksploatacionim rezervama stari su nekoliko desetljeća, a prema njima pretpostavljene rezerve omogućuju stogodišnju proizvodnju. Cjeneći naprijed navedeno vodeću djelatnost u prerađivačkom sektoru na području općine predstavlja prerada i obrada kamena. Pored kamena značajan potencijal postoji u eksploataciji željezne rude i gipsa, kao i korištenju resursa za proizvodnju kamene vune. Problemi u ovom dijelu se odnose na poteškoće u procesu tranzicije što se značajno odrazilo na poslovanje privrednih subjekata, prije svih privrednog društva „Granit“, u odnosu na koje je Općina u predhodnom periodu poduzimala mjere kupovine imovine u cilju održavanja likvidnosti i provedbe pokrenutog postupka stečaja. Problemi su također uočeni u nedostatku kvalificirane radne snage i zastarjelosti proizvodnih procesa. Što se tiče ostalih prirodnih resursa, pored vodnih resursa, isti nisu na potpun način istraženi i nisu stavljeni u službu privrednih aktivnosti.

Pristup u periodu 2021-2027. godine karakterisaće znatno veća usmjerenost na podršku ovom sektoru u dijelu modernizacije i inovacija kao jednog od ključnih akceleratora pametnog rasta, što istovremeno predstavlja stvaranje znatno povoljnijeg ambijenta za poslovanje. Značajan fokus će se usmjeriti na aktivnosti povećanja privrednih potencijala najvećeg proizvođača u ovom sektoru „Granita“ u vidu podrške okončanju stečajnog postupka i pronalasku strateškog partnera, uključujući i stavljanje na raspolaganje imovine koja je u vlasništvu općine kroz zakonom dopuštene modele.

Sa aspekta ostalih sirovina, prioritetne aktivnosti će se usmjeriti na okončanje istražnih radova i putem koncesionih ugovora i drugih oblika saradnje stvaranje preduslova za eksploataciju putem definisanih mjera.

Mjera 1.1.1. Unaprijeđenje sektora obrade kamena

Ovom mjerom pružat će se podrška preduzećima u ovoj oblasti usmjerena na unapređenje konkurentnosti, kroz uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda. Cilj ove mjere je da se povećaju investicije u nove tehnologije i opremu, osposobljavanje radne snage i kadrova, uvođenje inovacija i međunarodnih standarda, povećanje kvaliteta proizvoda, finalizaciju i izvoz uz kreiranje dodane vrijednosti. Posebna pažnja će biti usmjerena na uključivanje preduzeća u lance vrijednosti i jačanje klastera u ovom sektoru, uključujući i promotivne aktivnosti.

Mjera 1.1.2. Istraživanje potencijala eksploatacije prirodnih resursa

Značajni prirodni resursi na području općine (gips, željezna ruda, kamen) u smislu eksploatacije su osnov razvoja i povećanje privrednih aktivnosti uz prateće bonitete za društvo. Ovom mjerom predhodno se žele provesti predhodne istražne radnje i stvoriti baza za daljnje aktivnosti usmjerene na koncesione pravne poslove i zaključivanje ugovora o saradnji. Konačni ciljani ishod je pokretanje eksploatacije putem novih privrednih subjekata.

III. 1.2. Pregled mjera za prioritet 1.2. Razviti poduzetništvo i sektor MSP

U pogledu podrške razvoju poduzetništva i MSP, naredni strateški period karakterisaće ciljna usmjerenost na stvaranje povoljnog okruženja za preduzetništvo i inovacije, te na razvoj konkurentnosti radne snage i privlačenje investicija. Povećanje broja malih i srednjih preduzeća uspostavom novih preduzeća je i dalje u fokusu na području općine Jablanica. U tom kontekstu potrebno je jačati sistemski pristup lokalnom ekonomskom razvoju kroz poticajne mjere za zapošljavanje, odnosno kreiranje programa subvencioniranja kapitalnih investicija MSP-a za proširenje proizvodnje. Istovremeno se želi odgovoriti na negativne utjecaje pandemije COVID-19 na poslovanje MSP i poduzetništva.

Usmjerenje aktivnosti na privlačenje investicija je naručito naglašeno obzirom da isto spada u doprinos ostvarenju akceleratora pametnog rasta i prilagođeno je nadležnostima i mogućnostima Općine.

Mjera 1.2.1. Podrška poslovanju i inovacijama

Ovom mjerom želi se nastaviti i poboljšati sistem finansijske podrške poslovanju MSP i obrta kroz programe uslovljene rastom aktivnosti, povećanja zapošljavanja, kao i uvođenja savremenih sistema poslovanja uključujući i inovacije. Posljedice pandemije COVID-19 na poslovanje privrednih subjekata ovom mjerom se

ublažavaju. Osim navednog osnovu najvećeg obima privrednih aktivnosti čini razvijenost infrastrukture poslovnih zona koje se ovom mjerom nastoje dodatno razvijati i privlačiti nove investicije.

Mjera 1.2.2. Razvoj konkurentnosti radne snage

Opredjeljenje porasta broja zaposlenosti na području općine ovom mjerom se nastoji ostvariti prilagođavanjem radne snage potrebama tržišta rada. Mjerom se nastoji iskoristiti postojeća obrazovna infrastruktura i na osnovu sveobuhvatnog istraživanja tržišta rada i uvođenjem novih smjerova u srednje obrazovanje, prilagoditi obrazovnu ponudu sa potrebama poslodavaca.

Usmjerenje mjere je naglašeno na mladima u cilju osposobljavanja i podrške razvoju poduzetništva, čime se postiže višestruki efekat povećanja obima privrednih aktivnosti i pridonosi cilju zadržavanja stanovništva.

Mjera 1.2.3. Privlačenje investicija

Realizacijom ove mjere unaprijedit će se investicijska klima i razvoj privrednih aktivnosti u općini u svrhu privlačenja investitora, na osnovu čega se postiže bolji i kvalitetniji razvoj privrednih aktivnosti, uvode nove tehnologije i savremeni poslovni procesi.

Osnovni pravac djelovanja usmjerenog na privlačenje investicija je tradicionalno usmjeren na oblast prostorno-planske dokumentacije u dijelu izrade i donošenja regulacionih planova kao preduslova ostvarenja privrednih aktivnosti i stvaranja povoljnog poslovnog okruženja. U okviru ove mjere ključnim se nameće potreba poduzimanja aktivnosti usmjerenih na povezivanje sa potencijalima dijaspore kao potencijalnog izvora investiranja, implementiranja savremenih procesa i tehnologija i povećanju mobilnosti stanovništva. Mjerom se uvodi djelovanja kroz uspostavu lokalnih partnerstava, prije svega na nivou susjednih općina, čime se postižu višestruki efekti i povećava širi potencijal općine i njenog okruženja. Cjeneći ukupan ambijent dio aktivnosti iz okvira ove mjere podrazumjeva razmatranje potencijala uspostave javno-privatnih partnerstava.

III. 1.3. Pregled mjera za prioritet 1.3. Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma

Turizam ima ključnu ulogu u ostvarivanju koncepta pametnog rasta usmjerenog na privredni razvoj gradova i općina. Turizam u općini Jablanica je baziran na prirodno historijskim potencijalima različitih epoha življenja stanovništva na tom prostoru. Naručito se izdvaja historijski događaj „Bitka na Neretvi“ u okviru čega je razvijana i značajna infrastruktura. Naravno i druge lokacije imaju svoj potencijal o čemu je potrebno voditi računa u usmjeravanju razvojnih aktivnosti. Dakle, razvoj turizma je potrebno usmjeriti u iskorištavanje prirodno-historijskih potencijala općine Jablanica. U tom kontekstu potrebno je pristupiti daljnjem uređenju turističkih destinacija na stazi Via Dinarica, kulturno-historijskog kompleksa Lokve, kao i dodatnoj obnovi kompleksa Muzeja Bitka na Neretvi i stavljanja u puni kapacitet. Osnovni pravci usmjerenja razvoja turizma neizostavno otvaraju i prostor za izletnički, ruralni, lovni, sportsko-rekreacijski, gastro i etno turizam. Posebnu pažnju je potrebno obratiti na razvijanje kapaciteta općine za upravljanje razvojem turizma, odnosno razvijati kapacitete turističke zajednice i turističkih agencija koje djeluju na području općine Jablanica.

U periodu 2021-2027. godine nastojat će se iskoristiti razvojni potencijali poljoprivrede i značajno staviti iste u funkciju razvoja turizma, što je posebno obilježje općine Jablanica. Jačanjem kapaciteta lokalnih poljoprivrednih proizvođača u sektoru agroturizma očekuje se razvoj sveukupnih turističkih proizvoda. Ovaj će se razvoj ubrzati kroz sistemsku (budžetsku) podršku poljoprivrednim proizvođačima, odnosno podršku tradicionalnoj plasteničkoj proizvodnji i proizvodnji jagodičastog i bobičastog voća, te uspostavi Programa razvoja agroturizma na području općine Jablanica. Također je potrebno ojačati vezu proizvođača sa tržištem kroz organiziranje gastro-turističkih manifestacija i iskorištenje potencijala izgrađene zelene pijace. Potrebno je djelovati u smjeru adaptacije poljoprivredne proizvodnje na klimatske promjene, odnosno smanjiti rizik od suše kroz primjenu sistema za navodnjavanje, te korištenjem zasada i sadnica otpornih na sušu što će dodatno ojačati poljoprivredni sektor.

Mjera 1.3.1. Razvoj turističke infrastrukture i kapaciteta

Ovom mjerom unaprijeđuje se turistička ponuda općine Jablanica kojom se ostvaruje svrhu privlačenja turista i korištenja prirodnih, kulturnih i turističkih potencijala. Putem mjere se nastavlja revitalizacija

Muzeja "Bitka za ranjenike na Neretvi" i unaprijeđenje značajnih lokaliteta (Lokve, Štrbina). Organiziranost turističke djelatnosti se nastoji ostvariti osnaživanjem turističkog ureda. Razvoju turizma doprinosi i mjera 1.1.1. u okviru koje se planira aktivnost izgradnje spomenika "Gabru".

Mjera 1.3.2. Podrška poljoprivredi u funkciji doprinosa razvoju turizma

Ovom mjerom se nastoji iskoristiti geografski položaj, blizina većih centara, turistička i gastronomska ponuda koja ima općina Jablanica i uspostavljene manifestacije. Cjeneći da značajan dio područja općine obuhvataju ruralne oblasti kroz koje se protežu i turistički potencijali, mjerom se uspostavlja agroturizam koji podrazumjeva ugostiteljsko-turističke usluge od strane poljoprivrednih gazdinstava. Mjera je usmjerena na stvaranje važne infrastrukture za navodnjavanje, održavanje i rast proizvodnje plasteničke proizvodnje, bobičastog i jagodičastog voća. U segment plasteničke proizvodnje, i proizvodnje bobičastog i jagodičastog voća mjerom se predviđaju poticaji kao odgovor na poremećaje cijena na tržištu i stvaranja konkurentnosti u određenom obimu proizvodnje. Važan segmet provedbe ove mjere predstavlja iskorištavanje uspostavljene zelene pijace.

III.2. Pregled prioriteta i pripadajućih mjera za strateški cilj 2.

U odnosu na prioritete za strateški cilj 2, uključujući i pripadajuće mjere, za svaki prioritet definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima. Za većinu indikatora data je polazna vrijednost koja je ostvarena u 2019. godini, a ciljna vrijednost je postavljena u 2027. godini.

STRATEŠKI CILJ 2	Indikator (krajnjeg) rezultata	Polazna vrijednost (2019)	Ciljna vrijednost (2027)
	PRIORITET		
Prioritet 2.1: Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaj	Broj posjetilaca kulturnih događaja i ustanova godišnje (procjena)	40.000	150.000
	Broj sportista i rekreativaca koji su učestvovali u sportsko-rekreativnim aktivnostima organizovanim na malonogometnom stadionu i pomoćnom stadionu/godišnje	0	10.000
	Programi RTV Jablanica se emituje putem digitalnog signala	0	Svi Programi RTV Jablanica se u potpunosti emituju putem digitalnog signala
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.1.1. UNAPRIJEĐENJE KULTURNIH SADRŽAJA			
2.1.2. UNAPRIJEĐENJE SPORTSKIH SADRŽAJA			
Prioritet 2.2: Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana i djece	Površina uništene šume u požarištima (he)	321,9 he	200 he
	Prihod od servisiranih PP aparata u KM	0	80.000 KM

	Iznos šteta uzrokovanih prirodnim i drugim nesrećama u KM	2.185.500 KM	1.092.750 KM
	Gubitci u vodovodnoj mreži u procentima	30%	10%
	Broj ljekara na 1000 stanovnika	1	1,5
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.2.1. JAČANJE KAPACITETA SUBJEKATA ZAŠTITE I SPAŠAVANJA			
2.2.2. SMANJENJE RIZIKA OD KATASTROFA U OBRAZOVNIM USTANOVAMA			
2.2.3. POBOLJŠANJE STANJA JAVNE INFRASTRUKTURE			
2.2.4. POBOLJŠANJE OPREMLJENOSTI USTANOVE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE			
Prioritet 2.3: Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti	Broj incidentnih slučajeva prijavljenih Centru za socijalni rad u kojima su učestvovali maloljetnici u toku godine	6	3
	Broj lica u stanju socijalne potrebe (ne ulaze kategorije: dječiji doplatak, naknade roditeljima i ostale usluge)	685	617
	Zadovoljstvo učenika i roditelja uslovima osnovnog i srednjeg obrazovanja (anketa)	n/p	Najmanje 90% anketiranih učenika i roditelja zadovoljno je uslovima osnovnog obrazovanja
	Broj novorođenih (godišnje)	91	118
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.3.1. UNAPRIJEĐENJE SOCIJALNE ZAŠTITE I SOCIJALNE UKLJUČENOSTI			
2.3.2. PODRŠKA OBRAZOVANJU			
Prioritet 2.4: Unaprijediti ambijent djelovanja mladih	Visina budžetskih sredstva podrške za sticanje znanja i vještina na nivou godine u KM	159.000 KM	200.000 KM
	Broj mladih sa riješenim stambenim pitanjem	0	30
	Broj novih poduzetnika/mladih lica	0	20
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.4.1. PODRŠKA MLADIM I PORODICAMA			
2.4.2. JAČANJE STAMBENE POLITIKE MLADIH			

Prioritet 2.5: Efikasnija uprava i upravljanje lokalnim razvojem	Zadovoljstvo građana uslugama općinskih službi i MZ (anketa)	50%	80%
	Broj uvedenih digitalno/informacionih sistema u radu	1	7
	Iznos vrijednosti investicija po osnovu izrađenih regulacionih planova	0	Ostvareno najmanje 3 miliona KM vrijednosti investicija po osnovu izrađenih regulacionih planova
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.5.1. UNAPRIJEĐENJE EFIKASNOSTI JAVNE UPRAVE			
2.5.2. PODRŠKA USPOSTAVI SARADNJE LOKALNIH ZAJEDNICA			

Tabela 16. Prioriteti za strateški cilj 2 sa pripadajućim mjerama

III. 2.1. Pregled mjera za prioritet 2.1. Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaj

Predhodni strateški period u oblasti kulturnog i sportsko-rekreativnog sadržaja obilježile su značajne aktivnosti na razvoju infrastrukture. Predhodno obuhvata izgradnju sportske dvorane, kino sale i niz drugih infrastrukturnih pretpostavki. Uspješni projekti infrastrukture podrazumjevaju daljnje unaprijeđenje sa posebnim osvrtom na daljnju izgradnju objekta kino dvorane i terena za mali nogomet kao značajnog projekta za razvoj rekreativnog i takmičarskog sporta. Postojeći infrastrukturu je potrebno staviti u puni kapacitet i u tom pravcu je potrebno poticati i promovisati bavljenje sportom.

Uspostavljene kulturne manifestacije potrebno je daljnje razvijati i staviti u funkciju cjelokupnog razvoja i povećanja kvalitete života građana Jablanice. Infrastrukturno u tom pravcu potrebno je izvršiti nabavku vanjske scene čime bi se omogućio dalji razvoj festivalskih kulturnih sadržaja, posebice kada se radi o Jablaničkom ljetu i pozorišnoj sceni. Značajni historijski događaji, koji predstavljaju značajno kulturno-historijsko blago, nužno pretpostavljaju izradu kalendara historijskih događaja i njihovo kvalitetno obilježavanje.

Mjera 2.1.1. Unaprijeđenje kulturnih sadržaja

Mjerom se kroz aktivnosti unaprijeđuje kulturna i kreativna djelatnost u vidu razvoja infrastrukture, uspostave novih sadržaja na osnovu izgrađene infrastrukture. Aktivnosti se usmjeravaju na razvoju i promocija manifestacija „Jablaničko ljetu“, „Rock Maraton Demo Fest“, „Okusi Jablanice“ i „Čarobna noć“. Mjera obuhvata uspostavu i dostupnost pozorišne umjetnosti kao i uspostavu obilježavanja historijskih datuma. Poseban segment ove mjere podrazumjeva aktivnost na modernizaciji rada RTV Jablanica.

Mjera 2.1.2. Unaprijeđenje sportskih sadržaja

Na podlozi činjenice da je Općina Jablanica u proteklom periodu realizovala određeni broj projekata kojima je značajno izgradila i unaprijedila sportsku infrastrukturu, ovom mjerom se poduzimaju aktivnosti na promovisanju takmičarskog i rekreativnog bavljenja sportom kao i završetak izgradnje infrastrukture. Pored takmičarskog sporta i direktne podrške Općine, mjera podrazumjeva afirmaciju i organizovanje stalnih takmičenja školske djece tokom ljetnjeg, a naručito zimskog raspusta u okviru izgrađenih objekata.

III. 2.2. Pregled mjera za prioritet 2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana i djece

U pogledu unaprijeđenja sigurnosti i zdravlja građana nameće se potreba jačanja kapacitete lokalne zajednice za smanjenje rizika od katastrofa, prvenstveno u segmentu zaštite od požara, sanacije klizišta i odrona pored lokalnih puteva. Ključnim se nameće potreba ojačanja kapacitete vatrogasne jedinice za prevenciju i pravovremeni odgovor na katastrofe i nesreće uzrokovane prirodnim i drugim opasnostima. U ovom segmentu potrebno je povećati svijesnost i znanje uposlenika javnih objekata i djece u školama na koji

način postupati u slučaju nesreća i katastrofa. Pojava pandemije COVID-19 ukazala je na potrebu postojanja jasno definisanih planova postupanja u slučajevima pojave pandemije, zdravstvene krize i drugih opasnosti.

Bitan segment utjecaja na zdravlje stanovništva predstavlja opskrba vodom. U ovom segmentu nameće se potreba intervenisanja unutar sistema vodovoda kroz dogradnju, sanaciju i povećanje kapaciteta vodosnadbjevanja i kvaliteta vode. Opremanje zdravstvenih ustanova je konstantna aktivnost koja je obuhvaćena ovim prioritetom.

Mjera 2.2.1. Jačanje kapaciteta subjekata zaštite i spašavanja

Ovom mjerom se povećava osposobljenost službi za adekvatno suočavanje sa pojavom prirodnih i drugih opasnosti opremanjem prije svega vatrogasne jedinice, obzirom da stalnu i najveću opasnost predstavlja pojava požara i uništenih površina koje pokrivaju. Pojava pandemije COVID-19 ukazala je na slabosti sistema i u tom pravcu mjerom se izrađuju dugoročniji planovi postupanja u situacijama pojave kriza.

Mjera podrazumjeva aktivnosti izgradnje vatrogasnog doma, opremanje sistema ranog upozoravanja i opremanje kvalitetnom vatrogasnom opremom. Na ovaj način povećava se kapacitet djelovanja i ostvarivanja definisanih ciljeva u ovoj oblasti. Mjera obuhvata i razvoj planskih dokumenta zaštite i spašavanja kao i konstantno otklanjanje opasnosti izazvanih štetnim emisijama sa objekata.

Mjera 2.2.2. Smanjenje rizika od katastrofa u obrazovnim ustanovama

Mjerom se postiže povećanje educiranosti unutar školskog sistema o postupanju prilikom pojava katastrofa, požara i drugih rizičnih situacija kroz edukaciju, izradu planova i opremanje materijalno-tehničkim sredstvima.

Mjera 2.2.3. Poboljšanje stanja javne infrastrukture

Ovom mjerom se interveniše na otklanjanje posljedica i saniranja klizišta na području općine, zaštita uticaja škarpi na nesmetano odvijanje saobraćaja i otklanjanje opasnosti na putevima u nadležnosti općine. Mjera obuhvata poboljšanje stanja vodovodne mreže i povećanja kapaciteta i kvaliteta vode kojom se napaja stanovništvo i privredni subjekti.

Mjera 2.2.4. Poboljšanje opremljenosti ustanove zdravstvene zaštite

Mjerom se povećava opremljenost ustanove za pružanje zdravstvene zaštite nabavkom neophodne opreme koja je potrebna za 100% ostvarivanje primarne zdravstvene zaštite utvrđene normativnim okvirom iz oblasti zdravlja.

Ovom mjerom doprinosi se širem okviru postizanja ciljeva u sektoru zdravstva usmjerenih na razvoj primarne zdravstvene zaštite kao preduslova za smanjenje angažmana sekundarne i tercijalne zaštite kao izrazito skupih oblika pružanja zdravstvene zaštite.

III. 2.3. Pregled mjera za prioritet 2.3. Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti

Cjeneći činjenicu da nadležnosti u oblasti ostvarenja socijalne zaštite i obrazovanja spadaju u kantonalne nadležnosti, ipak na nivou općine postoje mogućnosti djelovanja i unaprijeđenja o ovoj oblasti. Unaprijediti kvalitet socijalnih usluga prioritetno podrazumjeva obezbjeđivanje uslove za kvalitetniji rad Centra za socijalni rad. Kvalitetniji uslovi rada Centra za socijalni rad stvoriti će pretpostavke za dalji razvoj usluga socijalne zaštite, što između ostalog podrazumijeva i uspostavljanje Centra za razvoj inkluzivne prakse, Dnevnog centra za djecu kao i Centra za psihološku pomoć mladima i djeci izloženih problemima nasilja, toksikomanije i delikvencije.

Na osnovu šireg okvira razvojnog planiranja prioritetno se nameće potreba razvijanja programa i projekata usmjerenih na uspostavu socijalnog poduzetništva što je aktivnost kojom se lica u stanju socijalne potrebe prevode u sferu ekonomski samostalnijih građana i istovremeno se utiče na povećanje ekonomskih efekata u društvu. U odnosu na lica u stanju socijalne potrebe važnu kategoriju čine lica sa nedovoljnim primanjima, odnosno primanjima daleko ispod potrošačke korpe, prema kojima je potrebno usmjeriti intervencije kojima

se rasterećuje dio troškova života (podrška projektima energetske efikasnosti kojima se utiče na smanjenje energije i troškova na osnovu utroška energije).

Prioriteti u oblasti obrazovanja sa aspekta nadležnosti Općine su podrška opremanjem školskih objekata, poboljšanje uslova školovanja učenika osnovnih škola, te omogućavanje pristupa djeci sa teškoćama u razvoju svim obrazovnim sadržajima. Praćenje talenata i stipendiranje školske djece i omladine stvara višestruke efekte i dio je interesa Općine.

Mjera 2.3.1. Unaprijeđenje socijalne zaštite i socijalne uključenosti

U okviru nadležnosti Općine u oblasti socijalne zaštite mjerom se odgovara na izazove u društvu koji proizilaze iz poteškoća djece u razvoju, mladih i odraslih osoba izloženih problemima nasilja, toksikomanije i delikvencije razvojem sistema savjetovanja i pružanja psiho-socijalne pomoći. Socijalno poduzetništvo na nivou Općine podrazumjeva uspostavu mjera koje poduzimaju drugi sektori u okviru mreže socijalne zaštite gdje se kroz partnerstvo i dijalog zajednički dolazi do najboljih rješenja kojima će se osigurati uključivanje socijalno isključenih kategorija u aktivno tržište rada i finansijsko osamostaljivanje. Mjera podrazumjeva pružanje pomoći u utopljavanju objekata licima sa nedovoljnim materijalnim primanjima na koji način se dugoročno pomaže u smanjenju izdvajanja za troškove energije.

Mjera 2.3.2. Podrška obrazovanju

U okviru nadležnosti općine mjerom se pruža podrška sistemu obrazovanja izgradnjom pomoćne infrastrukture usmjerene na razvoj znanja iz ekologije, sportskih aktivnosti djece u okviru nastavnog procesa i dostupnosti školskih objekata. Ovom mjerom se podržava razvoj talenata i podrška u vidu stipendiranja kao razvojnih pravaca utvrđenih širim okvirom planiranja u FBiH, kao i podrška u nabavci nastavnih učila.

III. 2.4. Pregled mjera za prioritet 2.4. Unaprijediti ambijent djelovanja mladih

Pitanja mladih su izrazito naglašena u zadnjem periodu obzirom na negativne trendove u toj oblasti. Prioriteti su upravo usmjereni na sprovođenje politika kojima se djeluje na negativne trendove po mlade. Djelovanje podrazumjeva održavanje i stvaranje pozitivnih životnih uslova za mlade. Neophodno je zadržati mlade i omogućiti dolazak mladih ljudi u općinu Jablanica, a to se planira obezbjediti kroz višesektorski pristup i saradnju nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo, kulturu, sport. Prioriteti su aktivnosti podrške stručnom osposobljavanju kroz formalni i neformalni sistem sticanja znanja i vještina, subvencioniranje stambenog zbrinjavanja mladih i podrška porodicama sa novorođenom djecom. Podrška razvoju poduzetništva mladih je također način podrške stvaranja povoljnijeg ambijenta za mlade.

Mjera 2.4.1. Podrška mladim i porodicama

Mladim se posvećuje posebna pažnja i ovom mjerom se pruža materijalna podrška porodicama sa novorođenčadima u cilju podizanja kvalitete života i nataliteta. Mjera je usmjerena na razvoj vještina i sticanja znanja kojima se ostvaruje pristup tržištu rada i stvaraju uslovi za zapošljavanje mladih.

Mjera 2.4.2. Jačanje stambene politike mladih

Mjerom se želi odgovoriti na izazove rješavanja stambenih problema mladih kao jednog od preduslova sticanja kvalitetnih uslova za život i zadržavanja mladih na prostoru općine. Mjera obuhvata izgradnju „zgrade za mlade“ po povoljnijim uslovima kupovine što podrazumjeva učešće općine, investitora i mladih kupaca stanova po cjenama ispod tržišnih cijena po modelima koji se uspješno primjenjuju. Mjera obuhvata i podršku kroz subvencioniranje dijela kupoprodajne cijene stana za već izgrađene stanove.

III. 2.5. Pregled mjera za prioritet 2.5. Efikasnija uprava i upravljanje lokalnim razvojem

Javna uprava zauzima centralnu ulogu o ostvarivanju razvojnih ciljeva Općine. Postizanje principa efikasnosti, ekonomičnosti i transparentnosti javne uprave na nivou lokalne samouprave garantuje osposobljenost odgovora na izazove i postizanje akceleratora zasnovanog na efikasnom, otvorenom, inkluzivnom i odgovornom javnom sektoru.

Prioriteti iz okvira nadležnosti Općine podrazumjevaju razvoj djelovanja Mjesnih zajednica putem kojih se na dnevnoj osnovi komunicira sa potrebama građana i kvalitetnije kreiraju politike djelovanja. Savremeni procesi komuniciranja sa građanima i potrebe pojeftinjenja rada kao prioritetnim nameću potrebu razvoja i uvođenje većeg obima informaciono-digitalnih sistema. Općina Jablanica sa izuzetno velikim obimom specifičnosti i kulturno-historijskim i društvenim blagom ima potrebu da započne proces brendiranja čime u većem obimu postaje prepoznatljiva i sve svoje resurse na kvalitetniji način stavlja u službu razvoja.

Djelovanje javne uprave podrazumjeva širi oblik saradnje sa jedinicama lokalne samouprave u okruženju ali i izvan BiH radi uspostave saradnje, razmjene i usvajanja dobrih praksi primjenljivih unutar procesa rada. Saradnja nužno pretpostavlja saradnju i sa OCD pri čemu se prioritetnim nameće potreba uspostave saradnje koja istovremeno doprinosi razvoju OCD a i ostvaravanju razvojnih ciljeva općine.

Mjera 2.5.1. Unaprijeđenje efikasnosti javne uprave

Efikasna i odgovorna javna uprava je preduslov ostvarivanja razvojnih ciljeva lokalne zajednice i ovo pitanje je u fokusu svih razvojnih politika u BiH. Mjera je usmjerena na podršku razvoju MZ-a i infrastrukture unutar istih. Pored navednog mjera podrazumjeva digitalizaciju i informatizaciju rada službi i servisa za pružanje usluga građanima. Usaglašenost i razvoj prostorno-planske dokumentacije je konstantan zahtjev ostvarenja efikasnog rada i dostupnosti javnih usluga što je obuhvaćeno mjerom. Cjeneći savremene trendove i ogroman potencijal specifičnosti Općine, mjere je usmjerena na proces brendiranja općine. Konačno u ostvarivanju transparentnosti i kvalitete kreiranja i vođenja politika ključnu ulogu imaju OCD prema kojima je usmjerena ova mjera sa naglaskom ostvarivanja razvojnih tendencija Općine. Mjerom je potrebno posebno obratiti pažnju na jačanje uloge žene u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou. Na taj način će se upravljanje lokalnim razvojem vršiti na ravnoopravan i efikasan način.

Mjera 2.5.2. Podrška uspostavi saradnje lokalnih zajednica

Mjera je usmjerena na uspostavu lokalnog partnerstva na nivou susjednih općina kao modela koji doprinosi razvoju općina, mobilnosti radne snage, povećanja konkurentnosti i sposobnosti za privlačenje sredstava. Općina je u ranijem periodu uspostavila saradnju sa općinama izvan BiH kroz koji ostvaruje određene efekte ali se mjerom želi podržati saradnja sa lokalnim zajednicama iz EU u cilju razmjene i sticanja znanja i iskustva djelovanja i privlačenja sredstava u okviru EU.

III.3. Pregled prioriteta i pripadajućih mjera za strateški cilj 3.

U odnosu na prioritete za strateški cilj 3, uključujući i pripadajuće mjere, za svaki prioritet definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima. Za većinu indikatora data je polazna vrijednost koja je ostvarena u 2019. godini, a ciljna vrijednost je postavljena u 2027. godini.

STRATEŠKI CILJ 3 PRIORITET	Indikator (krajnjeg) rezultata	Polazna vrijednost (2019)	Ciljna vrijednost (2027)
Prioritet 3.1: Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš	Procenat pokrivenost općine uslugama odvodnje otpadnih voda (kanalizacija)	71,40%	85%
	Broj „divljih“ deponija	20	0
	Prosječna količina dnevno sakupljenog ne selektiranog otpada koji se odlaže na deponiji.	6 tona	5 tona
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			

3.1.1. UNAPRIJEĐENJE KOMUNALNIH USLUGA I ODVOZA ČVRSTOG OTPADA			
3.1.2. RESTRUKTURIZIRANJE KOMUNALNOG PREDUZEĆA I UVOĐENJE KORPORATIVNOG UPRAVLJANJA			
Prioritet 3.2: Povećati energetske efikasnosti	Iznos troškova potrošnje el. energije za javnu rasvjetu na godišnjem nivou u KM	194.600 KM	165.410 KM
	Broj javnih i privatnih objekata nad kojima su provedene mjere energetske efikasnosti	2	30
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
3.2.1. PODRŠKA EFIKASNOSTI KORIŠĆENJA ENERGIJE			
Prioritet 3.3: Povećati uredenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem	Godišnji prihod od naplate korišćenja parking prostora u KM	0	30.000KM
	Stepen ažuriranosti prostornog plana Jablanice	71,42%	100%
	Broj izgrađenih i uređenih javnih objekata	0	6
	Pokrivenost lokalnih puteva iz nadležnosti općine asfaltnom podlogom u km.	54 km	68 km
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
3.3.1. RAZVOJ PROSTORNO-PLANSKE DOKUMENTACIJE			
3.3.2. UREĐENJE JAVNIH POVRŠINA I OBJEKATA			

Tabela 17. Prioriteti za strateški cilj 3 sa pripadajućim mjerama

III. 3.1. Pregled mjera za prioritet 3.1. Smanjiti negativni uticaja otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš

Određivanje prioriteta i strateškog djelovanja u ovoj oblasti se prije svega u najširem obimu odnosi na potrebu zaštitu prirode, tla, vode i vazduha. Cijeneći specifičnosti Općine Jablanica najvažniji segmenti prioritarnog djelovanja se odnose na sistem odvodnje otpadnih voda (kanalizacija) čijim rješavanjem se postižu višestruki efekti. Istovremeno se nastoji odgovoriti na izazove u sistemu odlaganja krutog otpada obzirom da je ova problematika posebno izražena, kako u pogledu postojeće lokacije odlaganja, tako i pitanja regionalne deponije. Poseban problem predstavlja struktura i količina otpada obzirom da nije dovoljno izgrađen sistem održivog selektivnog prikupljanja, selekcije i reciklaže.

Prioritetnim se nameće rješavanje pitanja statusa komunalnog preduzeća čije djelatnost je u Općini Jablanica postavljena jako široko, obzirom na činjenicu da je u toku stečajni postupak što čine otežavajuću okolnost poslovanju i provedbi djelatnosti

Mjera 3.1.1. Unaprijeđenje komunalnih usluga i odvoza čvrstog otpada

Ovom mjerom se želi odgovoriti na izazove u oblasti odvodnje otpadnih voda i odlaganja čvrstog otpada. Područje općine karakteriše potreba za poduzimanjem značajnog broja projekata iz oblasti kanizacionog otpada i izgradnje prečištača otpadnih voda. Problem je nedovršenost projekata u postupku izgradnje akumulacije HE pri čemu najveći problem predstavlja nedovršenost sistema u užem urbanom području. U

dijelu odlaganja čvrstog otpada mjera je usmjerena na zatvaranje deponije i sanaciju iste obzirom da je planirano korišćenje regionalne deponije. U urbanom području mjerom je obuhvaćeno instaliranje podzemnih kontejnera. Mjera podržava razvoj sistema predselekcije otpada što ima višestruke pozitivne efekte. Značajan segment djelovanja je usmjerena na sanaciju divljih deponija i podizanje ekološke svijesti. Konačno, mjerom se želi izraditi Plan upravljanja otpadom.

Mjera 3.1.2. Restruktiranje komunalnog preduzeća i uvođenje korporativnog upravljanja

Ova mjera je odgovor na problem sa komunalnim preduzećem nad kojim je pokrenut stečaj što otežava djelovanje u provedbi Odluke o komunalnoj potrošnji. Mjera je usmjerena na okončanje stečaja i uvođenje korporativnog upravljanja koje podrazumjeva veću odgovornost menadžmenta prema osnivačima.

III. 3.2. Pregled mjera za prioritet 3.2. Povećati energetske efikasnost

Efikasnost u korišćenju energije u Općini Jablanica doprinosi smanju troškova za snabijevanje energijom, povećava se sigurnost snabijevanja energijom i njeno efikasnije korišćenje, smanjuju se negativni uticaji na životnu sredinu i podstiče se odgovorno ponašanje prema energiji i energetskim resursima. Važan segment predstavlja utjecaj na smanjenjem emisija u atmosferu i smanjenje negativnog uticaja u pogledu klimatskih promjena što sve zajedno određuje prioritete Općine u ovoj oblasti.

Mjera 3.2.1. Podrška efikasnosti korišćenja energije

Mjerom se nastoji postići veća efikasnost u korišćenju energije i smanjivanje troškova zagrijavanja i hlađenja prostorija i smanjenja troškova javne rasvjeta. Mjera je usmjerena na povećanje energetske efikasnosti u javnim objektima ali i objektima u privatnom vlasništvu udruživanjem sredstava u dijelu fasada, stolarije, tavanica, kotlova i sistema grijanja. U odnosu na raniji strateški period mjera je razrađena da se fokusira na proširenje mjera na objekte u privatnom vlasništvu. Prije svega najveći efekti se postižu na objektima kolektivnog stanovanja čime se pored energetske učinkovitosti postiže veći nivo uređenosti ukupne infrastrukture, povećava estetski efekat i doprinosi smanjenju negativnog uticaja na kvalitetu vazduha ali i na druge segmente životne sredine. Mjera pored uobičajenih zahvata utopljanja podrazumjeva i zamjenu kotlova i ugradnju toplotni pumpi. Prilikom primjene mjera EE u objektima potrebno je voditi se principom „obnova na bolje“ i primijeniti adekvatne materijale i mjere koji direktno utiču na smanjenje rizika od prirodnih i drugih opasnosti (hidrantski sistemi, vodootporna fasada i stolarija, automatski sistemi za gašenje požara itd.

III. 3.3. Pregled mjera za prioritet 3.3. Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem

Prostor i planska uređenost istog jedan je od najznačajnijih razvojnih potencijala Općine Jablanice. Odgovor na kvalitetno pozicioniranje u prostoru svih potencijala, potreba i ciljeva pronalazi se u procesu najšireg obuhvata prostornog planiranja zasnovanom na zaštiti, racionalnom korištenju, planiranju i uređenju prostora. Prostorni plan mora odgovoriti na izazove u okviru prostora u kontekstu potreba i predstojećih aktivnosti (npr. Koridor Vc) kao i drugih elementa prostornog planiranja.

Unutar prostora prioritetno se rješava pitanje uređenosti javnih površina i objekata na način da se postiže usklađenost i zaštita prostora i istovremeno povećavaju osnove kvalitetnog življenja na prostoru Jablanice.

Mjera 3.3.1. Razvoj prostorno-planske dokumentacije

Cilj ove mjere je izrada i usvajanje Prostornog plana Općine jablanica kojim se želi odgovoriti na nove izazove u razvoju sredine sa aspekta promjena u prostoru (saobraćaj, infrastruktura i dr). Postojeći Prostorni plan važi zaključno sa 2025. godinom. Realizaciji mjere doprinose i mjere 1.2.3. i 2.5.1.

Mjera 3.3.2. Uređenje javnih površina i objekata

Ova mjera je usmjerena na ključne objekte infrastrukture i standarda u uređenju iste. Mjera obuhvata razvoj saobraćaja u mirovanju, uređenja zelenih površina, uređenja prostora okupljanja (trgova). Obuhvaćeno je i pitanje rješavanja problema u oblasti pokopne djelatnosti izgradnjom mrtvačnice. U cilju poboljšanja kvalitete javnih objekata i površina mjerom je predviđeno usvajanje Odluke o standardima ugradnje materijala i opreme.

IV. KLJUČNI STRATEŠKI PROJEKTI

Strateški projekti predstavljaju intervencije od najvećeg značaja za općinu i imaju višestruki efekat na razvoj općine Jablanica u pravcu ostvarenja utvrđene vizije i strateških ciljeva.

U okviru ostvarenja strateških ciljeva identifikovani su prioriteti koji se odnose na specifičnosti općine u oblasti privrede, kvalitete života i potreba zaštite okoline. Na bazi utvrđenih prioriteta djelovanja, ključnih 10 strateških projekata su:

- **„Poticanje uvođenja inovacija i novih tehnologija u eksploataciji i obradi kamena“.** Privredni sektor eksploatacije i obrade kamena predstavlja najznačajniji privredni potencijal kojeg karakteriše dugogodišnja tradicija i zastupljenost proizvoda na svjetskom tržištu. Dugogodišnji procesi ove privredne djelatnosti u općini su imali uspone i padove pri čemu su rezultati značajniji sa kvalitetnijim organizovanjem poslovanja i adekvatnom opremljenosti. Potreba uvođenja inovacija i novih tehnologija pojavljuje se kao nužnost poboljšanja i ostvarivanja dugoročnih rezultata u ovom sektoru i praćenje konkurentnosti na svjetskom tržištu. Okvirna vrijednost projekta je 400.000,00 KM.
- **“Podrške privrednom društvu Granit u pronalasku strateškog partnera”.** Privredno društvo Granit je najveće u smislu obima eksploatacije i obrade kamena i dugogodišnje tradicije u ovom sektoru. U predhodnim godinama preduzeće se suočilo sa pokrenutim procesom stečaja u kome nije zaustavljena proizvodnja. Općina je prepoznala značaj ovog preduzeća i pored podrške, u cilju zadržavanja proizvodnje i radnih mjesta, kupila je određenu imovinu preduzeća i na taj način doprinijela likvidnosti. Obzirom da postoji interes za oporavkom ovog preduzeća i stavljanje imovine u procese ostvarenja privrednih rezultata stvara se potreba podrške u cilju pronalaska strateškog partnera kao najkvalitetnijeg rješenja. Okvirna vrijednost projekta je 400.000,00 KM.
- **“Poticaji za MSP-a i obrte općine Jablanica”.** Ranjivost privrede na području općine i potreba proširivanja kapaciteta nužno podrazumjevaju različite oblike novčane podrške uslovljene povećavanjem obima privrednih djelatnosti i novim zapošljavanjem. Posljedice izazvane pojavom pandemije COVID-19 ovaj oblik podrške čine značajnijim u cilju održavanja pozitivnih trendova. Zahtjevi za osavremenjivanjem i inovacijama djelimično se mogu podržavati ovakvim mjerama. Okvirna vrijednost projekta je 1.000.000,00 KM.
- **“Revitalizacija zgrade i platoa Muzeja “Bitka za ranjenike na Neretvi”.** Jedna od najznačajnijih kulturno-historijskih znamenitosti predstavlja kompleks objekata vezan za “Bitku za ranjenike na Neretvi”. Općina je u proteklom periodu uspjela poduzeti značajne aktivnosti na revitalizaciji objekata u cilju stavljanja u funkciju turizma. U periodu do 1992. godine kompleks je godišnje posjećivalo i do 500 000 posjetilaca sa područja cijele Jugoslavije i inostranstva. Uzevši u obzir pomenute podatke jasno je da kompleks predstavlja značajan potencijal i da je potrebno poduzeti intervencije na objektima i pratećim sadržajima. Okvirna vrijednost projekta je 400.000,00 KM.
- **“Program razvoja agroturizma”.** Geografski položaj, blizina većih centara, turistička i gastronomska ponuda koju ima općina Jablanica, turizam postavlja kao potencijalno značajnu privrednu djelatnost. Cjeneći da značajan dio područja općine obuhvata ruralne oblasti kroz koje se protežu i turistički potencijali, nameće se razvoj ideje o agroturizmu koji podrazumjeva ugostiteljsko-turističke usluge od strane poljoprivrednih gazdinstava. Stavljanje ovog potencijala u privredne okvire podrazumjeva razvoj programa usmjeren u podršku ovom spoju poljoprivrede i turizma kao izrazito potentnog resursa. Okvirna vrijednost projekta je 250.000,00 KM.
- **“Izgradnja vatrogasnog doma”.** Općina Jablanica u okviru procjena ugroženosti od požara spada u visokou kategoriju rizika, naručito opasnosti od šumski požara koji značajno ugrožavaju prirodne resurse, ljudske živote i materijalno-tehnička sredstva i objekte. Adekvatan odgovor lokalne zajednice prevashodno podrazumjeva organizovanu i opremljenu vatrogasnu službu. U tom pravcu nameće se potreba izgradnje adekvatnog objekta za potrebe vatrogasne jedinice u cilju povećanja organizovanosti i efikasnosti djelovanja. Okvirna vrijednost projekta je 800.000,00 KM.
- **“Podrška porodicama za novorođenčad”.** Pitanje nataliteta je izuzetno bitno i negativni trendovi u Bosni i Hercegovini i okruženju nameću potrebu razvoja politika usmjerenih u tom pravcu. Podrška

porodicama sa novorođenčadima se pokazuje kao jedna od mjera koja pokazuje pozitivne rezultate. U tom pravcu pojavljuje se potreba uspostavljanja podrške koja najvećim obimom podrazumjeva i obuhvata pitanja mladih, kao veoma važne kategorije stanovništva, prema kojima je potrebno usmjeriti fokus. Okvirna vrijednost projekta je 400.000,00 KM.

- **“Izgradnja zgrade za mlade”.** Kreiranje politika mladih u okviru lokalnih zajednica je jedna od najvažnijih za prostor općine Jablanica. Pored pitanja zapošljavanja i društvenog sadržaja, rješavanje stambenog pitanja je ključno, obzirom na cijene nekretnina i nivo prosječne plaće. Potrebe mladih se mogu riješiti razvojem projekata izgradnje stanova obezbjeđivanjem sredstava iz više izvora koji podrazumjevaju učešće općine, mladih i investitora izgradnje stanova. Na ovaj način se potiče novogradnja, ostvaruje niža cijena stanova i ostvaruje stambena politika kupovine stanova za mlade po povoljnijim uslovima. Okvirna vrijednost projekta je 1.700.000,00 KM.
- **“Završetak postojećih „prečistača“ i kanalizacione mreže u užem urbanom području”.** Kanalizacioni sistemi na području općine Jablanica su nedovršeni što značajno onečišćuje okoliš štetnim emisijama. Stanje je dodatno usložnjeno činjenicom da je tok Neretve pregrađen objektom HE Grabovica što povećava koncentraciju štetnih kanalizacionih otpada. Sistem prečistača nije dovršen pri čemu se kao prioritet javlja izgradnja i stavljanje u funkciju prečistača u užem urbanom području gdje je koncentracija štetnih utjecaja veća. Okvirna vrijednost projekta je 175.000,00 KM.
- **“Subvencije za utopljavanje objekata nabavkom i ugradnjom materijala za izolaciju vanjskih zidova, tavanica objekata i zamjena vanjske stolarije”.** Povećanje energetske efikasnosti objekata u kreiranju i provedbi politika je najvećim obimom bilo usmjereno na javne objekte. Utopljanje privatnih objekata ostvaruje značajne efekte, naročito u slučaju objekata kolektivnog stanovanja (zgradama). Savremeni trendovi razvijaju modele finansiranja koji uključuju udruživanja javnih sredstava sa sredstvima privatnih vlasnika, sredstvima upravitelja i donatora. Efekti koji se postižu utiču na smanjenje troškova utroška energije, povećanje komfora i kvalitete života, estetsko uređenje objekata i poboljšanje uređenosti stanja javne infrastrukture. Cjeneći navedno ukazuje se potreba strateških intervencija i razvoja projekta iz oblasti energetske efikasnosti. Okvirna vrijednost projekta je 1.000.000,00 KM.

V. USKLAĐENOST SA DRUGIM RELEVANTNIM DOKUMENTIMA

Uredba o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH”, broj: 74/19) u članom 16. propisuje obavezu međusobne provjere strateških dokumenata, odnosno potrebu provjere usklađenosti razvojnih pravaca i strateških ciljeva sa drugim relevantnim strateškim dokumentima.

Proces izrade Strategije razvoja Općine Jablanica (prilagođene i revidirane) u svim fazama je usmjeravan i obezbudio je usklađenost sa drugim relevantnim strateškim dokumentima, prije svega Strategijom razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021-2027. godina i Strategijom razvoja Hercegovačko-neretvanskog kantona 2021-2027. godina. Pored koordinacije i usaglašavanja razvojnih prioriteta i politika u odnosu na pomenuti strateški okvir, Strategija razvoja Općine Jablanica istovremeno odražava i globalno prihvaćene ciljeve održivog razvoja utvrđene kroz Okvir za implementaciju ciljeva održivog razvoja za BiH.

Strateški dokument višeg nivoa	Vezani strateški cilj, prioritet i/ili mjera i strategije razvoja
OKVIR CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA ZA BIH-(SDG)	
Razvojni pravac: Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom Akcelerator 1.1. Efikasan, otvoren, inkluzivan i odgovoran javni sektor	Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana Prioritet 2.5. Efikasnija uprava i upravljanja lokalnim razvojem
Razvojni pravac: Pametan rast Akcelerator 2.1. Povoljno okruženje za poduzetništvo i inovacije Akcelerator 2.2. Povećanje investicija u infrastrukturu Akcelerator 2.3. Unaprijeđenje pristupa i kvalitete obrazovanja i obuke Akcelerator 2.4. Zeleni rast i čista energija Akcelerator 2.5. Pametno upravljanje prirodnim resursima i okolišem	Strateški cilj 1: Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma Prioritet 1.1. Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina Prioritet 1.2. Razviti poduzetništvo i sektor MSP Prioritet 1.3. Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana Prioritet 2.1. Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaj Prioritet 2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlja građana i djece Prioritet 2.3. Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti Prioritet 2.4. Unaprijediti ambijent djelovanja mladih Strateški cilj 3: Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša Prioritet 3.1. Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš Prioritet 3.2. Povećati energetske efikasnost Prioritet 3.3. Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem
Razvojni pravac: Društvo jednakih mogućnosti Akcelerator 3.1. Unaprijeđenje politike socijalne zaštite Akcelerator 3.2. Aktivacija i zapošljavanje sa fokusom na ranjive kategorije Akcelerator 3.3. Efektivna zdravstvena zaštita za sve Akcelerator 3.4. Poboljšanje inkluzivnosti obrazovnih sistema	Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana Prioritet 2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlja građana i djece Prioritet 2.3. Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti Prioritet 2.4. Unaprijediti ambijent djelovanja mladih
STRATEGIJA RAZVOJA FEDERACIJE BIH 2021-2017	
Strateški cilj 1: Ubrzan ekonomski razvoj Prioritet 1.1. Povećavati digitaliziranost ekonomije Prioritet 1.2. Podržavati transfer i razvoj tehnologija	Strateški cilj 1: Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma Prioritet 1.1. Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina Prioritet 1.2. Razviti poduzetništvo i sektor MSP Prioritet 1.3. Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma

<p>Prioritet 1.3 Podržavati razvoj poslovnog privatnog sektora</p> <p>Prioritet 1.4. Podržavati izvoz i stvaranje proizvoda više dodane vrijednosti</p>	
<p>Strateški cilj 2: Prosperitetan i inkluzivan društveni razvoj</p> <p>Prioritet 2.1. Unaprijeđivati obrazovni sistem</p> <p>Prioritet 2.2. Poboljšavati ishode zdravstvenog sistema</p> <p>Prioritet 2.3. Ublažiti trend demografskog starenja stanovništva, poboljšati stabilnost obitelji i položaj mladih</p> <p>Prioritet 2.4. Smanjivati neaktivnost i nezaposlenost, naročito dugoročnu</p> <p>Prioritet 2.5. Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost</p>	<p>Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana</p> <p>Prioritet 2.1. Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaj</p> <p>Prioritet 2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlja građana i djece</p> <p>Prioritet 2.3. Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti</p> <p>Prioritet 2.4. Unaprijediti ambijent djelovanja mladih</p>
<p>Strateški cilj 3: Resursno efikasan i održiv razvoj</p> <p>Prioritet 3.1. Unaprijeđivati zaštitu i korištenje prirodnih resursa</p> <p>Prioritet 3.3. Povećati energetske efikasnost</p> <p>Prioritet 3.5. Poticati razvoj ruralnih prostora</p> <p>Prioritet 3.6. Povećati otpornost na krize</p>	<p>Strateški cilj 1: Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma</p> <p>Prioritet 1.3. Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma</p> <p>Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana</p> <p>Prioritet 2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlja građana i djece</p> <p>Strateški cilj 3: Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša</p> <p>Prioritet 3.1. Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš</p> <p>Prioritet 3.2. Povećati energetske efikasnost</p>
<p>Strateški cilj 4: Efikasan, transparentan i odgovoran javni sektor</p> <p>Prioritet 4.2. Staviti javnu upravu u službu građana</p> <p>Prioritet 4.3. Unaprijeđivati odgovornost u oblasti javnih finansija</p>	<p>Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana</p> <p>Prioritet 2.5. Efikasnija uprava i upravljanja lokalnim razvojem</p> <p>Strateški cilj 3: Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša</p> <p>Prioritet 3.1. Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš</p> <p>Prioritet 3.3. Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem</p>
STRATEGIJA RAZVOJA HNK 2021-2027 * (u postupku izrade i usvajanja)	
<p>Strateški cilj 1: Dinamičan ekonomski razvoj uz održivo korišćenje resursa</p>	<p>Strateški cilj 1: Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma</p> <p>Strateški cilj 3: Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša</p>
<p>Strateški cilj 2: Podizanje kvalitete i suvremenog društvenog sektora</p>	<p>Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana</p>
<p>Strateški cilj 3: Upravljanje resursima i uslugama ekosustava u skladu s postojećim kapacitetima okoliša</p>	<p>Strateški cilj 3: Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša</p>

Tabela 18. Pregled usklađenosti strategije sa relevantnim strateškim dokumentima

VI. INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR

INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR					
ZA PERIOD VAŽENJA STRATEŠKOG DOKUMENTA					
Oznaka strateškog cilja, prioriteta i mjere	Struktura finansiranja (u %)*	Ukupno (KM)	Budžet institucije (KM)	Ostali izvori	
				(KM)	Naziv potencijalnog izvora
Strateški cilj 1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma	29%	7.922.000	4.324.000	3.598.000	
1.1. Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina	4,92%	1.352.000	670.000	682.000	
1.1.1. Unaprijeđenje sektora obrade kamena		1.227.000	575.000	652.000	Općina Jablanica/ JU Srednja škola Jablanica, UPJ, Klaster Kamen, FBiH, HNK
1.1.1.1. Poticanje uvođenja inovacija i novih tehnologija u eksploataciji i obradi kamena		400.000	200.000	200.000	FBiH, HNK, Klaster kamen
1.1.1.2. Podrške privrednom društvu Granit u pronalasku strateškog partnera		400.000	200.000	200.000	Investitor
1.1.2. Istraživanje potencijala eksploatacije prirodnih resursa		125.000	95.000	30.000	Ministarstva privrede i zaštite okoliša FBiH i HNK, investitori
1.2. Razviti poduzetništvo i sektor MSP	14,68%	3.958.000	2.758.000	1.200.000	
1.2.1. Podrška poslovanju i inovacijama		3.600.000	2.500.000	1.100.000	UPJ, Klaster Kamen, Privredni subjekti, Ministarstva privrede FBiH i HNK, EU fondovi
1.2.1.1. Poticaji za MSP-a i obrte općine Jablanica		1.000.000	1.000.000	0	
1.2.2. Razvoj konkurentnosti radne snage		252.000	152.000	100.000	Privredni subjekti, Služba za zapošljavanje HNK
1.2.3. Privlačenje investicija		106.000	106.000	0	
1.3. Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma	9,40%	2.612.000	896.000	1.716.000	
1.3.1. Razvoj turističke infrastrukture i kapaciteta		1.935.000	644.000	1.291.000	JP EP BiH, Ministarstva privrede i zaštite okoliša FBiH i HNK, UNDP, Privredni subjekti, OCD, EU fondovi
1.3.1.1. Revitalizacija zgrade i platoa Muzeja "Bitka za ranjenike na Neretvi		400.000	100.000	300.000	Ministarstva privrede i zaštite okoliša FBiH i HNK, privredni subjekti, fondovi

1.3.2. Podrška poljoprivredi u funkciji doprinosa razvoju turizma		677.000	252.000	425.000	Ministarstva privrede, zaštite okoliša i ministarstva vodoprivrede FBiH i HNK, Donatori, Poljoprivredni proizvođači, EU fondovi
1.3.2.1. Program razvoja agroturizma		250.000	100.000	150.000	Ministarstva privrede, zaštite okoliša i ministarstva vodoprivrede FBiH i HNK, Donatori, Poljoprivredni proizvođači
Strateški cilj 2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana	39,80%	10.748.400	5.087.400	5.661.000	
2.1. Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaja	4,93%	1.335.000	595.000	740.000	
2.1.1. Unaprijeđenje kulturnih sadržaja		1.205.000	530.000	675.000	Ministarstva kulture FBiH i HNK, OCD, Fond za profesionalnu rehabilitaciju invalidnih osoba
2.1.2. Unaprijeđenje sportskih sadržaja		130.000	65.000	65.000	Ministarstva kulture FBiH i HNK
2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana i djece	15,72%	4.267.400	1.117.400	3.150.000	
2.2.1. Jačanje kapaciteta subjekata zaštite i spašavanja		2.010.000	673.000	1.337.000	Vlada Japana, TIKa, Vlada HNK, Uprava za vatrogastvo HNK, EU fondovi
2.2.1.1. Izgradnja vatrogasnog doma		800.000	400.000	400.000	Vlada HNK, Uprava za vatrogastvo HNK, EU fondovi
2.2.2. Smanjenje rizika od katastrofa u obrazovnim ustanovama		75.400	17.400	58.000	Ministarstvo obrazovanja HNK
2.2.3. Poboljšanje stanja javne infrastrukture		1.932.000	302.000	1.630.000	Ministarstva FBiH i HNK, Vlada HNK, Donatorska sredstva
2.2.4. Poboljšanje opremljenosti ustanove zdravstvene zaštite		250.000	125.000	125.000	Dom zdravlja, Donatori
2.3. Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti	4,50%	1.195.000	934.000	261.000	
2.3.1. Unaprijeđenje socijalne zaštite i socijalne uključenosti		510.000	386.000	124.000	Služba za zapošljavanje HNK, Građani
2.3.2. Podrška obrazovanju		685.000	548.000	137.000	Ministarstvo obrazovanja HNK, donatori
2.4. Unaprijediti ambijent djelovanja mladih	11,98%	3.250.000	1.900.000	1.350.000	
2.4.1. Podrška mladim i porodicama		1.500.000	1.450.000	50.000	Donatori
2.4.1.1. Podrška porodicama za novorođenčad		400.000	400.000		
2.4.2. Jačanje stambene politike mladih		1.750.000	450.000	1.300.000	Građani, Privrednici
2.4.2.1. Izgradnja zgrade sa mlade		1700.000	400.000	1.300.000	Građani, Privrednici

2.5. Efikasija uprava i upravljanje lokalnim razvojem	2,60%	701.000	541.000	160.000	
2.5.1. Unaprijeđenje efikasnosti javne uprave		631.000	471.000	160.000	UNDP, OCD, EU fondovi
2.5.2. Podrška uspostavi saradnje lokalnih zajednica		70.000	70.000	0	
Strateški cilj 3. Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša	31,20%	8.268.000	3.607.000	4.661.000	
3.1. Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš	14,80%	3.826.000	958.000	2.868.000	
3.1.1. Unaprijeđenje komunalnih usluga i odvoza čvrstog otpada		3.656.000	938.000	2.718.000	JP EP BiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH i HNK, Ministarstva vodoprivrede, zaštite okoliša FBiH i HNK, IPA, EU projekti
3.1.1.1. Završetak postojećih „prečistača“ i kanalizacione mreže u užem urbanom području		175.000	0	175.000	JP EP BiH, Fond za zaštitu okoliša FBiH i HNK, Ministarstva vodoprivrede, zaštite okoliša FBiH i HNK
3.1.2. Restruktiranje komunalnog preduzeća i uvođenje korporativnog upravljanja		170.000	20.000	150.000	Fond za zaštitu okoliša FBiH i HNK
3.2. Povećati energetska efikasnost	9,30%	2.521.000	753.000	1.768.000	
3.2.1. Podrška efikasnosti korišćenja energije		2.521.000	753.000	1.768.000	Građani, privredni subjekti, EU fondovi, donatori
3.2.1.2. Subvencije za utopljanje objekata nabavkom i ugradnjom materijala za izolaciju vanjskih zidova, tavanica objekata i zamjena vanjske stolarije		1.000.000	300.000	700.000	Građani, privredni subjekti, EU fondovi, donatori
3.3. Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem	7,10%	1.921.000	1.896.000	25.000	
3.3.1. Razvoj prostorno-planske dokumentacije		80.000	80.000	0	
3.3.2. Uređenje javnih površina i objekata		1.841.000	1.816.000	25.000	Fond Zaštite okoliša, EU fondovi, donatori
Ukupno iz strateškog dokumenta**	100%	26.938.400	13.018.400	13.920.000	
PREGLED PO IZVORIMA					
(iznosi u KM i procenti) ujednačiti kolone sa planiranjem					
Budžetska sredstva	Kreditna sredstva		Ostali izvori		
13.018.400 KM	KM		13.920.000		
47,90%	0%		52,10%		

Tabela 18. Pregled usklađenosti strategije sa relevantnim strateškim dokumentima

Indikativni finansijski okvir predstavlja pregled potrebnih finansijskih sredstava za implementaciju mjera, pri čemu se daje pregled i potencijalnih izvora sredstava. Strategijom razvoja Općine Jablanica predviđen je najveći iznos finansijskih sredstava za implementaciju drugog strateškog cilja i to 39,80%, prvog 29% i trećeg 31,20 %. Ukupna vrijednost navedenih planiranih strateških projekata iznosi 6.525.000 KM. Procenat planiranih sredstava koji se odnosi na budžetska sredstva je 47,90% i 52,10% ostali izvori finansiranja.

VII. SAŽETI PREGLED STRATEGIJE RAZVOJA

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINANSIJSKI IZVORI		
1. Strateški cilj	Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Stopa zaposlenosti	29,90%	32,90%
		Stopa nezaposlenosti (formalna)	49,32%	41,87%
		Broj registrovanih noćenja	668	1200
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		4.324.000	3.598.000	7.922.000
1.1. Prioritet	Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj zaposlenih radnika u sektoru obrade kamena i eksploatacije mineralnih sirovina	284	400
		Broj sporazuma o istraživanju i investiranju u eksploataciju željezne rude i gipsa	0	Potpisan najmanje jedan sporazum o istraživanju i
		Sporazum o finansiranju izgradnje fabrike mineralne-kamene vune	0	Zaključen sporazum o finansiranju izgradnje fabrike mineralne-k.vune
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		670.000	682.000	1.352.000
1.1.1. Mjera	Unaprijeđenje sektora obrade kamena	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj nove opreme u proizvodnim procesima	0	4
		Visina novih investicija u sektoru u KM	0	5 mil.
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		575.000	652.000	1.227.000
1.1.2. Mjera	Istraživanje potencijala eksploatacije prirodnih resursa	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj odobrenih i provedenih istražnih radova	0	3
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		90.000	280.000	370.000

1.2. Prioritet	Razviti poduzetništvo i sektor MSP	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj novo-uposlenih radnika u sektoru MSP	192	390
		Iznos novih Investicija u KM	0	7 mil. KM
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		2.758.000	1.200.000	3.958.000
1.2.1. Mjera	Podrška poslovanju i inovacijama	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj MSP-a	107	130
		Stepen opremljenosti poslovnih zona	20%	35%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		2.500.000	1.100.000	3.600.000
1.2.2. Mjera	Razvoj konkurentnosti radne snage	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj prekvalificiranih i osposobljenih radnika	0	30
		Broj mladih osoba koje su kroz podršku pokrenule vlastite biznise	0	15
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		152.000	100.000	252.000
1.2.3. Mjera	Privlačenje investicija	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj usvojenih regulacionih planova poslovnih zona	2	4
		Broj zaključenih sporazuma o lokalnom partnerstvu	0	1
		Broj sporazuma o JPP	0	1
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		106.000		106.000

1.3. Prioritet	Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Godišnji prihod od boravišnih taksi u KM	7.742 KM	Najmanje 10.000 KM
		Broj zaposlenih u sektoru turizma	27	41
		Zadovoljstvo turista turističkom ponudom općine Jablanica (anketa)	n/p	Najmanje 80% anketiranih turista zadovoljno turističkom ponudom općine Jablanica
		Evidentirani godišnji prihodi od plasmana povrća proizvedenog u plasteniku u KM	87.000 KM	100.000 KM
		Evidentirani godišnji prihodi od plasmana jagodičastog i bobičastog voća u KM	16.000 KM	45.000 KM
		Broj registriranih poljoprivrednih gazdinstava	166	200
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		896.000	1.716.000	2.612.000
1.3.1. Mjera	Razvoj turističke infrastrukture i kapaciteta	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj novorazvijenih turističkih objekata i lokaliteta	0	4
		Broj novocertificiranih turističkih vodiča	0	15
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		644.000	1.291.000	1.935.000
1.3.2. Mjera	Podrška poljoprivredi u funkciji doprinosa razvoju turizma	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Godišnja registrovana proizvodnja jagodičastog i bobičastog voća (t)	8 t	23 t
		Godišnja registrovana proizvodnja povrća iz plastenika (t)	50 t	100 t
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		75.000	75.000	150.000

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINANSIJSKI IZVORI		
2. Strateški cilj	Poboljšan kvalitet života i sigurnost građana	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Zadovoljstvo anketiranih građana	50%	85%
		Rizik od požara, poplava i klizišta	visok/nizak/srednji	nizak/nizak/nizak
		Negativni migracioni saldo	-54	-10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		3.607.000	4.661.000	8.268.000
2.1. Prioritet	Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaja	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broja posjetilaca kulturnih događaja i ustanova godišnje (procjena)	40.000	150.000
		Broj sportista i rekreativaca koji su učestvovali u sportsko-rekreativnim aktivnostima organizovanim na malonogometnom stadionu i pomoćnom stadionu/godišnje	0	10.000
		Programi RTV Jablanica se emituje putem digitalnog signala	0	Svi Programi RTV Jablanica se u potpunosti emituju putem digitalnog signala
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.335.000	599.000	675.000
2.1.1. Mjera	Unaprijeđenje kulturnih sadržaja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj novih kulturnih manifestacija u toku godine	0	15
		Osoblje RTV Jablanica osposobljeno za rad na digitalnoj opremi	0	Svi uposlenici
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		575.000	652.000	1.227.000

2.1.2. Mjera	Unaprijeđenje sportskih sadržaja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj sportista (članova sportskih klubova) na nivou godine	820	1000
		Broj organizovanih sportskih takmičenja za djecu tokom ljetnjih i zimskih raspusta	0	20
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		90.000	280.000	370.000
2.2. Prioritet	Unaprijediti sigurnost i zdravlja građana i djece	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Površina uništene šume u požarima (he)	321,9 he	200 he
		Prihod od srevisiranih PP aparata u KM	0	80.000 KM
		Iznos šteta uzrokovanih prirodnim i drugim nesrećama	2.185.500 KM	1.092.750 KM
		Gubitci u vodovodnoj mreži u procentima	30%	10%
		Broj ljekara na 1000 stanovnika	1	1,5
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.117.400	3.150.000	4.267.400
2.2.1. Mjera	Jačanje kapaciteta subjekata zaštite i spašavanja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj izgrađenih objekata u sistemu zaštite	0	1
		Broj novonabavljene značajne opreme i sistema za zaštitu od požara	0	3
		Izrađen planski dokument postupanja u krizama	0	1
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		673.000	1.337.000	2.010.000

2.2.2. Mjera	Smanjenje rizika od katastrofa u obrazovnim ustanovama	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj godišnje provedenih vježbi u školama	1	1
		Broj povreda u školama uslijed požara	0	0
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		17.400	58.000	75.400
2.2.3. Mjera	Poboljšanje stanja javne infrastrukture	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj ugroženih naselja od klizišta i odrona	2	0
		Broj saobraćajnica sa rizikom od opasnosti od klizišta i odrona	4	0
		Broj djelova vodovodne mreže sa potrebama za sanaciju i poboljšanje	6	1
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
2.2.4. Mjera	Poboljšanje opremljenosti ustanove zdravstvene zaštite	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Količina nabavljene medicinske opreme i materijalno tehničkih sredstava za DZ	0	7
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		125.000	125.000	250.000

2.3. Prioritet	Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj incidentnih slučajeva prijavljenih Centru za socijalni rad u kojima su učestvovali maloljetnici u toku godine	6	3
		Broj lica u stanju socijalne potrebe (ne ulaze kategorije: dječiji doplatak, naknade roditeljima i ostale usluge)	685	617
		Zadovoljstvu učenika i roditelja uslovima osnovnog i srednjeg obrazovanja (anketa)	n/p	Najmanje 90% anketiranih učenika i roditelja zadovoljno je uslovima osnovnog obraz.
		Broj novorođenih (godišnje)	91	118
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		896.000	1.716.000	2.612.000
2.3.1. Mjera	Unaprijeđenje socijalne zaštite i socijalne uključenosti	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj pruženih usluga savjetovališta na sedmičnom nivou	0	20
		Broj djece kojima usluge pruža Dnevni centar za djecu (dnevno)	0	20
		Broj uposlenih lica iz socijalnih kategorija na tržištu rada (godišnje)	0	2
		Broj utopljenih objekata kao podrška smanjenju siromaštva	0	10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		386.000	124.000	510.000

2.3.2. Mjera	Podrška obrazovanju	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj učenika koji posjeti eko učionicu dnevno	0	50
		Broj stipendija za osnovno i srednje obrazovanje godišnje	160	165
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		548.000	137.000	685.000
2.4. Prioritet	Unaprijediti ambijent djelovanja mladih	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Visina sredstva podrške za sticanje znanja i vještina na nivou godine	159.000 KM	200.000 KM
		Broj novih stambenih jedinica za mlade	0	20
		Broj novih poduzetnika/ mladih	0	20
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.900.000	1.350.000	3.250.000
2.4.1. Mjera	Podrška mladim i porodicama	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj podržanih porodica sa novorođenčadi	0	200
		Broj mladih koji su podržani u sticanju znanja i vještina	0	1000
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.450.000	50.000	1.500.000
2.4.2. Mjera	Jačanje stambene politike mladih	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj riješenih stambenih pitanja mladih	0	30
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		450.000	1.300.000	1.750.000

2.5. Prioritet	Efikasnija uprava i upravljanja lokalnim razvojem	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Zadovoljstvo građana uslugama općinskih službi MZ (anketa)	50%	80%
		Broj uvedenih digitalno/informacionih sistema u radu	1	7
		Iznos vrijednosti investicija po osnovu izrađenih regulacionih planova	0	Ostvareno najmanje 3 mil. KM vrijednosti investicija po osnovu izrađenih regulacionih planova
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		541.000	160.000	701.000
2.5.1. Mjera	Unaprijeđenje efikasnosti javne uprave	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Komuniciranje uprave sa građanima putem pismenih akata (procenat)	95%	20%
		Broj javnih službenika koji je godišnje prošao stručne obuke	20	30
		Broj ažurirane prostorno-planske dokumentacije	0	3
		Izrađena Strategija brendiranja	0	1
		Broj podržanih projekata OCD godišnje	0	25
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		471.000	160.000	631.000
2.5.2. Mjera	Podrška uspostavi saradnje lokalnih zajednica	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj uspostavljenih saradnji sa lokalnim zajednicama	0	2
		Članstvo u lokalnom partnerstvu	0	1
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		70.000		70.000

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINANSIJSKI IZVORI		
3. Strateški cilj	Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj domaćinstava koja nisu priključena na javnu kanalizacionu mrežu	1190	1000
		Udio prečišćeni otpadnih voda ispuštenih u vodotoke	0	40%
		Površina uređenih javnih površina	10.907 m2	16.636 m2
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		3.607.000	4.661.000	8.268.000
3.1. Prioritet	Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Pokrivenost općine uslugama odvodnje otpadnih voda (kanalizacija)	71,40%	85%
		Broj „divljih“ deponija	20	0
		Prosječna količina dnevno sakupljenog ne selektiranog otpada koji se odlaze na deponiji.	6 tona	5 tona
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		958.000	2.868.000	3.826.000
3.1.1. Mjera	Unaprijeđenje komunalnih usluga i odvoza čvrstog otpada	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj novih korisnika na kanalizacionoj mreži	0	500
		Dnevna količina prikupljenog smeća u podzemnim kontejnerima u m3	0	13,2m3
		Usvojen plan upravljanja otpadom	0	1
		Predselekcija krutog otpada (dnevno)	0	0,5 t
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		938.000	2.718.000	3.656.000

3.1.2. Mjera	Restruktuiranje komunalnog preduzeća i uvođenje korporativnog upravljanja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Finansijsko poslovanje komunalnog preduzeća (godišnje) u KM	0	+100.000 KM (minimalno)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		20.000	150.000	170.000
3.2. Prioritet	Povećati energetske efikasnosti	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Iznos troškova potrošnje el.energije za javnu rasvjetu na godišnjem nivou u KM	194.600 KM	165.410 KM
		Broj javnih i privatnih objekata nad kojima su provedebne mjere energetske efikasnosti	2	30
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		753.000	1.768.000	2.521.000
3.2.1. Mjera	Podrška efikasnosti korišćenja energije	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Smanjenje potrošnje energije na objektima obuhvaćenim mjerama EE	0	30%
		Smanjenje potrošnje energije za javnu rasvjetu	0	10%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		753.000	1.768.000	2.521.000

3.3. Prioritet	Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Godišnji prihod od naplate korištenja parkinga u KM	0	30.000 KM
		Stepen ažuriranosti prostornog plana Jablanice	71,42%	100%
		Broj novoizgrađenih i uređenih javnih objekata	0	6
		Pokrivenost lokalnih puteva iz nadležnosti općine asfaltnom podlogom u km	54 km	68 km
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.896.000	25.000	1.921.000
3.3.1. Mjera	Razvoj prostorno-planske dokumentacije	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Usvojen novi Prostorni plan općine (2026-__)	0	1
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		80.000		80.000
3.3.2. Mjera	Uređenje javnih površina i objekata	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Uspostavljen sistem naplate parkinga	0	1
		Donešena Odluka o standardima izgradnje javne infrastrukture	0	1
		Broj novoizgrađenih trgova	0	2
		Izgrađena mrtvačnica	0	1
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.816.000	25.000	1.841.000

VIII. OKVIR ZA PROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE

Zakonskim i podzakonskim normativnim okvirom u FBiH propisani su kao obavezni elementi strateškog planiranja i strateških dokumenata provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluacija. U okviru pomenutih procesa ključno je izvršiti opis odgovornih institucija, opis postupaka i postupanja odgovornih institucija, dinamiku postupanja i okvir rokova.

Provođenje Strategije razvoja Općine Jablanica provodi se alatima uspostavljenim pomenutim normativnim okvirom. Alati za provođenje podrazumjevaju strateško-programске dokumente koji se izrađuju svake planske godine po principu 1+2 usklađeno sa procesom izrade i usvajanja smjernica; trogodišnji plan rada koji je implementacijski dokument koji operacionalizira strateške ciljeve, prioritete i mjere iz Strategije razvoja Općine Jablanica; godišnji plan rada koji je implementacijski dokument koji sadrži, pored redovnih aktivnosti, i aktivnosti na godišnjem nivou koje će se preduzimati kako bi se implementirali strateški ciljevi, prioritete i mjere, a priprema se na osnovu usvojenih trogodišnjih planova

Praćenje Strategije razvoja Općine Jablanica je sistematično i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije Strategije razvoja Općine Jablanica, u svrhu preduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima. Naprijed pomenuto u oblasti izvještavanja propisuje obavezu izrade godišnjih izvještaja o radu i Izvještaj o razvoju.

Godišnji izvještaj o radu priprema se sa namjerom praćenja provođenja planiranih aktivnosti i ocjene doprinosa u ostvarivanju programa (mjera) na nivou JLS. Izvještaj o razvoju je implementacioni dokument kojim se na godišnjem nivou sagledavaju stepen implementacije, opći razvojni trendovi kao i napredak u ostvarenju strateških ciljeva iz strateških dokumenata.

Evaluacija je proces kojim se određuje vrijednost i značaj intervencije, odnosno programa, projekta ili sveukupne strategije razvoja, prema definisanim kriterijima. Za strateške dokumente JLS obavezna je Evaluacija u toku, uključujući i Strategiju razvoja Općine Jablanica. Evaluacija u toku će se raditi u predzadnjoj godini implementacije Strategije razvoja (2026. godine). Evaluaciju će provesti nezavisni vanjski evaluator izabran od strane općinske službe. Evaluacija u toku se radi sa ciljem utvrđivanja stepena implementacije strateških dokumenata, te efektivnosti i efikasnosti planiranih mjera i rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i sumiranja rezultata i obezbjeđenja ulaznih elemenata za strateške dokumente za sljedeći planski ciklus.

Nosioци naprijed pomenutih aktivnosti u Općini Jablanica su Načelnik općine, JURA (jedinica za upravljanje razvojem)-Služba za lokalni ekonomski razvoj i investicije, finansije i trezor, Općinski razvojni tim (ORT), Partnerska grupa koja se uključuje jednom godišnje u praćenje provođenja strategije.

Osnovne aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja	
Aktivnosti	Nadležnost (ko?)
Priprema/ažuriranje Kalendara aktivnosti Jedinice za upravljanje razvojnim aktivnostima (JURA)	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) Učesnici procesa: Ostali uposlenici Službe za LER i investicije, finansije i trezor (skraćeno: Služba za LER)
Priprema mehanizama i alata za praćenje i izvještavanje o ostvarenju strategije razvoja (uključujući lokalizirane ciljeve održivog razvoja BIH)	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) Učesnici procesa: Služba za LER zajedno sa kabinetom načelnika
Definisanje prioriteta na osnovu strateško-programskih dokumenata za naredni 1+2 planski ciklus	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) zajedno sa načelnikom i Službom za LER Učesnici u procesu: Šefovi nadležnih općinskih službi; Kolegij načelnika općine
Priprema trogodišnjih i godišnjih planova rada službi, uključujući projekte iz strategije razvoja i vezane redovne aktivnosti	Nosilac procesa: Načelnik/kabinet Učesnici procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) sa ostalim ključnim službenicima/pomoćnicima općinski službi

Izrada Trogodišnjeg i Godišnjeg plana rada JLS (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) zajedno sa načelnikom Učesnici procesa: pomoćnicima i ostali službenici općinski službi
Uključivanje ključnih strateških projekata i aktivnosti u plan Budžeta (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik/kabinet Učesnici procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) sa ostalim ključnim službenicima/pomoćnicima općinski službi
Usklađivanje godišnjih planova rada službi/odjeljenja i Godišnjeg plana rada JLS sa usvojenim Budžetom (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik/kabinet Učesnici procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) sa ostalim ključnim službenicima/ pomoćnicima općinski službi
Usvajanje Godišnjeg plana rada JLS (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik /kabinet Učesnici procesa: Općinsko vijeće
Razrada projekata iz Godišnjeg plana rada JLS	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) Učesnici procesa: Ostali službenici (Služba za LER)
Praćenje i privlačenje eksternih izvora finansiranja projekata	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) Učesnici procesa: ostali službenici
Praćenje provođenja Godišnjeg plana rada JLS i ostvarenja strateških ciljeva	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) Učesnici procesa: Ostali službenici (Služba za LER) zajedno sa ostalim ključnim službenicima/ pomoćnicima općinski službi
Izrada godišnjih izvještaja o radu službi/odjeljenja	Nosilac procesa: Načelnik/kabinet Učesnici procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) sa ostalim ključnim službenicima/ pomoćnicima općinski službi
Uključivanje javnosti/ Partnerske grupe u praćenje provođenja strategije razvoja(**)	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) Učesnici procesa: Ostali službenici (Služba za LER); Partnerska grupa
Priprema i razmatranje Izvještaja o razvoju (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) Učesnici procesa: Ostali službenici (Služba za LER) sa Načelnikom
Priprema i razmatranje Godišnjeg izvještaja o radu JLS (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) zajedno sa Načelnikom/kabinetom Učesnici procesa: Ostali službenici (Služba za LER)
Usvajanje i objavljivanje Izvještaja o razvoju (za prethodnu godinu)	Nosilac Inicijator i vlasnik procesa: Načelnik/kabinet Učesnici procesa: Općinsko vijeće
Usvajanje i objavljivanje Godišnjeg izvještaja o radu JLS (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik/kabinet Učesnici procesa: Općinsko vijeće
Ostale važne aktivnosti: Uspostavljanje i unapređenje međupćinske saradnje Pokretanje procesa evaluacije strategije razvoja	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika (Služba za LER) Učesnici procesa: Ostali službenici (Služba za LER) sa ostalim ključnim službenicima/ pomoćnicima općinski službi

IX. PRILOZI:**IX.1. Detaljan pregled mjera**

STRATEŠKI CILJ 1			
RAZVIJENA PRIVREDA KOJA SE TEMELJI NA IZVRSNOSTI OBRADE KAMENA, RAZVIJENOG PODUZETNIŠTVA I TURIZMA			
Veza sa strateškim ciljem	1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma		
Prioritet	1.1. Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina		
Naziv mjere	1.1.1. Unaprijeđenje sektora obrade kamena		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Ovom mjerom pružat će se podrška preduzećima u ovoj oblasti za unapređenje konkurentnosti, kroz uvođenje novih tehnologija i međunarodnih standarda. Cilj ove mjere je da se povećaju investicije u nove tehnologije i opremu, osposobljavanje radne snage i kadrova, uvođenje međunarodnih standarda, povećanje kvaliteta proizvoda, finalizacije i izvoza uz kreiranje dodane vrijednosti. Posebna pažnja će biti usmjerena na uključivanje preduzeća u lance vrijednosti i jačanje klastera u ovom sektoru, uključujući i promotivne aktivnosti.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uvođenje inovacija i novih tehnologija - Podrška ključnim prerađivačima - Jačanje kapaciteta poslovnog inkubatora i klastera - Osposobljavanje radne snage i kadrova - Promocija i marketing na tržištima 		
Ključni strateški projekti	<ul style="list-style-type: none"> - 1.1.1.1. Poticanje uvođenja inovacija i novih tehnologija u eksploataciji i obradi kamena - 1.1.1.2. Podrška privrednom društvu Granit u pronalasku strateškog partnera 	<p>Očekivani izlazni rezultat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povećan broj novih tehnologija koji dovode do nove ili unaprijeđenja postojeće proizvodnje - Okončan stečajni postupak i uspostavljeno redovno poslovanje <p>Očekivani krajnji rezultat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povećanje broja zaposlenih u sektoru eksploatacije i obrade kamena - Povećanje rezultata poslovanja privrednih subjekata u sektoru eksploatacije i obrade kamena 	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj nove opreme u proizvodnim procesima	0	4
	Visina novih investicija u sektoru u KM	0	5 mil.
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Očekuje se da mjera doprinese razvoju i rastu privrednih aktivnosti u oblasti eksploatacije i obradi kamena kao značajnog resursa, stvaranju novih radnih mjesta i povećanju investicija		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 1.227.000</p> <p>Izvor: Budžet 575.000, ostali izvori 652.000</p>		

Period implementacije mjere	2021-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica
Nosioci mjere	Služba za lokalni ekonomski razvoj, investicije, finansije i trezor
Ciljne grupe	Privredni subjekti, investitori, građani

Veza sa strateškim ciljem	1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma		
Prioritet	1.1. Razviti sektor prerade i eksploatacije kamena i drugih mineralnih sirovina		
Naziv mjere	1.1.2. Istraživanje potencijala eksploatacije prirodnih resursa		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Značajni prirodni resursi na području općine (gips, željezna ruda, kamen) u smislu eksploatacije su osnov razvoja i povećanje privrednih aktivnosti uz prateće bonitete za društvo. Ovom mjerom predhodno se žele provesti predhodne istražne radnje i stvoriti baza za daljnje aktivnosti usmjerene na koncesione pravne poslove.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživanje potencijala i oporavdanosti ulaganja - Elementi koncesionih pravnih poslova 		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj odobrenih i provedenih istražnih radova	0	3
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Efekti mjere doprinose utvrđivanju količina prirodnih resursa i stavljanje istih u svrhu razvojnih aktivnosti		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 125.000 Izvor: Budžet 95.000, ostali izvori 30.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za lokalni ekonomski razvoj, investicije, finansije i trezor Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove		
Ciljne grupe	Privredni subjekti, investitori, građani		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma		
Prioritet	1.2. Razviti poduzetništvo i sektor MSP		
Naziv mjere	1.2.1. Podrška poslovanju i inovacijama		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Ovom mjerom želi se nastaviti i poboljšati sistem finansijske podrške poslovanju MSP i obrta kroz programe uslovljene rastom aktivnosti, povećanjem zapošljavanja, kao i uvođenjem savremenih sistema poslovanja uključujući i inovacije. Posljedice pandemije COVID-19 na poslovanje privrednih subjekata ovom mjerom se ublažavaju. Osim navednog osnovu najvećeg obima privrednih aktivnosti čini razvijenost infrastrukture poslovnih zona koje se ovom mjerom nastoje dodatno razvijati i privlačiti nove investicije.		

	Ključna područja djelovanja su: - Poticajna politika i subvencioniranje MSP-a - Unaprijeđenje i razvoj poslovnih zona		
Ključni strateški projekti	- 1.2.1.1. Poticaji za MSP-a i obrt općine Jablanica	Očekivani izlazni rezultat: <i>Najmanje 200 korisnika koristi sredstva za poticanje MSP-a i obrta</i> Očekivani krajnji rezultat: <i>Povećanje broja MSP-a i obrta na području općine Jablanica za najmanje 20 %</i>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj MSP-a	107	130
	Stepen opremljenosti poslovnih zona	20%	35%
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Primjena mjere treba direktno da doprinese ublažavanju negativnih efekata pandemijske krize, kao i da po oporavku doprinese rastu aktivnosti. Povećanjem opremljenosti poslovnih zona mjera treba da doprinese novom investiranju i rastom efekata povećanja		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 3.600.000 Izvor: Budžet 2.500.000, ostali izvori 1.100.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za lokalni ekonomski razvoj, investicije, finansije i trezor Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove		
Ciljne grupe	Privredni subjekti, investitori, građani		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma		
Prioritet	1.2. Razviti poduzetništvo i sektor MSP		
Naziv mjere	1.2.2. Razvoj konkurentnosti radne snage		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Opredjeljenje porasta broja zaposlenosti na području općine ovom mjerom se nastoji ostvariti prilagođavanjem radne snage potrebama tržišta rada. Usmjerenje mjere je naglašeno na mladima u cilju osposobljavanja i podrške razvoju poduzetništva. Ključna područja djelovanja su: - Prekvalifikacije i prilagođavanje tržištu rada - Poduzetništvo mladih		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj prekvalificiranih i osposobljenih	0	30
	Broj mladih osoba koje su kroz podršku pokrenule vlastite biznise	0	15
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera treba da doprinese zapošljavanju radne snage koja nema potrebna stručna znanja i omogući zapošljavanje teško zapošljivih kategorija. Doprinos mjere se odnosi na provođenje politika promovisanjem poduzetništava kao zone koja može stvoriti značajne efekte naručito kada su u pitanju mladi poduzetnici.		

Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 252.000 Izvor: Budžet 152.000, ostali izvori 100.000
Period implementacije mjere	2021-2027. godine
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica
Nosioci mjere	Služba za lokalni ekonomski razvoj, investicije, finansije i trezor
Ciljne grupe	Privredni subjekti, građani

Veza sa strateškim ciljem	1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma		
Prioritet	1.2. Razviti poduzetništvo i sektora MSP		
Naziv mjere	1.2.3. Privlačenje investicija		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Realizacijom ove mjere unaprijedit će se investicijska klima i razvoj privrednih aktivnosti u općini u svrhu privlačenja investitora, još boljeg i kvalitetnijeg razvoja privrednih aktivnosti, novih tehnologija i savremenih poslovnih procesa.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada i donošenje regulacionih planova - Povezivanje diaspore - Uspostavljanje lokalnih partnerstava i saradnja sa lokalnim zajednicama 		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj usvojenih regulacionih planova poslovnih zona	2	4
	Broj zaključenih sporazuma o lokalnom partnerstvu	0	1
	Broj sporazuma o JPP	0	1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi stvaranju osnovnih pretpostavki provedbe aktivnosti raspolaganja i upravljanja zemljištem i objektima u poslovnim zonama što je sa aspekta investitora izuzetno važno. Uspostava lokalnog partnerstva i javno-privatnih partnerstava doprinosi većoj mobilnosti radne snage, prilagođavanja tržištu, privlačenju sredstava i povećanja investicija		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 106.000 Izvor: Budžet 106.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za lokalni ekonomski razvoj, investicije, finansije i trezor Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove		
Ciljne grupe	Privredni subjekti, investitori, građani		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma
Prioritet	1.3. Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma

Naziv mjere	1.3.1. Razvoj turističke infrastrukture i kapaciteta		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Ovom mjerom unaprijeđuje se turistička ponuda općine Jablanica u kojoj se u ranijem periodu posvetilo dosta pažnje razvoju i unaprjeđenju turističke infrastrukture u svrhu privlačenja turista i korištenja prirodnih, kulturnih i turističkih potencijala. Putem mjere se nastavlja revitalizacija Muzeja "Bitka za ranjenike na Neretvi" i unaprijeđenje značajnih lokaliteta. Organiziranost turističke djelatnosti se nastoji ostvariti osnaživanjem turističkog ureda</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Revitalizacija objekata - Ulaganje u postojeće turističke proizvode - Osnaživanje turističkog ureda - Stvaranje novih turističkih proizvoda 		
Ključni strateški projekti	- 1.3.1.1. Revitalizacija zgrade i platoa Muzeja "Bitka za ranjenike na Neretvi"	<p>Očekivani izlazni rezultat: <i>Zgrada i plato Muzeja „Bitka za ranjenike u potpunosti revitalizirani</i></p> <p>Očekivani krajnji rezultat: <i>Do 2027.g. broj posjetilaca kompleksu bitka na Neretvi iznosi najmanje 60.000 na godišnjem nivou</i></p>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj novorazvijenih turističkih objekata i lokaliteta	0	4
	Broj novocertificiranih turističkih vodiča	0	15
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera će doprinijeti povećanju turističke ponude i stvoriti efekte povećanja broja turista, broja posjeta i noćenja		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 1.935.000</p> <p>Izvor: Budžet 644.000, ostali izvori 1.291.000</p>		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	<p>Služba za lokalni ekonomski razvoj, investicije, finansije i trezor</p> <p>Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove</p>		
Ciljne grupe	Privredni subjekti, turistički radnici, turisti, građani		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razvijena privreda koja se temelji na izvrsnosti obrade kamena, razvijenog poduzetništva i turizma
Prioritet	1.3. Razviti turizam i poljoprivredu u službi turizma
Naziv mjere	1.3.2. Podrška poljoprivredi u funkciji doprinosa razvoju turizma
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Ovom mjerom se nastoji iskoristiti geografski položaj, blizina većih centara, turistička i gastronomska ponuda koju ima općina Jablanica i uspostavljene manifestacije. Cjeneći da značajan dio područja općine obuhvataju ruralne oblasti kroz koje se protežu i turistički potencijali, mjerom se uspostavlja agroturizam koji podrazumjeva ugostiteljsko-turističke usluge od strane poljoprivrednih gazdinstava. Mjera je usmjerena na stvaranje važne infrastrukture za navodnjavanje, održavanje i rast proizvodnje plasteničke proizvodnje, bobičastog i jagodičastog voća. Važan segmet provedbe ove mjere predstavlja uspostavljena zelena pijaca.</p>

	Ključna područja djelovanja su: -Agroturizam -Poljoprivredna infrastruktura -Proizvodnja jagodičastog i bobičastog voća -Gastronomska ponuda -Istraživanje mogućnosti prerade poljoprivrednih proizvoda		
Ključni strateški projekti	- 1.3.2.1. Program razvoja agroturizma	Očekivani izlazni rezultat: <i>Najmanje 50 korisnika koristi sredstva programa</i> Očekivani krajnji rezultat: <i>Povećana poljoprivredna proizvodnja za najmanje 30 %</i>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Godišnja registrovana proizvodnja jagodičastog i bobičastog voća (t)	8 t	23 t
	Godišnja registrovana proizvodnja povrća iz plastenika (t)	50 t	100 t
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Realizacijom ove mjere doprinijet će se poboljšanju razvoja poljoprivrede, povećanju prihoda osoba koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 677.000 Izvor: Budžet 252.000, ostali izvori 425.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove		
Ciljne grupe	Privredni subjekti, turistički radnici, turisti, građani		

STRATEŠKI CILJ 2

POBOLJŠAN KVALITET ŽIVOTA I SIGURNOST GRAĐANA

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana
Prioritet	2.1. Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaj
Naziv mjere	2.1.1. Unaprijeđenje kulturnih sadržaja
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mjerom se kroz aktivnosti unaprijeđuje kulturna i kreativna djelatnost u vidu razvoja infrastrukture, uspostavljanju novih sadržaja, razvoju i promociji manifestacija „Jablaničko ljeto“, „Rock Maraton Demo Fest“, „Okusi Jablanice“, Čarobna noć“. Mjera obuhvata uspostavu i dostupnost pozorišne umjetnosti kao i uspostavu obilježavanja historijskih datuma.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Infrastruktura za održavanje kulturnih događaja - Pozorišna djelatnost - Manifestacije - Obilježavanje historijskih datuma - Osavremenjivanje televizijskog signala
Ključni strateški projekti	<i>Nije primjenljivo</i>

Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj novih kulturnih manifestacija u toku godine	0	15
	Osoblje RTV Jablanica osposobljeno za rad na digitalnoj opremi	0	Svi uposleni
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba mjere doprinosi povećanju kvaliteta i obima kulturnih događaja što stvara pozitivne efekte sadržaja u lokalnoj zajednici i utiče na kvalitetu života		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.205.000 Izvor: Budžet 530.000, ostali izvori 675.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove		
Ciljne grupe	Kulturni radnici, građani i NVO		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.1. Unaprijediti kulturni i sportsko-rekreativni sadržaj		
Naziv mjere	2.1.2. Unaprijeđenje sportskih sadržaja		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Na podlozi činjenice da je Općina Jablanica u proteklom periodu realizovala određeni broj projekata kojima je značajno izgradila i unaprijedila sportsku infrastrukturu, ovom mjerom se poduzimaju aktivnosti na promovisanju takmičarskog i rekreativnog bavljenja sporta kao i završetak izgradnje infrastrukture.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Promocija bavljenja sportom - Okončanje projekata razvoja sportske infrastrukture 		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj sportista (članova sportskih klubova) na nivou godine	820	1000
	Broj organizovanih sportskih takmičenja za djecu tokom ljetnjih i zimskih raspusta	0	20
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi povećanju broja sportisata i rekreativnog bavljenja sportom sa efektima povećanja zdravlja i društvenih sadržaja u lokalnoj zajednici		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 130.000 Izvor: Budžet 65.000, ostali izvori 65.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove		
Ciljne grupe	Sportski klubovi, sportisti, građani i NVO		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana i djece		
Naziv mjere	2.2.1. Jačanje kapaciteta subjekata zaštite i spašavanja		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Ovom mjerom se povećava osposobljenost službi za adekvatno suočavanje sa pojavom prirodnih i drugih opasnosti opremanjem prije svega vatrogasne jedinice, obzirom na stalnu opasnost pojave požara i uništavanja površina koje pokrivaju. Pojava pandemije COVID-19 ukazala je na slabosti sistema i u tom pravcu mjerom se izrađuju dugoročni planovi postupanja u situacijama pojave kriza.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izgradnja vatrogasnog doma - Opremanje vatrogasnog sistema i obučenos - Planski dokumenti - Otklanjanje opasnosti od ruševina 		
Ključni strateški projekti	- 2.2.1.1. Izgradnja vatrogasnog doma	<p>Očekivani izlazni rezultat: <i>Izgrađen i stavljen u upotrebu objekat vatrogasnog doma</i></p> <p>Očekivani krajnji rezultat: <i>Prosječno vrijeme dolaska vatrogasne jedinice na mjesto događaja smanjeno za najmanje 30 %</i></p>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj izgrađenih objekata u sistemu zaštite	0	1
	Broj novonabavljene značajne opreme i sistema za zaštitu od požara	0	3
	Izrađen planski dokument postupanja u krizama	0	1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi povećanju stepena osposobljenosti, opremljenosti i spremnosti odgovora na ugroženost prirodnih resursa i stanovništva čime se stepen ugroženosti smanjuju za jednu kategoriju		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 2.010.000</p> <p>Izvor: Budžet 673.000, ostali izvori 1.337.000</p>		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba civilne i protivpožarne zaštite		
Ciljne grupe	Građani, privredni i javni subjekti		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana i djece		
Naziv mjere	2.2.2. Smanjenje rizika od katastrofa u obrazovnim ustanovama		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mjerom se postiže povećanje educiranosti unutar školskog sistema o postupanju prilikom pojave katastrofa, požara i drugih rizičnih situacija kroz edukaciju, izradu planova i opremanje.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p>		

	- Edukacija - Izrada planova - Opremanje materijalno-tehničkim sredstvima		
Ključni strateški projekti	<i>Nije primjenljivo</i>		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj godišnje provedenih vježbi	1	1
	Broj povreda uslijed požara	0	0
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi povećanju znanja unutar školskog sistema što stvara efekte smanjanja rizičnih situacija i nastalih šteta		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 74.500 Izvor: Budžet 17.400, ostali izvori 58.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba civilne i protivpožarne zaštite Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove		
Ciljne grupe	Školski radnici, učenici, roditelji		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana i djece		
Naziv mjere	2.2.3. Poboljšanje stanja javne infrastrukture		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Ovom mjerom se interveniše na otklanjanju posljedica i saniranja klizišta na području općine, zaštita uticaja škarpi na nesmetano odvijanje saobraćaja i otklanjanje opasnosti na putevima u nadležnosti općine. Mjera obuhvata poboljšanje stanja vodovodne mreže i povećanja kapaciteta i kvaliteta vode kojom se napaja stanovništvo. Ključna područja djelovanja su: - Klizišta - Opasnost na putevima - Vodovodna mreža		
Ključni strateški projekti	<i>Nije primjenljivo</i>		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj ugroženih naselja od klizišta i odrona	2	0
	Broj saobraćajnica sa rizikom od opasnosti od klizišta i odrona	4	0
	Broj djelova vodovodne mreže sa potrebama za sanaciju i poboljšanje	6	1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi otklanjanju posljedica klizišta i opasnosti u odnosu na javnu infrastrukturu čime se rizici od opasnosti smanjuju za kategoriju niže. Poboljšanjem kapaciteta vode i sanacijom oštećene mreže ostvaruje se efikasnost u napajanju i povećava kvalitet vode i negativnog uticaja na zdravlje stanovništva		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.932.500 Izvor: Budžet 302.000, ostali izvori 1.630.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		

Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica
Nosioci mjere	Služba civilne i protivpožarne zaštite Služba za upravljanje prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove
Ciljne grupe	Građani, privredni subjekti

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.2. Unaprijediti sigurnost i zdravlje građana i djece		
Naziv mjere	2.2.4. Poboljšanje opremljenosti ustanove zdravstvene zaštite		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjerom se povećava opremljenost ustanove za pružanje zdravstvene zaštite nabavkom neophodne opreme koja je potrebna za 100% ostvarivanje primarne zdravstvene zaštite utvrđene normativnim okvirom iz oblasti zdravlja. Ključna područja djelovanja su: - Nabavka opreme		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Količina nabavljene medicinske opreme i materijalno tehničkih sredstava za DZ	0	7
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi povećanju opremljenosti zdravstvene ustanove i ostvarivanju svih zdravstvenih usluga primarne zdravstvene zaštite		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 250.000 Izvor: Budžet 125.000, ostali izvori 125.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove		
Ciljne grupe	Građani, zdravstveni radnici		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.3. Unaprijediti pristup obrazovanju i socijalnoj zaštiti		
Naziv mjere	2.3.1. Unaprijeđenje socijalne zaštite i socijalne uključenosti		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	U okviru nadležnosti Općine u oblasti socijalne zaštite mjerom se odgovara na izazove u društvu koji proizilaze iz poteškoća djece u razvoju, mladih i odraslih osoba izloženih problemima nasilja, toksikomanije i delikvencije razvojem sistema savjetovanja i pružanja psiho-socijalne pomoći. Mjerom se podstiče upošljavanje socijalnih slučajeva u smislu finansijskog osamostaljivanja i pruža pomoć u utopljanju objekata licima sa nedovoljnim materijalnim primanjima na koji način se dugoročno pomaže u smanjenju izdvajanja za troškove energije Ključna područja djelovanja su: - Savjetovanje i psiho-socijalna pomoć - Rad sa djecom - Socijalno poduzetništvo - Podrška smanjenju troškova		

Ključni strateški projekti	<i>Nije primjenljivo</i>		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj pruženih usluga savjetovališta na sedmičnom nivou	0	20
	Broj djece kojima usluge pruža Dnevni centar za djecu (dnevno)	0	20
	Broj uposlenih lica na tržištu rada godišnje	0	2
	Broj utopljenih objekata kao podrška smanjenju siromaštva	0	10
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom mjere smanjenje se broj lica sa problemima nasilja, toksikomanije i delikvencije, pomaže djeci da ostvare zdravo odrastanje i postanu ravnopravni članovi društva. Mjera doprinosi smanjenju broja socijalnih slučajeva prelaskom u oblast finansijske samostalnosti i stvara višestruke efekte podrške licima sa niskim primanjima		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 510.000 Izvor: Budžet 386.000, ostali izvori 124.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove		
Ciljne grupe	Građani, ugrožene porodice, socijalni radnici		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.3. Unaprijediti pristupa obrazovanju i socijalnoj zaštiti		
Naziv mjere	2.3.2. Podrška obrazovanju		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	U okviru nadležnosti općine mjerom se pruža podrška sistemu obrazovanja izgradnjom pomoćne infrastrukture usmjerene na razvoj znanja iz ekologije, sportskih aktivnosti djece u okviru nastavnog procesa i dostupnosti školskih objekata. Ovom mjerom se podržava razvoj talenata i podrška u vidu stipendiranja kao razvojnih pravaca utvrđenih širim okvirom planiranja u FBiH, kao i podrška u nabavci nastavnih učila. Ključna područja djelovanja su: - Školska infrastruktura - Stipendiranje i podrška nabavci učila		
Ključni strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj učenika koji posjeti eko učionicu dnevno	0	50
	Broj stipendija za osnovno i srednje obrazovanje godišnje	0	130
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Doprinos mjere se ogleda u povećanju kvalitete ostvarivanja školskih programa i sticanja znanja, razvoj talenata i materijalnih uslova školske djece.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 685.000 Izvor: Budžet 548.000, ostali izvori 137.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		

Nosioci mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove
Ciljne grupe	Škole, učenici, roditelji

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.4. Unaprijediti ambijent djelovanja mladih		
Naziv mjere	2.4.1. Podrška mladim i porodicama		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mladim se posvećuje posebna pažnja i ovom mjerom se pruža materijalna podrška porodicama sa novorođenčadima u cilju podizanja kvalitete života i nataliteta. Mjera je usmjerena na razvoj vještina i sticanja znanja kojima se ostvaruje pristup tržištu rada i stvaraju uslovi za zapošljavanje mladih.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Podrška za novorođenčad mladih porodica - Sticanje znanja i vještina mladih 		
Ključni strateški projekti	- 2.4.1.1. Podrška porodicama za novorođenčad	<p>Očekivani izlazni rezultat: <i>Najmanje 100 porodica je ostvarilo podršku za novorođenčad</i></p> <p>Očekivani krajnji rezultat: <i>Rast godišnje stope nataliteta za najmanje 10%</i></p>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj podržanih porodica sa novorođenčadi	0	200
	Broj mladih koji su podržani u sticanju znanja i vještina	0	1000
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi povećanju nataliteta i zadržavanju mladih na prostoru općine		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 1.500.000</p> <p>Izvor: Budžet 1.450.000, ostali izvori 50.000</p>		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove		
Ciljne grupe	Građani, mladi		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.4. Unaprijediti ambijent djelovanja mladih		
Naziv mjere	2.4.2. Jačanje stambene politike mladih		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mjerom se želi odgovoriti na izazove rješavanja stanbenih problema mladih kao jednog od preduslova sticanja kvalitetnih uslova za život i zadržavanja mladih na prostoru općine. Mjera obuhvata izgradnju „zgrade za mlade“ po povoljnijim uslovima kupovine što podrazumjeva učešće općine, investitora i mladih kupaca stanova po cjenama ispod tržišnih cijena po modelima koji se uspješno primjenjuju. Mjera obuhvata i podršku kroz subvencioniranje dijela kupoprodajne cijene stana za već izgrađene stanove.</p>		

	Ključna područja djelovanja su: - Izgradnja zgrade - Podrška kupovini		
Ključni strateški projekti	- 2.4.2.1. Izgradnja zgrade sa mlade	Očekivani izlazni rezultat: <i>Izgrađen objekat stambene zgrade za mlade</i> Očekivani krajnji rezultat: <i>Stambeno zbrinuto 20 mladih porodica</i>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj riješenih stambenih pitanja mladih	0	30
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi povećanju stambenog fonda, potiče građevinsku operativu, obezbjeđuje povoljnije uslove za kupovinu stanova i rješava trajno stambeno pitanje za značajan broj mladih.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.750.000 Izvor: Budžet 450.000, ostali izvori 1.300.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove		
Nosioci mjere	Nadležna općinska služba		
Ciljne grupe	Građani, mladi, privrednici		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.5. Efikasnija uprava i upravljanja lokalnim razvojem		
Naziv mjere	2.5.1. Unaprijeđenje efikasnosti javne uprave		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Efikasna i odgovorna javna uprava je preduslov ostvarivanja razvojnih ciljeva lokalne zajednice i ovo pitanje je u fokusu svih razvojnih politika u BiH. Mjera je usmjerena na podršku razvoju MZ-a i infratrakture unutar istih. Pored navednog mjera podrazumjeva digitalizaciju i informatizaciju rada službi i servisa za pružanje usluga građanima. Usaglašenost i razvoj prostorno-planske dokumentacije je konstantan zahtjev ostvarenja efikasnog rada i dostupnosti javnih usluga što je obuhvaćeno mjerom. Cjeneći savremne trendove i ogroman potencijal specifičnosti općine mjere je usmjerena na proces brendiranja općine. Konačno u ostvarivanju transparentnosti i kvalitete kreiranja i vođenja politika ključnu ulogu imaju OCD prema kojima je usmjerena ova mjera. Ključna područja djelovanja su: - Razvoj MZ - Digitalizaciju i informatizacija - Razvoj prostorno-planske dokumentacije - Brendiranja općine - Organizacije civilnog društva		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Komuniciranja uprave sa građanima putem pismenih akata (procenat)	95%	20%
	Broj javnih službenika koji je godišnje prošao stručne obuke	20	30

	Broj ažurirane prostorno-planske dokumentacije	0	3
	Izrađena Strategija brendiranja	0	1
	Broj realizovanih projekata OCD godišnje	0	25
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi povećanju efikasnosti, transparentnosti i poboljšanju kreiranja i provođenja javnih politika		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 631.000 Izvor: Budžet 471.000, ostali izvori 160.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove Služba za lokalni ekonomski razvoj, investicije, finansije i trezor		
Ciljne grupe	Građani, privrednici i investitori, NVO		

Veza sa strateškim ciljem	2. Poboljšanje kvaliteta života i sigurnost građana		
Prioritet	2.5. Efikasnija uprava i upravljanja lokalnim razvojem		
Naziv mjere	2.5.2. Podrška uspostavi saradnje lokalnih zajednica		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera je usmjerena na uspostavu lokalnog partnerstva na nivou susjednih općina kao modela koji doprinosi razvoju općina, mobilnosti radne snage, povećanja konkurentnosti i sposobnosti za privlačenje sredstava. Općina je u ranijem periodu uspostavila saradnju sa općinama izvan BiH kroz koji ostvaruje određene efekte ali se mjerom želi podržati saradnja sa lokalnim zajednicama iz EU u cilju razmjene i sticanja znanja i iskustva djelovanja i privlačenja sredstava u okviru EU. Ključna područja djelovanja su: - Lokalno partnerstvo - Međuopćinska saradnja		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj uspostavljenih saradnji sa lokalnim zajednicama	0	2
	Članstvo u lokalnom partnerstvu	0	1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi ostvarivanju pozitivnih efekata razvoja djelovanjem u okviru lokalnog partnerstva i uspostavljenih saradnji sa lokalnim zajednicama sa prostora EU kroz koju su stečena znanja i iskustva u privlačenju sredstava.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 70.000 Izvor: Budžet 70.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za lokalni ekonomski razvoj, investicije, finansije i trezor Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove		
Ciljne grupe	Građani, privrednici i investitori, NVO		

STRATEŠKI CILJ 3			
UNAPRIJEĐENE KOMUNALNE USLUGE I ODRŽIVO UPRAVLJANJE PRIRODNIM RESURSIMA I ZAŠTITA OKOLIŠA			
Veza sa strateškim ciljem	3. Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša		
Prioritet	3.1. Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš		
Naziv mjere	3.1.1. Unaprijeđenje komunalnih usluga i odvoza čvrstog otpada		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Ovom mjerom se želi odgovoriti na izazove u oblasti odvodnje otpadnih voda i odlaganja čvrstog otpada. Područje općine karakteriše potreba za poduzimanjem značajnog broja projekata iz oblasti kanalizacionog otpada i izgradnje prečištača otpadnih voda. Problem je nedovršenost projekata u postupku izgradnje akumulacije HE pri čemu najveći problem predstavlja nedovršenost sistema u užem urbanom području. U dijelu odlaganja čvrstog otpada mjera je usmjerena na zatvaranje deponije i sanaciju iste obzirom da je planirano korišćenje regionalne deponije. U urbanom području mjerom je obuhvaćeno instaliranje podzemnih kontejnera. Mjera podržava razvoj sistema predselekcije otpada što ima višestruke pozitivne efekte. Mjera je usmjerena na sanaciju divljih deponija i podizanje ekološke svijesti. Konačno mjerom se želi izraditi Plana upravljanja otpadom.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sistem kanalizacije i prečištača otpadnih voda - Odlaganje čvrstog otpada - Divlje deponije - Ekološka svijet - Planska dokumentacija 		
Ključni strateški projekti	- 3.1.1.1. Završetak postojećih „prečištača“ i kanalizacione mreže u užem urbanom području	<p>Očekivani izlazni rezultat: <i>Izgrađen i pušten u upotrebu uređaj za prečišćavanje otpadnih voda u užem urbanom području</i></p> <p>Očekivani krajnji rezultat: <i>Smanjenje neprečišćenih otpadnih voda za najmanje 10%</i></p>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Broj novih korisnika na kanalizacionoj mreži	0	500
	Dnevna količina prikupljenog smeća u podzemnim kontejnerima	0	13,2m3
	Usvojen plan upravljanja otpadom	0	1
	Predselekcijom krutog otpada smanjuje se dnevna količina odvoza otpada na sanitarnu deponiju (t)	0	0,5 t
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi smanjenju štetnih emisija otpadnih voda, smanjenju troškova odlaganja otpada, efikasnosti i podizanju svijesti o ekologiji		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 3.846.000</p> <p>Izvor: Budžet 938.000, ostali izvori 2.908.000</p>		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	<p>Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove</p> <p>Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu, socijalna pitanja i zajedničke poslove</p>		
Ciljne grupe	Građani, privrednici		

Veza sa strateškim ciljem	3. Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša		
Prioritet	3.1. Smanjiti negativni uticaj otpadnih voda i čvrstog otpada na okoliš		
Naziv mjere	3.1.2. Restruktiranje komunalnog preduzeća i uvođenje korporativnog upravljanja		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Ova mjera je odgovor na problem sa komunalnim preduzećem nad kojim je pokrenut stečaj što otežava djelovanje u provedbi Odluke o komunalnoj potrošnji. Mjera je usmjerena na okončanje stečaja i uvođenje korporativnog upravljanja koje podrazumjeva veću odgovornost menadžmenta prema osnivačima</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Komunalno preduzeće 		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Finansijsko poslovanje komunalnog preduzeća (godišnje) u KM	0	+100.000 KM (minimalno)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi većoj organiziranosti i pozitivnom poslovanju komunalnog preduzeća i boljem ostvarivanju komunalnih usluga		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 170.000</p> <p>Izvor: Budžet 20.000, ostali izvori 150.000</p>		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Stručna služba za poslove općinskog vijeća		
Ciljne grupe	Građani, privrednici		

Veza sa strateškim ciljem	3. Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša		
Prioritet	3.2. Povećati energetske efikasnost		
Naziv mjere	3.2.1. Podrška efikasnosti korišćenja energije		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mjerom se nastoji postići veća efikasnost u korišćenju energije i smanjivanje troškova zagrijavanja i hlađenja prostorija i smanjenja troškova javne rasvjete. Mjera je usmjerena na povećanje energetske efikasnosti u javnim objektima ali i objektima u privatnom vlasništvu udruživanjem sredstava u dijelu fasada, stolarije, tavanica, kotlova i sistema grijanja. U odnosu na raniji strateški period mjera je razrađena da se fokusira na proširenje mjera na objekte u privatnom vlasništvu. Prije svega najveći efekti se postižu na objektima kolektivnog stanovanja čime se pored energetske učinkovitosti postiže veći nivo uređenosti ukupne infrastrukture, povećava estetski efekat i doprinosi smanjenju negativnog uticaja na kvalitetu vazduha ali i na druge segmente životne sredine. Mjera pored uobičajenih zahvata utopljanja podrazumjeva i zamjenu kotlova i ugradnju toplotni pumpi. Prilikom primjene mjera EE u objektima potrebno je voditi se principom „obnova na bolje“ i primjeniti adekvatne materijale i mjere koji direktno utiču na smanjenje rizika od prirodnih i drugih opasnosti (hidrantski sistemi, vodootporna fasada i stolarija, automatski sistemi za gašenje požara itd.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Energetska efikasnost javnih i privatnih objekata 		

Ključni strateški projekti	- 3.2.1.2. Podrška za utopljanje objekata nabavkom i ugradnjom materijala za izolaciju vanjskih zidova, tavanica objekata i zamjena vanjske stolarije	Očekivani izlazni rezultat: <i>Provedene mjere energetske efikasnosti na najmanje 300 stambenih jedinica</i> Očekivani krajnji rezultat: <i>Smanjena potrošnja energije za zagrijavanje i hlađenje objekata za najmanje 30%</i>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Smanjenje potrošnje energije na objektima obuhvaćenim mjerama EE	0	30%
	Smanjenje potrošnje energije za javnu rasvjetu	0	10%
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom mjere postignuti efekti se ogledaju u smanjenju potrošnje energije, troškova po tom osnovu, pozitivnim efektima na emisiju CO ₂ , estetskom uređenju objekata i ukupne životne sredine		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 2.521.000 Izvor: Budžet 753.000, ostali izvori 1.768.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove		
Ciljne grupe	Građani, privredni subjekti		

Veza sa strateškim ciljem	3. Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša		
Prioritet	3.3. Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem		
Naziv mjere	3.3.1. Razvoj prostorno-planske dokumentacije		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Cilj ove mjere je izrada i usvajanje Prostornog plana Općine jablanica kojim se želi odgovoriti na nove izazove u razvoju sredine sa aspekta promjena u prostoru (saobraćaj, infrastruktura i dr). Postojeći Prostorni plan važi zaključno sa 2025. godinom. Ključna područja djelovanja su: -Prostorni plan		
Ključni strateški projekti	<i>Nije primjenljivo</i>		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Usvojen novi Prostorni plan općine (2026-__)	0	1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Efekat mjere je ažurnost osnovne prostorno planske dokumentacije		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 80.000 Izvor: Budžet 80.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		

Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica
Nosioci mjere	Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove
Ciljne grupe	Građani, privredni subjekti, NVO

Veza sa strateškim ciljem	3. Unaprijeđene komunalne usluge i održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša		
Prioritet	3.3. Povećati uređenost javnih površina i objekata usklađeno sa odgovornim planiranjem		
Naziv mjere	3.3.2. Uređenje javnih površina i objekata		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Ova mjera je usmjerena na ključne objekte infrastrukture i standarda u uređenju iste. Mjera obuhvata razvoj saobraćaja u mirovanju, uređenja zelenih površina, uređenja prostora okupljanja (trgova). Obuhvaćeno je i pitanje rješavanja problema u oblasti pokopne djelatnosti izgradnjom mrtvačnice. U cilju poboljšanja kvalitete javnih objekata i površina, mjerom je predviđeno usvajanje Odluke o standardima ugradnje materijala i opreme.</p> <p>Ključna područja djelovanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Saobraćaj u mirovanju - Zelene površine i objekti okupljanja (trgovi) - Grobarska djelatnost - Standardi materijala i opreme 		
Ključni strateški projekti	Nije primjenljivo		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Uspostavljen sistem naplate parkinga	0	1
	Donešena Odluka o standardima izgradnje javne infrastrukture	0	1
	Broj novoizgrađenih trgova	0	2
	Izgrađena mrtvačnica	0	1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera doprinosi značajnom povećanju uređenosti javnih površina, objekata i usluga što uopšteno povećava kvalitet društvenog života i ugodnosti boravka		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.841.000 Izvor: Budžet 1.816.000, ostali izvori 25.000		
Period implementacije mjere	2021-2027. godine		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Jablanica		
Nosioci mjere	Služba za upravu za prostorno uređenje, građenje, zaštitu okoline i stambeno-komunalne poslove		
Ciljne grupe	Građani, privredni subjekti, NVO, institucije		

IX.2. Dodatni prilozi

Prilog 1_ Osnove izrade implementaci

Prilog 2_Finansijska projekcija 2021-202